

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

XIX. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA OSMANLI-İTALYAN İLİŞKİLERİ
(1850-1900)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
HALİL DAL

DANIŞMAN
Prof. Dr. Mehmet TEMEL

MAYIS 2017
MUĞLA

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYALBİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

XIX. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA OSMANLI-İTALYAN İLİŞKİLERİ
(1850-1900)

HAZIRLAYANIN ADI SOYADI
Halil DAL

Sosyal Bilimler Enstitüsünce
“Yüksek Lisans”
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 25.05.2017
Tezin Sözlü Savunma Tarihi: 11.05.2017

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Mehmet TEMEL
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Erdoğan KELEŞ
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Melih TINAL

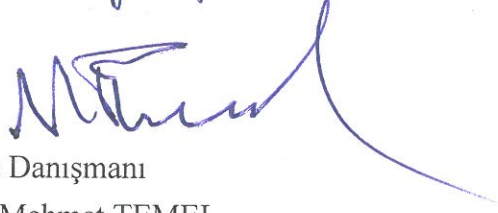
Enstitü Müdürü V. : Prof. Dr. Mehmet MARANGOZ

MAYIS 2017
MUĞLA

TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün .19./04./2017 tarih ve 780/3 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24/6 maddesine göre, Tarih.Anabilim Dalı Yüksek lisans öğrencisi . **Halil DAL**'ın.'ın "**XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı-İtalyan İlişkileri (1850-1900).**" adlı tezini incelemiş ve aday 11./05./2017 tarihinde saat 14.00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 60 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin **kabul** edildiğine *0.0.11.17* ile karar verildi.

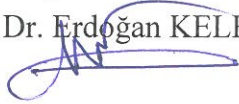

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Mehmet TEMEL

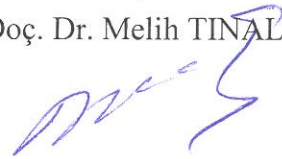
Üye

Doç. Dr. Erdoğan KELEŞ

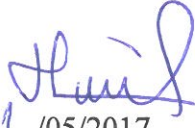
Üye

Doç. Dr. Melih TINAL

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı-İtalyan İlişkileri” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

11.../05/2017

Halil DAL

İMZA

**YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU**

YAZARIN

MERKEZİMİZCE DOLDURULACAKTIR.

Soyadı: DAL
Adı : Halil

Kayıt No:

TEZİN ADI

Türkçe: "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı-İtalyan İlişkileri (1850-1900)"
Y. Dil :

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta Yeterlilik

•

0

0

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Fakülte :

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Diğer Kuruluşlar:

Tarih :

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : TEMEL , Mehmet

Ünvanı : Prof. Dr.

YAZILDIĞI DİL:TÜRKÇE

TEZİN SAYFA SAYISI:

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELEER:

1 OSMANLI

2 İTALYA

3

4

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

İNGİLİZCE ANHTAR KELİMLER:

1 OTTOMAN

2 İTALY

3

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum.

0

2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünden fotokopi alınabilir

0

3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezinin tamamının fotokopisi alınabilir.

0

Yazarın İmzası:

Tarih: ..11/09/2017

XIX. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA OSMANLI-İTALYAN İLİŞKİLERİ (1850-1900)

ÖZET

Bu çalışmada, Osmanlı Devleti'nin İtalya ile 1850-1900 yılları arasındaki ilişkileri ele alınmaktadır. İlk önce İtalya'nın coğrafi, tarihi ve etnik yapısı konusunda bilgi verilmiş, Osmanlı öncesi ve Osmanlı sonrası Türk İtalyan ilişkileri anlatılmıştır.

Birinci bölümde Osmanlı-İtalyan siyasi ilişkileri, İtalya'nın sömürge çalışmalarının odağındaki Trablusgarp'ı ele geçirmek için yapmış olduğu hazırlıklar ve Osmanlı Devleti'nin buna karşılık aldığı tedbirler üzerinde durulmuştur. Daha sonra İtalya'nın Avrupa devletleri ile olan ilişkileri, Osmanlı Devleti'ne karşı yapmış olduğu ittifaklar ve bu devletleri etki altına alması açıklanmıştır. İtalya'nın Tunus, Fas, Sudan, Girit ve Arnavutluk bölgeleri için girişimleri, Osmanlı Devleti'nin iç meseleleri olan ıslahatlara ve Ermeni sorununa bakış açısı hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde İtalya ile yapılan ticari antlaşmalar incelenmiştir.

Üçüncü bölümde Osmanlı Devleti ile İtalya arasındaki sosyal ve kültürel ilişkiler ele alınmıştır. Sonuç kısmında ise konu bütünlüğünü sağlayıcı genel bir değerlendirme yapılmıştır.

XIX. SECOND HALF-CENTURY ITALIAN RELATIONS OTTOMAN

(1850-1900)

ABSTRACT

In this study, the relationship between the Ottoman State and Italy between 1850-1900 is considered. At first, information about the geographical, historical and ethnic structure of Italy was given and the pre-Ottoman and post-Ottoman Turkish Italian relations were explained.

In the first chapter, the preparations for Ottoman-Italian political relations, the capture of Tripoli, which is the center of Italy's colonialism, and the measures taken by the Ottoman Empire were emphasized. It was later explained that Italy's relations with the European states, the alliances that the Ottoman State made against them and their influence on these states. Italy's initiatives for the Tunisia, Morocco, Sudan, Crete and Albania regions, the Ottoman Empire's internal affairs, reforms and the point of view for the Armenian question.

In the second part, the commercial agreements made with Italy are examined.

In the third chapter, social and cultural relations between the Ottoman State and Italy were discussed. In the conclusion section, a general evaluation of the subject integrity is made.

ÖNSÖZ

XIX. Yüzyılın ikinci yarısında, 1870'de siyasi birliğini tamamlayan İtalya, yeni bir güç olarak ortaya çıkmış ve Avrupa'nın dengesini değiştirmiştir. Bu devletin izlemiş olduğu sömürgecilik politikası Avrupa'nın büyük devletleri tarafından da dikkatle izlenmiştir.

İtalya'nın faaliyet alanlarından biri de Osmanlı Devleti olmuştur. İtalya'nın kuruluşundan önce başlayan Osmanlı-İtalyan ilişkileri bu yüzyıldan itibaren artmaya başlamıştır. Aslında Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarından itibaren İtalyan şehir devletleriyle, İtalyan birliği sağlandıktan sonra da İtalya Devleti ile sıkı ilişkileri olmuştur. Özellikle 1850-1900 yılları arası Türk-İtalyan ilişkileri ile ilgili çok fazla bir çalışma yapılmamıştır. Bizi bu konuyu araştırmaya iten asıl neden de bu olmuştur.

Üç bölümden oluşan tezimizin giriş kısmında İtalya'nın coğrafi konumu, kısa tarihi ve Osmanlı öncesi ile 1850 yılına kadar Türk-İtalyan ilişkileri incelenmiştir.

Birinci bölümde İtalya ile Osmanlı Devleti arasında geçen siyasi olaylar yani İtalya'nın Kuzey Afrika'daki girişimleri, İtalya'nın Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışması ve Avrupa Devletleri'nin Osmanlı-İtalyan ilişkilerindeki tavrı ele alınmıştır.

İkinci bölümde XX. Yüzyıl başlarına kadar olan Osmanlı-İtalyan ticari ve ekonomik ilişkilerine değinilmiş, Osmanlı Devleti ile İtalya arasında yenilenen ticaret antlaşmasının içeriği hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise Osmanlı-İtalyan kültürel ilişkileri incelenerek Osmanlı yazarlarını etkileyen İtalyan yazarları ve eserlerine değinilmiştir.

Araştırma, Osmanlı-İtalyan ilişkilerinin tarihi gelişimi çerçevesinde ele aldığı dönem açısından ilk eserdir. Bu dönem incelenirken daha çok arşiv belgelerinden ve inceleme eserlerinden yararlanılmıştır.

Bu çalışmamda yardımlarını esirgemeyen Hocam Sayın Prof. Dr. Mehmet TEMEL'e, yönlendirici katkılarından dolayı Başbakanlık Osmanlı Arşivi alışanlarına, Edebiyat Öğretmeni Fidan CAN'a, maddi ve manevi desteğini esirgemeyen canım aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Halil DAL

Muğla

11 Mayıs 2017

**XIX. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA OSMANLI-İTALYAN İLİŞKİLERİ
(1850-1900)**

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR.....	V
GİRİŞ.....	1
I. İTALYA'NIN COĞRAFI YAPISI VE TARİHİ.....	4
1. Coğrafi Yapısı.....	4
2. Tarihi.....	5
II. 1850'YE KADAR OSMANLI-İTALYAN İLİŞKİLERİ.....	12

**I. BÖLÜM
SİYASİ İLİŞKİLER**

I. KIRIM SAVAŞI'NDA OSMANLI-PIYEMONTE İLİŞKİLERİ.....	20
II. İTALYA'NIN KUZEY AFRİKA'DAKİ GİRİŞİMLERİ.....	21
1. İtalya'nın Trablusgarp İle İlgili Niyetleri.....	21
a. Avrupa Basınında İtalya'nın Trablusgarp'ı İşgal Edeceğine İlişkin Haberler	27
b. İtalya'nın Basında Çıkan Haberlere Tepkisi.....	30
2. İtalya'nın Trablusgarp için Yaptığı Hazırlıklar.....	32
a. Ticaret Acentelerinin Açılmak İstenmesi.....	32
b. Posta ve Telgraf Şubesi Açma Girişimi	33
c. Trablusgarp'ın Kültürel Açıdan Etki Altına Alınması.....	33
d. İtalya'nın Sicilya'ya Askeri Yığınak Yapması.....	34
3. Osmanlı Devlet'nin Trablusgarp için Almış Olduğu Tedbirler	36
4. Tunus Meselesi.....	41
5. İtalya'nın Fas, Sudan ve Bazı Afrika Topraklarını İşgali Düşüncesi	43
III. İTALYA'NIN OSMANLI DEVLETİ'NİN İÇİŞLERİNE KARIŞMASI:.....	45
1. Girit Meselesi.....	45
2. İtalya'nın Arnavutluk Politikası.....	49
3. İtalya'nın Ermeni Meselesindeki Tavrı.....	50
4. Osmanlı Devleti'ndeki Islahat Hareketlerine İtalya'nın Bakışı	52
IV. AVRUPA DEVLETLERİNİN İTALYA'YA BAKIŞI	53
1. İngiltere.....	53
2. Fransa.....	59
3. Rusya.....	61
4. Almanya.....	62
5. Yunanistan.....	63
V. İTALYA'NIN AVRUPA DEVLETLERİNİ ETKİ ALTINA ALMASI.....	63

I I. BÖLÜM EKONOMİK İLİŞKİLER

I.OSMANLI-İTALYAN EKONOMİK İLİŞKİLERİ.....	67
II. OSMANLI-İTALYAN TİCARET ANTLAŞMALARI.....	68
a. 1839 Ticaret Antlaşması.....	68
b. 1854 Ticaret Antlaşması... ..	69
c. 1891 Ticaret Antlaşması... ..	70
III. TARIM VE HAYVANCILIK ALANINDA OSMANLI-İTALYAN İLİŞKİLERİ...	73

III. BÖLÜM SOSYO-KÜLTÜREL İLİŞKİLER

I. OSMANLI EDEBİYATI'NDA İTALYA.....	76
II. İTALYAN DİLİNİN TANINMASI.....	77
III. İTALYANIN OSMANLI TİYATROSU VE MÜZİĞİNE ETKİSİ.....	78
IV. İTALYANIN OSMANLI DEVLETİNDE OKUL AÇMA GİRİŞİMİ.....	79
V. İTALYA'DA SALGIN HASTALIKLARIN ORTAYA ÇIKIŞI.....	82
SONUÇ	84
KAYNAKÇA	87
EKLER	92
EK 1: Osmanlı Devlet Erkanını Gösteren Tablo.....	93
EK 2:1861 – 1900 Yılları Arası İtalya Başbakanları.....	98
EK 3:1861-1900 Yılları Arası İtalya Dışişleri Bakanları.....	101
EK 4: İtalya İle Osmanlı Devleti Arasında 1891 Yılında İmzalanan Ticaret Antlaşmasının Maddeleri.....	104
EK 5: İtalya ile İngiltere arasında ittifakın kesinleştiğini gösteren belge.....	107
EK 6:İtalya'nın Girit'teki Menfaatlerinden Dolayı Büyük Devletlerle İttifak Etmesi Yolunda İtalyan Meclisinde Karar Alındığını Gösteren Belge.....	108
EK 7: Avrupa Devletlerinin Kuzey Afrika Arazisini Kendi Aralarında Paylaştıklarını Gösteren Harita	109
EK 8: İtalya'nın Doğu Afrika'da Gerçekleştirdiği Askeri Harekatta Zapt Ettikleri Yerleri Gösteren Harita.....	110
EK 9. İtalya'nın Barış Zamanında Askeri Gücünü Gösterir Cetvel.....	111
EK 10:İtalya'nın Trablusgarp'ı İşgal Edeceği ve Bu Amaçla Fransa ile Anlaştığı Haberi İlişkin Telgrafname	112
EK 11. İtalya'da ölümle neticelenen kolera vakaları görüldüğünden Osmanlı memleketinin İtalya'ya yakın yerlerinde sıkı tedbir alınmasının istendiğine ilişkin tezkere.....	113
EK 12: Trablusgarp'ta bir İtalya telgraf merkezi tesisine dair tahrirat.....	114
EK 13. Fransa ve İtalya'nın Tunus ve Trablusgarp vilayetleri hakkındaki emellerine dair Safvet Paşa'nın tezkeresi.....	116
EK 14. İtalya ve Malta'da çıkan kolera illetinin Devleti Aliye'ye sirayetini önlemek için tedbir alınması gerektiğine ilişkin tezkere.....	117

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	:Adı geçen makale
C.	:Cilt
ev:	:eviren
bkz.	:Bakınız
DİA	:Diyanet İslam Ansiklopedisi
Dos.	:Dosya
BOA	:Başbakanlık Osmanlı Arşivi
HR. TO.	:Hariciye Nezareti Tercüme Odası
HR.SYS.	:Hariciye Nezareti Siyasi Kısım
İ. HUS.	:İrade Hususiye
İ. DH.	:İrade Dahiliye
İ. HR.	: İrade Hariciye
İ.MTZ	:İradeler Mısır
İ.MTZ.GR.	:İradeler Girit
M.E.B.	:Milli Eğitim Basımevi
M.Ö.	:Milattan Önce
M.S.	:Milattan Sonra
M.V.	:Meclis-i Vükela Mazbataları

s.	: Sayfa
S.B.E.	:Sosyal Bilimler Enstitüsü
Y.A. HUS.	:Yıldız Arşivi Hususi Evrakı
Y.E.E.KP.	:Yıldız Esas Evrakı Kamil Paşa Evrakı
Y.MTV.	:Yıldız Mütenevvia
Y. PRK. A.	:Yıldız Perakende Sadaret
Y. PRK. AZJ.	:Yıldız Perakende Arzuhal ve Journaller
Y.PRK.BŞK.	:Yıldız Perakende Evrakı Mabeyn Başkitabeti
Y. PRK.EŞA	:Yıldız Perakende Elçilik ve Şehbenderlik Tahriratı
Y. PRK. HR.	:Yıldız Perakende Evrakı Hariciye Nezareti Maruzatı
Y.PRK.MK.	:Yıldız Perakende Müfettişlikler ve Komiserlikler Tahriratı
Y.PRK.PT.	:Yıldız Perakende Posta
Y.PRK.SRN.	:Yıldız Perakende Serkurenalık Evrakı
Y.PRK. MYD.	:Yıldız Perakende Yaveran ve Maiyet-i Seniyye Erkan-ı Harbiye Dairesi
Y. PRK. TKM.	:Yıldız Perakende Evrakı Tahrirat-ı Ecnebiye ve Mabeyn Mütercimliği
T.T.K.	:Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

XIX. yüzyıl Batı Avrupa'nın tümüyle sanayi toplumu özelliklerini kazandığı dönem olmuştur. Sanayi imparatorlukları, başta İngiltere ve Fransa olmak üzere dünyayı paylaşmışlar ve aralarındaki çatışmaları sona erdirip kısa sürecek altın çağlarına girmişlerdi¹.

Sonraları, Rusya ve siyasi birliklerini tamamlayan İtalya ve Almanya da sömürge arayışına girmiş ve gözlerini henüz hiçbir devlet tarafından sömürgeleştirilmemiş olan Osmanlı Devleti'ne dikmişlerdi. Bunun sonucu olarak temeli Avrupalı eski Büyük Güçler ile yenileri arasında *Avrupa'nın Hasta Adamı* olarak nitelendirilen Osmanlı Devleti'ni paylaşmaya dayanan; *Eastern Question (Doğu Sorunu)* tabiri ortaya çıkmış ve bu soruna çözüm arayışları -ki çözüm Osmanlı Devleti'ni tarafların ortak çıkarlarına uygun olarak paylaşmaktı- Kırım Savaşı'ndan itibaren üç tarafa ayırabileceğimiz Büyük Güçler arasında temel tartışma konusu olmuştu. Bu üç taraftan ilki *Sıcak Denizlere İnme Politikası*'nı, ömrü Baltık Denizi'nden Büyük Okyanus'a kadar sağlam temeller üzerinde genişlettiği ülkesinin sınırlarını sıcak güney denizlerine indirmeye yetmeyen; ancak bu tutkusunu Rus Çarlığı'nın bir dünya gücü olabilmesi için ana hedef olarak tayin eden Çar I. Petro (1682-1725)'dan beri temel ilke olarak benimsemiş Rusya idi. İkincisi gerek Afrika ve Asya'daki sömürgelerine giden yolu güvenlik altına almak isteyen, gerekse Osmanlı Devleti gibi büyük ve her açıdan verimli bir bölgenin paylaşımından aslan payını kaparak; hızla gelişen Rusya'nın Osmanlı toprakları üzerindeki hâkimiyetiyle kendilerine tehdit oluşturmasından çekinen İngiltere ve Fransa olmuştur. Üçüncüsü ise siyasi birliklerini kurduktan sonra geç başladıkları sömürgecilik yarışının sonlarında diğer güçlere yetişmeye ve henüz Büyük Güçler tarafından sömürgeleştirilmemiş Osmanlı topraklarından aslan payını kapmak isteyen Almanya ve İtalya idi².

İtalya, XIX. yüzyılın ikinci yarısında siyasi birliğini sağladıktan hemen sonra sömürgelere sahip olmak için hazırlıklara başlamıştı. Diğer sömürgeci devletler gibi

¹ İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, İletişim Yayınları, Ankara 1998, s.15.

² Mümtaz Onur Güner, *İtalya Krallığı'nın Doğu Akdeniz Politikası(1861-1913)*, Ege Üniversitesi S.B.E. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2007, s. 2.

İtalya'nın ilgilendiği bölgeler de Osmanlı hâkimiyetindeydi. Ancak, sömürgecilik yarışına kendisi gibi geç başlayan Almanya'nın siyasi, iktisadi ve askeri potansiyeline sahip olmayan İtalya; dışa dönük emeller beslerken önceliği Doğu Akdeniz Bölgesi'ne vermişti. Yeni İtalya Roma İmparatorluğu'nun, Papalığın, Venedik ve Cenova'nın varisi olduğunu ilan ediyordu. İtalya bir yandan iç sorunları hallederek güçlü bir devlet haline gelmeye çalışırken, diğer yandan da Avrupa'daki gelişmeleri yakından takip ediyordu³.

İtalyanlar, Bizans İmparatorluğu döneminden beri Anadolu'ya karşı büyük bir ilgi göstermişlerdir. Bu ilgi Türklerin Anadolu'ya gelişleri ile iyice artmıştır. Nitekim Akdeniz'de pek çok savaşın sürdüğü bir dönemde İtalya'da o zamanlar ayrı birer şehir devleti olan Pisa, Genova ve Venedik ile Türkler arasında karşılıklı ilişkiler kurulmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu, yükseliş döneminden beri Akdeniz'de egemen olan Ceneviz ve Venedik gibi Cumhuriyetlerle yakın ilişkiler kurmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun Venediklilerle ilişkileri 1381 yılına, Türkiye ile İtalya arasındaki diplomatik ilişkiler ise 1856 yılına kadar uzanmaktadır.

Osmanlı Devleti, gerileme döneminde artık kendi metotlarıyla sorunları çözemeyeceğini anlayınca çareyi dışarıda aramaya başlamıştı. Üç kıtaya hüküm süren bu devlet artık Avrupa'nın kendisinden çok ileride olduğu gerçeği ile karşı karşıya kalmıştı. Osmanlı Devleti her ne kadar yapmış olduğu ıslahatlar sayesinde az da olsa bir düzelme dönemi yaşasa bile yine de bu durum onun kötü gidişatına engel olamamıştı. Osmanlı Devleti'nin yaşamış olduğu bu buhranı iyi değerlendiren Avrupa Devletleri onu bölmek ve parçalamak için bir yarışın içine girmişlerdi. Tabii ki bu yarışın içinde İtalya da yerini almıştı.

Bu çalışmada Osmanlı-İtalyan ilişkileri siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkiler çerçevesinde ele alınmıştır. Siyasi ilişkiler içerisinde ana tema ise İtalya'nın Trablusgarp rüyası olmuştur. Bunun en önemli sebebi İtalya'nın siyasi birliğini tamamladığı dönemlerde Batı Akdeniz'in Avrupa devletleri tarafından ele geçirilmiş

³ Mevlüt Çelebi, *Milli Mücadele Döneminde Türk İtalyan İlişkileri*, Sam Yayıncılık, Ankara 1999, s. 9.

olmasıdır. Bu durum İtalya'yı Doğu Akdeniz'e yani Trablusgarp'a yöneltmiştir. İtalya Trablusgarp'ı ele geçirmek için planlı bir şekilde bölgede bir takım ticaret acenteleri, posta ve telgraf şubeleri açma girişiminde bulunmuş, hatta Sicilya'ya askeri yığınak dahi yapmıştır. Trablusgarp sorununun bu aşamaya gelmesinin nedenini öğrenmek için daha önceki dönemleri de ayrıntılı olarak gözden geçirmek gerekmektedir.

I. İTALYA’NIN COĞRAFI YAPISI VE TARİHİ

1. Coğrafi Yapısı:

İtalya yarımadası ve Akdeniz, birbirlerini tamamlayan iki coğrafi unsurdur. İtalya yarımadasını çepeçevre saran Akdeniz, nice uygarlıkların filizlenmesini ve yeşermesini sağlamıştır. İşte bu uygarlıklardan biri de tarihte çok önemli bir yeri olan İtalya Devleti’dir. Çizme şeklinde tarif edilen ve büyük bir kısmı dağlık olan İtalya yarımadası doğal kaynaklar yönünden de zengin değildir. Yarımadaının kuzeyinde Alp dağlarını Apenin sıra dağları izler ve bunlar, çizmenin tepesinden tabanına ve başka bir isim alarak parmak ucuna kadar devam ederler. Böyle olunca İtalya sınırlarının $\frac{3}{4}$ ’ü deniz, geri kalan $\frac{1}{4}$ ’ü ise Güney Alp dağları tarafından çizilir. Özellikle Apenin sıradağları yarımadaının omurgası durumundadır. İtalya’nın bu coğrafi özellikleri siyasi tarihini de etkilemiş, hatta İtalyanlar ülkedeki coğrafi zorluklara boyun eğerek şehir devletleri şeklinde yaşamışlardır⁴.

Genelde dağlık bir ülke olan İtalya’nın kuzeyindeki Alp dağları doğu batı doğrultusunda bir yay çizerken uzunluğu 1200 kilometreyi aşan Apenin sıradağları kuzeyden güneye doğru yarımada boyunca omurga gibi uzanır ve Messina Boğazı’ndan sonra Sicilya’ya devam eder⁵.

İtalya’nın tarihsel coğrafyasının en önemli özelliği, ovaların tepelerin ve dağların iç içe geçmişliğidir. İtalya’nın toplam yüzeyinin yalnızca beşte biri resmi olarak ova iken 300 metrenin altındakiler ise arazi diye nitelendirilir. Bu alçak arazinin %70’ini ise Po vadisi oluşturmaktadır. Geri kalanın yaklaşık beşte ikisi dağlık (yüksekliği 1000 metrenin üstünde olan arazi), olarak sınıflandırılır. Bu engebe türlerinin dönüşümlü olarak birbirini izlemesi ve ülke içinde dağılımı, çok çeşitli iklim koşulları, arazinin fiziksel görünümünde bölgeden bölgeye keskin karşıtlıklar yaratır.

İtalya anakarasının Alplerin güneyi ile temelde coğrafi bir birlik oluşturduğuna kuşku yoksa da, Po vadisi ve onu çevreleyen sıradağlardan -kuzeyde

⁴ Mesut Yanarsönmez, *Türk Dış Politikasında İtalya (1914-1923 Türk İtalyan Münasebetleri)*, Fırat Üniversitesi S.B.E. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 1995, s.1.

⁵ Talip Küçükcan, “İtalya”, *DİA*, C. 23, s.446

Alpler güneyde Apeninler- oluşan “anakara İtalya’sı” ve adalar dışında ülkenin geri kalanını oluşturan İtalya yarımadasını birbirinden ayırmak yerinde olur. Bu iki bölge kültürel ve ekonomik gelişim bakımından olduğu kadar iklim ve fiziksel topografya bakımından da birbirinden farklıdır⁶.

Ülke ılıman iklim kuşağında yer almakla birlikte iklimi denizden uzaklığa ve yüksekliğe bağlı olarak farklılıklar gösterir. Yoğun kar yağışı altındaki Alpler’de dağ iklimi hüküm sürerken daha çok ilkbahar ve sonbaharda yağmur alan Po ovasında kara iklimi görülür. Sicilya ve Sardunya adaları anakaraya göre daha sıcaktır⁷.

2. Tarihi:

İtalya tarihi Paleolitik döneme kadar uzanmaktadır. İtalya Yarımadasına Hint-Avrupa dillerini konuşan farklı toplulukların göçleri milattan önce 2000-1500 yıllarına rastlamaktadır. Asırlarca yeni göçler durmamış, sırasıyla Doğu kültürünü buraya yerleştiren Etrüskler, Vizigotlar, Hunlar, Vandallar, Ostrogotlar, Lombardlar, Araplar, Normanlar bu bölgeye gelmiştir. Etrüksler’in hâkimiyetine M.Ö. VI. yüzyılda son veren Romalılar, M.Ö. 264’te bütün yarımadaı ele geçirmişler ve Latince bunların devrinde yaygınlaşmıştır. Roma’nın M.S. 451’de Büyük Hun İmparatoru Attila tarafından alınmasının ardından Batı Roma İmparatorluğu yıkılmış ve M.S. V. asrın sonunda Cermen İmparatoru Odoacre tarafından işgal edilmiştir. Daha sonra bu bölgeye Lombardlar ve Müslümanlar hâkim olmuşlardır⁸. 652 yılından başlayarak Sicilya’ya akın eden Araplar, adayı ve Güney İtalya kıyılarını ele geçirerek bir süre bu bölgede yaşamışlardır⁹. Sicilya’daki Arap hâkimiyeti, Papalık tarafından İtalya’ya kuzeyden paralı asker olarak getirilen Normanlar’ın burada 1061’de üstünlük sağlamalarına kadar devam etmiştir.

⁶ Tim Cornell, John Mathews, *Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi V. Cilt Roma Dünyası*, (çev: Şadan Karadeniz), İletişim Yayınları, İstanbul 1988, s. 11

⁷ Talip Küçükcan, *a.g.m.*, s. 446.

⁸ Ahmet Kavas, “İtalya”, *DİA*, C. 23, s. 446-447.

⁹ Şerafettin Turan, “İtalya”, *DİA*, C. 23, s. 448.

Germen İmparatoru I. Barborasso Friedrich 1152’de İtalya’yı tekrar ele geçirmiş, sonraki dönemlerde (XIV-XV. yüzyıllar boyunca) ise Alman imparatorlarının hâkimiyeti devam etmiştir¹⁰.

1300’lerde Avrupa hızla değişmeye başlamıştı. Bunun, değişim ortamında olan Avrupa’nın tümü için bir anlamı vardı. Örneğin Rönesans’ın kalbi haline gelecek olan İtalya’da zenginlik ve kültürel yenilik esastı ve iktidar şehir memurlarına devredilmişti. Fakat şehirler ticaret ve servet için birbirleri ile rekabet eden tek tek varlıklar -şehir devletler- olarak kaldılar. Cenova (Ceneviz), Venedik, Floransa ve Milano gibi gelişip birleşmiş şehirleri XIV. ve XV. yüzyıllarda güçlü aileler hükmediyordu. Venedik Dükası yılda bir seçiliyordu ama kaçınılmaz şekilde daima şehrin zengin ailelerinden birinin saflarından geliyordu ve fazla bir iktidarı da yoktu. Oysa Venedik Dükası, İtalya anakarasındaki Padua bölgesi dahil, geniş topraklar kazanarak XV. yüzyılda güç ve etkisinin doruğuna ulaşmıştı.

Floransa, Signoria olarak bilinen kan davalı bir grup aile tarafından yönetilmekteydi. 1433’te kamu görevine bile seçilmeden şehre fiilen hükmetmekte olan Cosimo de’Medici (1389-1464) kıskanç rakipleri tarafından kovuldu. Ertesi yıl geri döndü ve iktidarı hayatının geri kalanında kontrol edecek şekilde ele geçirdi. Milano’ya 1395’ten 1447’ye kadar başlındakini Milano Dükü yapan Viskonti ailesinin art arda 12 üyesi hükmetti. Bunu 1454’te Milano’yu fetheden ve 1499’a kadar yöneterek İtalya Rönesans’ının önde gelen şehirlerinden birisi yapan zengin Sforza ailesinin beş üyesinin hakimiyeti izledi. Roma XV. yüzyılda Florentine V. Nicholos’un aydın papalığı altında yeniden serpilecekti¹¹.

XIV. ve XVI. yüzyıllar arasındaki dönemi tanımlayan ve Yeniden doğuş anlamına gelen “Renaissance” (Rönesans) tabiri ilk kez 1855’te Fransız tarihçi Jules Michelet tarafından kullanılmıştır. Anlamı geniş şekilde anlaşılan bir tabir olsa bile yine de bunu kesin şekilde tanımlamak zordur. Kesin olan şudur ki sanattan bilime,

¹⁰ Kavas, *a.g.m.*, s. 446-447

¹¹ Gordon Kerr, *Charlemagne’den Lizbon Antlaşması’na Avrupa’nın Kısa Tarihi*, çev: Cumhuriyet Atay, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 51-52.

felsefeden şiire, teolojiden müziğe birçok alandaki fevkalade başarı dönemini tanımlamaktadır¹².

XIII. yüzyılın ikinci yarısından XVI. yüzyıla kadar papalıkla imparatorluk arasındaki sürtüşmelerden faydalanan İtalya'daki bazı bölgeler, bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Bu dönemde Cenova, Floransa, Milano, Lombardia ve Venedik gibi şehir devletleri kurulmuştur. 100.000'den fazla nüfuslarıyla Avrupa'nın en kalabalık şehirlerine sahip bu küçük devletlerin her yönden güçlenmeleri Rönesans'ın buralarda başlamasına sebep olmuştur. Bilhassa Venedik bu dönemde Avrupa'nın, Asya ve Ortadoğu ile ticaretinin kontrolünü elinde tutmuştur¹³.

Venedik bölgesel bir devleti kontrol eden, gelişmiş toplumsal kurumları olan, ekonomisi lüks mallara dayalı bir cumhuriyetti. Venedik için bağımsızlığın maliyeti yüksekti, ama aynı zamanda kendisini tehdit edenler için de bu böyleydi. Aslında Venedik'in kendisini kara ve deniz saldırılarına karşı nasıl koruduğunu da iyi araştırmak gerekir. Çünkü Venedik'i ele geçirmektense uluslar arası bir antrepo olarak kalması –bir tür Rönesans Hong Kong'u-, Avrupa için belki de daha faydalıydı. Fakat pek çok lider böyle uzun vadeli bir hesap yapabilmekten uzaktı. Venedik'in savunma ile ilgili problemlerine gelince 1499'da Zonchio'da Venedik filosu büyük bir yenilgiye uğradı. 1537-1540 savaşlarında Türk tehdidi hâlâ ciddiye, hükümet donanmayı büyütme kararını aldı. Venedik'teki yeterli iş gücünün olmaması nedeniyle şehirdeki yükün büyük bir kısmı esnaf ve sanatkârın üzerine kaldı. Aşırı harcamalar ve lojistik problemlerin imparatorlukları çökerttiği bir dönemde Venedik hala 1571'de İnebahtı'da Osmanlı donanmasını yok eden 200 gemiyi destekleyebilecek kaynak bulabiliyordu¹⁴. Akdeniz hâkimiyeti mücadelesinde Osmanlı Devleti'ni en çok uğraştıran devletlerden biri Venedik olmuştur. Diğer İtalyan devletleri de zaman zaman Osmanlı'ya karşı işbirliği yapmışlardır¹⁵.

Cenovalı bankacılar ise Avrupa'da olduğu kadar Kuzey Afrika üzerinde de iktisadi yönden hâkimdiler. Dante, Petrarca ve Boccaccio gibi fikir adamları

¹² Kerr, *a.g.e.*, s. 57.

¹³ Kavas, *a.g.m.*, s. 447.

¹⁴ Richard Mackenney, *Şehir Devletler*, çev: Cem Demirkan, Babil Yayınları, İstanbul 2004, s. 70.

¹⁵ İsrail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, T.T.K. , Ankara 1995, s. 1.

hümanizm hareketini İtalya’da başlatmışlar ve Dante’nin kullandığı Toskana lehçesi ortak dil olarak kabul edilmiştir.

XV. yüzyıl sonunda İtalya’nın siyasi bakımdan bölünmüş bir yapıda olması, zengin İtalyan şehir devletleri üzerinde Fransa ile İspanyolların rekabetine yol açtı. Fransa bu rekabette geri plana düştü. 1559’da yapılan bir antlaşmayla İspanyol Habsburg hanedanı yarımadaya sahip oldu. Özellikle Napoli bölgesinde halkın yoksulluk sebebiyle ayaklanması, ağır vergiler, engizisyon ve İspanya’daki Veraset Savaşı (1701-1713) sonucunda zayıflayan İspanyol hâkimiyeti yerini Avusturya Habsburglarına bırakmış ve 1797’ye kadar onların hakimiyetinde kalmıştır. 1789 Fransız İhtilali’nin ardından Napolyon Bonapart 1796’da İtalya seferini düzenledi ve asırlar sonra şehir devletleri milli ve siyasi bütünlük içinde birleştirildi¹⁶.

Napolyon Savaşları öncesi İtalya Yarımadası’nda farklı şehir devletlerinin oluşturduğu birlikten uzak bir yapı hâkimdi. Ayrıca, Almanya’da olduğu gibi İtalya’da da Avusturya’nın mutlak bir hâkimiyeti söz konusuydu. Avusturya’nın bölgedeki üstünlüğü Napolyon’un Avusturya’ya karşı kazandığı büyük zaferin ardından İtalya Yarımadası’na girmesiyle Fransa’ya geçmişti. 16 Mayıs 1796’daki Paris Barış Antlaşması ile de bugünkü İtalya’nın Piyemonte Bölgesi’ni de içine alan Savoie Krallığı ile komşu olmuştu. 1797 Compo Formia antlaşması ile Venedik Cumhuriyeti’ni de eline geçiren Napolyon, daha sonra bu bölgeyi Milano Düklüğü karşılığında Avusturya’ya vermişti.

Napolyon’un İtalya’ya girmesi ile Fransız Devrimi’nin etkileri tüm yarımada da kendisini hissettirmişti. Fakat Napolyon’un Mısır Seferi (1798-1799)’ni fırsat bilen Avrupa devletleri, İngiltere ve Rusya ile birlikte ittifak kurarak İtalya’daki Fransız ordusunu geri çekilmek zorunda bırakmışlardı.

Napolyon, 1804 yılında Fransa’da krallığını ilan etmesinin ardından İtalya’yı yeniden işgal etmiş ve 1805 yılında da İtalya Kralı unvanını almıştı. Napolyon’un İtalya Kralı olmasının ardından Papa’nın kontrolü altındaki bölgeler yeniden oluşturulmuş; Büyük Toscana Düklüğü, Etruria Krallığına dönüştürülürken; Lucca, Massa, Piombino ve Carrara Düklükleri, Napolyon’un kız kardeşi Eloise’nin,

¹⁶ Kavas, *a.g.m.*, s. 447.

Napoli Krallığı ise erkek kardeşi Joseph'in himayesine verilmişti. Yalnızca Sardunya ve Sicilya Adaları, Savoie ve Bourbonlar'a bırakılmıştı. Ancak Napolyon'un Ruslara karşı yapmış olduğu 1813 Liepzig ve 1815 Waterloo Savaşları'nı kaybetmesiyle İtalya tekrar Avusturya'nın kontrolü altına girmişti¹⁷.

Fransız Devrimi öncesi ve devrim yıllarında İtalya kelimesi ancak coğrafi bir bölgeyi anımsatıyordu. Piyemonte ve Toskana prenslikleri ile Cenova Cumhuriyeti hariç İtalya yarımadasının büyük bir kısmı siyasi bakımdan İspanya, Fransa ve Avusturya'nın idare ve nüfuzu altındaydı. Yaklaşık 16 milyon nüfusu bulunan yarımadada yaşayanları birbirine bağlayan tek bağ geçmişin anıları idi¹⁸.

İtalya ulusunun tek bir devlet oluşturma isteği, XIX. yüzyıl ulusçuluğunun temel bir özelliğiydi. İtalyan ulusçuluğunun özelliği, ulusçuluk ve liberalizm hareketlerini birleştirmesiydi. Başka bir deyişle, İtalya'da bir yandan birliği gerçekleştirme öte yandan liberal anayasaları sağlama savaşı verilmişti. Bu harekete "Risorgimento" yani İtalya'nın yeniden doğuşu, yeniden ortaya çıkışı denilmekteydi¹⁹.

İtalya, siyaset statüsü bakımından farklı bir konumdaydı. Hükümdarları, bayrakları, anayasaları ayrı olan yedi hükümet (Piyemonte Krallığı, Venedik ve Lombardiya Krallığı, Parma, Modena, Toskana Dükalıkları, Papa hükümeti) ile İki Sicilya Krallığı vardı²⁰.

1815'ten sonra İtalya'da gittikçe kuvvetlenen bir birlik cereyanı başladı. Karbonari Cemiyetiyle İtalya adını taşıyan cemiyetler, İtalyan birliği için çalışmaya başladılar. İtalyan mütefekkirlerinden Gioberti, Balbo, Azeglio ve Mazzini, birliğin ne şekilde kurulacağını göstermek için yazılar yazdılar²¹.

1820 yılında Metternich, İtalya'da düzeni yeniden kurmuştu. Birleşik bir İtalya'nın ortaya çıkması, Avrupa'daki güç dengesini önemli ölçüde değiştirecek bir

¹⁷ Gürer, *a.g.e.*, s. 9.

¹⁸ Sipahi Çataltepe, *19. Yüzyıl Başlarında Avrupa Dengesi ve Nizam-ı Cedit Ordusu*, Göçebe Yayınları, İstanbul 1997, s. 67.

¹⁹ Hüner Tuncer, *19. Yüzyılda Osmanlı-Avrupa İlişkileri*, Ümit Yayıncılık, Ankara 2000, s.55.

²⁰ Arif Müfit Mansel, Cavit Baysun, Enver Ziya Karal, *Yeni ve Yakın Çağlar Tarihi*, Menafi Matbaası, İstanbul 1942, s. 188.

²¹ Mansel, Baysun, Karal, *a.g.e.*, s. 189.

gelişmeydi. İtalya'daki gelişmeler, Avusturya'yı çok yakından ilgilendirmekteydi. Prusya Bismarck'ın iktidara geçişine değin Avusturya'nın izinden gitmişti. Rusya İtalya'nın birleşmesinden en az etkilenecek olan devletti. İngiltere ve Fransa İtalya'nın birleşmesine olumlu bakmaktaydı. İtalya'nın birleşmesinden İngiltere'nin de ticari çıkarı vardı.

Piyemonte ya da Sardunya Krallığı, bağımsız olarak nitelendirilebilecek tek İtalyan devletiydi ve tüm İtalya'nın Sardunya Krallığı'nın etrafında toplanması öngörülmekteydi.

Cavour, İtalyan birliğin nihai mimarıydı. O, dönemindeki değişim rüzgarlarının bilincindeydi ve Metternich gibi bu değişikliklerin karşısında yer almamıştı. İtalyan ulusçuluğunun Avusturya karşıtı olmaması beklenemezdi²².

1820 ile 1830 yıllarında İtalyan hükümetlerinde meşrutiyet ve birlik için ihtilaller yapılmış ama sonuç alınamamıştır. 1830'dan sonra İtalya birliğin oluşması için, Avusturyalıların elinde bulunan İtalyan topraklarının kurtarılması gerektiği anlaşılmıştır²³.

İtalyan birliğin ilk temellerini Napolyon atmış ve kısmen de olsa İtalyanları birleştirerek beraberliğin tadını tattırmıştır. Fakat Napolyon'un yenilgisinden sonra İtalya tekrar küçük devletlere ayrılmakta gecikmemiştir. 1840'lı yıllarda İtalyan birliği fikri yeniden tartışılmaya başlanmıştır²⁴. Birlik taraftarları, İtalya'nın en kuvvetli devleti olan Piyemonte etrafında toplanmıştır. Piyemonte Kralı Şarl Alber, Lombardiya ve Venedik'i almak için 1848'de Avusturya'ya karşı harbe girişince Custozza ve Novaro muharebelerinde yenilmiştir (1849). Bunun üzerine kral tahtından çekilmiştir. Yerine kral olan Viktor Emmanuel II, kendisine tecrübeli bir nazır seçmiştir. 1859'da Avusturyalıları karşı birlikte savaşan Fransız ve İtalyan orduları Magenta ve Solferino muharebelerini kazanmışlar ve Piyemonte de Avusturya'dan Lombardiya'yı almıştır.

²² Tuncer, *a.g.e.*, s. 55.

²³ Mansel, Baysun, Karal, *a.g.e.*, s. 189.

²⁴ Kurtcephe, *a.g.e.*, s.1.

1866'da Prusya ile Avusturya arasında çıkan harpte Piyemonte, Prusya'nın dostu olarak harbe girmiş ve neticede Avusturya yenildiği için ondan Venedik'i almıştır. Piyemonte bir yandan Avusturya'ya karşı cenkleşmesiyle İtalyan topraklarını alırken öte yandan da İtalyan hükümetlerini ortadan kaldırmıştır. 1859 ile 1866 arasında Toskana, Parma ve Modena Düklikleri'nin bir müddet sonra da Garibaldi isminde bir milli kahramanın çalışmaları ile iki Sicilya Krallığını ilhak etmiştir. 1870'de Prusya Almanya harbi sırasında da Papa hükümetini ortadan kaldırmıştır²⁵.

Roma, Venedik ve San Marino şehir devletleri dışında yeniden kurulan İtalya Krallığı'na 17 Mart 1861'de Sardunya Kralı II. Vittoria Emanuele getirilmiştir. 1866'da ise Venedik, ülkenin topraklarına katılmıştır. Bu şekilde İtalyan birliği sağlanmış oldu. Fransa İmparatoru III. Napolyon'un devrilmesinden sonra 1870'de İtalyan birlikleri Roma'ya girince Papa Vatikan'a çekilmiştir²⁶.

Kont Cavour ve Garibaldi'nin birleştirdiği İtalya; XIX. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da en derin çelişiklere ve toplumsal dengesizliğe sahip bir krallıktı. Kuzeyin büyüyen sanayi ve burjuvazisi, mağrur ve kof bir aristokrasinin egemenliğini alt etme ve onunla uyum sağlama savaşını veriyordu. Güney eyaletleri ise orta çağlardaki parlak ticaretin çökmesinden sonra, yeni çağlarda ilkel bir tarımsal düzenle yaşıyordu. Yüzyıllar boyu süren istilalar bölgede Kuzey İtalya'ya göre farklı bir kültürel yapı da oluşturmuştu. Bu iki bölge arasındaki derin uçurum, İtalya'yı yönetenleri ilk anlarda emperyalist bir politika izlemekten çok iç sorunların çözümüne yöneltti²⁷.

1878 yılı Ocak ayında Kral ölünce yerine I. Umberto geçmiştir. Francesco Crispi'nin başbakanlığında sömürgecilik faaliyetleri başlatılmış ve İtalyan ordusu 1880'de Somali ve Eritre'yi işgal etmiştir. Almanya ve Avusturya-Macaristan ile 1882'de kurulan üçlü ittifak Fransız yayılmacılığına karşı 1887'de kuvvetlendirilmiş ancak 1896'da Etiyopya'ya karşı yapılan Adwa savaşı kaybedilmiştir²⁸. 1870'den

²⁵ Mansel, Baysun , Karal, *a.g.e.*, s.188-189.

²⁶ Kavas, *a.g.m.*, s. 447.

²⁷ Ortaylı, *a.g.e.*, s. 28.

²⁸ Kavas, *a.g.m.*, s. 447.

sonra İtalya, Avrupa devletler muvazenesinde ve sömürge işlerinde önemli rol oynamaya başlamıştır²⁹.

İtalya, siyasi birliğini kurması ile birlikte kendisini bir anda Avrupa'nın güçlü devletleri ile sömürge kapma yarışı içerisinde bulmuştur. Paris Hükümetinin Londra ve Moskova ile kurduğu iyi münasebetler sonucunda artan Fransa nüfuzunu denkleştirmek için 20 Mayıs 1882'de Avusturya, Almanya ve İtalya arasında, tecavüzi ve tedafüi bir ittifak antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma "Triplice"ler "Üçler" adıyla anılmaktaydı.

Çok geçmeden Roma'nın göz diktiği Habeş meselesi, o zamana kadar politika kavgaları ve meclis münakaşaları ile meşgul olan İtalya'nın dikkatini bu alana yoğunlaştırdı. Erythree'de bulunan Massaouah (Musavva)'i işgal etmiş olan bazı İtalyan kuvvetleri bu küçük İtalyan müstemlekesini İtalyan diplomatı Antonelli'nin icraatına muhalefet eden Habeş Necaşisi Johannes aleyhine büyötmek kaygısına düşmüşlerdi. Antonelli Necaşı'nın işini bozmak maksadı ile Choa Kralı, Menelik ile bir dostluk ve ittifak antlaşması imzalamıştı. Bunun üzerine Johannes, Massouah limanının kendisine teslim olunmasını İtalyan kuvvetleri kumandanı San Marzano'dan istedi. Kabul edilmeyince, ordusu ile beraber İtalyanlarla temasa geçinceye kadar ilerlediyse de askerinden emin olmadığı için hücum etmeyerek çekildi. Bunun üzerine San Marzano ilerleyerek, daha başka toprakları İtalya'ya mal etti ve bu suretle, Başvekil Sicilyalı Crispi vakti ile tasarlamış olduğu fetih hamlesine başlamış oldu. Crispi, müstemlekenin teşkilatlandırılması işini General Baldissera'ya bıraktı. General ilk askeri ve mülki icraatta bulunarak yerliden oluşan bir de "Ascaris" alayı oluşturdu³⁰.

II. 1850'YE KADAR OSMANLI-İTALYAN İLİŞKİLERİ:

İtalya ile olan ilişkiler, Türklerin Anadolu'yu yurt tutmaya başladıkları XI. yüzyıla kadar uzanır. İlk Türk denizcisi Çaka Bey'in Adalar Denizi'nde

²⁹ Mansel, Baysun , Karal, **a.g.e.**, s. 189.

³⁰ A. Savelli, **İtalya Tarihi**, çev: Galip Kemali Söylemezoğlu, Kanaat Kitabevi, İstanbul 1940, s. 391.

gerçekleştirdiği bir takım faaliyetlerle başlayan bu ilişkiler, Selçuklular döneminde önce ticari, sonra da askeri alanda devam etmiştir³¹.

Kolonileriyle Asya ve Avrupa arasındaki ticareti ellerine geçiren İtalyanlar, Anadolu'daki konumlarını Türklerin hâkimiyetinden sonra da koruyabilmek için benzer ticaret anlaşmaları yapmaya büyük önem vermişlerdir. Venedikliler, daha sonra I. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde Selçuklu ülkesinde serbestçe ticaret yapma hakkını almış, I. Aleaddin Keykubat'la imzaladıkları 8 Mart 1220 tarihli Dostluk ve Ticaret antlaşması ile de vergi indirimi, özel yargı yetkisi gibi ileride "kapitülasyon" diye nitelendirilecek olan bazı ayrıcalıklar elde etmişlerdir. Venedikliler, Selçuklulardan sonra 1320'de İlhanlılarla 1331'den sonra da Aydınogulları ve Mentешеoğulları ile bu tür ticaret anlaşmaları imzalamışlardır³².

1299'da küçük bir beylik olarak tarih sahnesine çıkan Osmanlı Türkleri, sınırlarını genişletip Karadeniz kıyılarına vardıklarında burada Amasra, Samsun ve Giresun gibi yerleşim yerlerinde oturan Cenevizlilerle tanışmışlar, Venediklilerden önce Cenevizlilerle çok daha iyi ilişkiler tesis etmişlerdir. Sultan Orhan zamanından Fatih Sultan Mehmet dönemine kadar Osmanlı-Ceneviz ilişkileri, Venediklilere karşı bir ittifak şeklinde gelişmiştir³³.

Cenevizliler ise 1387'de I. Murat ile imzaladıkları dostluk ve ticaret antlaşmasıyla Osmanlı topraklarında ticaret hakkını elde etmişlerdir³⁴.

Türklerin Anadolu'dan Trakya'ya, Avrupa'ya geçişlerini de Cenevizlilerden kiralanan gemiler sağlamıştır. Venedik şehir devleti XV-XVI. yüzyıllarda oldukça zengin olduğundan bu durumunu sürdürmek için hammadde temin edip mal sattığı Doğu dünyası ile ilişkilerini iyi tutmaya çalışmıştır. Böylece Osmanlı ile Venedik savaş ve barış zıtlığı içinde birbirleriyle yan yana yaşamaya alışmıştır. Cenevizliler Türklerle işbirliğinde daha rahat davranırken, Katolik kilisesinin diğer İtalyan şehir devletleri kadar politikalarını yönlendirmesine izin vermeyen Venedik her nedense Türklerle ilişkisinde din faktörünü ve bazı ön yargıları ön plana çıkarmıştır.

³¹ Türkan Cantemur, *Türkiye-İtalya İlişkileri (1930-1950)*, Ege Üniversitesi S.B.E. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2000, s. 1.

³² Turan, *a.g.m.*, s. 448.

³³ Oğuz Karakartal, *Türk Kültüründe İtalyanlar*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2002, s. 13.

³⁴ Turan, *a.g.m.*, s. 448.

Fatih Sultan Mehmet'in tahta çıkışına kadar Venedik ve Cenevizlilerle yürüyen Osmanlı-İtalyan ilişkileri Fatih'le birlikte Papalık, Floransa ve Napoli devletleri ile tesis edilen bağlar üzerine daha da genişlemiştir. Fatih Sultan Mehmet'in Osmanlı-İtalyan ilişkilerinde özel bir yeri vardır. O, her şeyden önce İtalyan ressam Bellini'yi İstanbul'a davet ederek portresini yaptırtan ilk Osmanlı Sultanıdır.

Fatih, Venediklilerin Karamanlılarla yakınlaşmasına karşılık Cenevizlileri kendi tarafına çekmiştir. Venediklilerle Osmanlılar arasında 1453 yılına kadar çoğu ticaretle ilgili yirmi üç ahitname imzalanmıştır³⁵.

İstanbul'un fethinden sonra Venedik Cumhuriyeti ile Osmanlı Devleti arasındaki diplomatik ilişkiler derhal düzeltildi ve yeni atanan Bartolomeo Marcello adındaki temsilci 18 Nisan 1530 günü yaptığı anlaşma sağlama sayesinde sulhu sağlama ile birlikte ticaret serbestisini de elde etti ise de İstanbul'da bir Venedik özel mahallesi kurulması konusu konuşulmadı. Konan madde de Venedik Devleti istediği kişiyi İstanbul'a Balyos olarak gönderebilir ve geleneğe uygun bir şekilde ailesini de getirebilecekti. Venedik Cumhuriyeti hükümeti balyoslar yollamaktan başka çok kerelerde fevkalade elçiler yollardı. Bu kişiler özel bir görev üstlenirdi; sulh akdi, tahta yeni culüs eden padişahı tebrik, büyük bir zafer elde edilmesini kutlamak veya 1530 yılında üç çocuğunu birden sünnet ettiren Kanuni Sultan Süleyman'ın davetine iştirak gibi büyük merasimlere katılırlardı. Fevkaledede elçilerin görevi geçici idi ve bu olağanüstü durumda özel bir ehemmiyet ve ihtişama sahip görünürdü; balyosların işi ise belirli idi ve devamlı kaldıkları makamlarında Venedik vatandaşlarının yönetilme ve korunma işlerini yaparlardı. Bu işler adeta konsolosluk işlerine benzediği için bazı kereler balyos için konsolos da denildiği görülmüştür. İstanbul'da daimi bir temsilci bulundurmamak Venedik Cumhuriyeti için çok büyük siyasi ve ticari ehemmiyete haiz idi³⁶.

Şüphesiz Fatih döneminin önemli tarihi olaylarından birisi de 1480'de İtalya yarımadasının Otranto şehrine Osmanlı askerlerinin çıkışı ve Otranto kalesinin Gedik

³⁵ Karakartal, *a.g.e.*, s.13

³⁶ Tommaso Bertele, *Venedik ve Konstantiniye Tarihte Osmanlı-Venedik İlişkileri*, (Önsöz: Cecile Morrisson, Çeviri: Mahmut H. Şakiroğlu), Kitap Yayınevi, İstanbul 2012, s.47-48.

Ahmet Paşa tarafından fethidir. İstanbul'dan sonra ikinci Kızılelma diye kabul edilen ve Osmanlı Türkleri tarafından Rim şeklinde telaffuz edilen Roma'ya ve oradaki Sen Pietro kilisesine gitmeyi amaçlayan Türklerin bu düşüncesi Fatih Sultan Mehmet'in 1481'de ölümü ile gerçekleşmez. Gedik Ahmet Paşa, Fatih'in yerine geçen Sultan II. Beyazıt'ın çağırması üzerine sekiz yüz askerini kalede bırakarak geri dönmüştür. Ancak Fatih'in ölümü askerler arasında duyulduğundan ve yardım kesildiğinden can ve silahlarına dokunulmamak kaydıyla Osmanlı askerleri kaleyi Napoli Kralı Ferdinand'a bırakmıştır³⁷.

İtalya şehir devletleri, Ege ve Karadeniz kıyılarıyla birlikte Doğu Akdeniz bölgesine de yayılarak Mısır, Suriye, Filistin ve Kıbrıs'ta ticaret kolonileri kurmuşlardır. Latinler ilk Haçlı seferi sonunda Kudüs ve yöresinde bir takım prenslikler kurmuşlar, İtalyanlar da Papalığın yasaklamasına bakmayarak Mısır'daki Eyyübi ve Memlük sultanları ile ticari ilişkilerde bulunmaya yönelmişlerdir.

Öte yandan kolonilerini merkezden yönetme yerine onlara özerklik tanıyan Ceneviz, genelde Osmanlılar ile barışçı bir siyaset izlemiştir. Bir süre sonra da Fransa'nın hâkimiyeti altına girip etkinliğini yitirdiği için Ege'de Osmanlı ilerleyişinin karşısına çıkan tek İtalyan Devleti, Venedik Cumhuriyeti olmuştur. Bu yüzden Çelebi Mehmet zamanında başlayan Venedik savaşları, çeşitli aşamalardan geçerek yüzyıllarca sürmüştür. Mora'da Koron, Modon kolonilerini ve Eğriboz'u Osmanlılara bırakmak zorunda kalan Venedik, Preveze Deniz Savaşı sonunda (1538) Orta Akdeniz'deki üstünlüğünü de yitirmiştir. Bir süre sonra Kıbrıs'ın (1571) ve yirmi beş yıl süren direnişe rağmen Girit'in Osmanlı hâkimiyetine geçmesi de (1669) önlenememiştir. Bu sebeple Türklere karşı kurulan ittifaklara katılan Venedik 1699'da Mora'yı almışsa da çok geçmeden burayı geri vermek zorunda kalmıştır (1718). 1789 Fransız İhtilali ve Napolyon Bonaparte'ın İtalya'yı işgali ise Venedik Cumhuriyeti'nin sonu olmuştur (1798).

Osmanlı Devleti ile İtalya ilişkilerinin en önemli safhasını Trablusgarp vilayeti oluşturur. Bugün Libya adıyla anılan Osmanlı İmparatorluğu'nun eski Trablusgarp vilayeti ile Bingazi müstakil sancağı, Kuzey Afrika'da bir cumhuriyetti.

³⁷ Karakartal, *a.g.e.*, s. 14-15

Kanuni Sultan Süleyman batıdan Mekke'ye hacı götüren gemilere rahat vermeyen haçlı korsanlarından Batı Akdeniz'i korumayı vazife saydı ve Kaptan-ı Derya Sinan Paşa'yı, Trablusgarp'ı İspanyollardan alması için görevlendirdi. Ünlü Osmanlı denizcisi Turgut Reis'in katıldığı seferde Trablusgarp, İspanyol şövalyelerinden alındı (15 Ağustos 1551).

Kuzey Afrika'daki Cezayir, Tunus ve Trablusgarp Osmanlılar tarafından fethedildikten sonra ilk yıllarda müşterek sonraları ise ayrı ayrı birer eyalet olarak yönetilmişlerdi. Bunların tümüne "Garp Ocakları" adı verilmişti. Garp Ocakları içerisinde hükümete en bağlı olan Trablusgarp idi³⁸.

Turgut Reis'in Malta şövalyelerinden zapt ettiği Trablus, 1551'den 1609 yılına kadar padişah tarafından atanan beylerbeylerce yönetilmiştir. Cezayir ve Tunus'ta olduğu gibi beylerbeyine yeniçeri divanı yardımcı olmaktaydı ve bu iki kentte olduğu gibi yeniçerilerin bir isyanı ile yerel rejim değişmiştir. Nitekim yeniçeriler 1609'da subaylarına ve beylerbeyi Ahmet Paşa'ya karşı ayaklanarak ast rütbeli subaylarından birini Ocak başkanı olarak atamışlardır. Süleyman adındaki bu yeniçeri böylece 1711'e kadar sürecek olan dayılar rejimini başlatmıştır. Fakat padişah Trablus'a, rolleri yalnızca temsille sınırlı olan beylerbeyi-paşalar atamaya devam etmiştir.

1711 yılından 1835 yılına kadar ülkeyi, Karamanlılar hanedanı yönetmiştir. İlki ise Karamanlı Ahmed olmuştur. Padişah Karamanlı Ahmed'i başlangıçta paşa olarak kabul etmemiş, Halil Paşa adında birini bu makama atamıştır. Ama Ahmed onu yakalatmış ve öldürmüştür. Ahmed, beylerbeyilik fermanını 1713'te alabilmiştir. Ahmed'in yerine 1745'te oğlu Mehmed ve onun yerine de 1753'te Ali geçmiş ve ikisi de İstanbul tarafından beylerbeyi olarak kabul edilmişlerdir. Daha sonra ise onun torunlarından Yusuf Bey uzun uğraşlar sonucu iktidarı ele geçirmiştir. Osmanlı temsilcisi olan Mehmed Şakir Efendi halkın artık Karamanlıları istemediğini gözlemleyerek sükûnetin ve düzgün yönetimin tek yolunun

³⁸ Hale Şıvgın, *Trablusgarp Savaşı 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri-Trablusgarp Savaşı'nda Mustafa Kemal Atatürk'le İlgili Bazı Belgeler*, T.T.K., Ankara 1989, s. 1.

Trablusgarp'a Osmanlı birlikleri göndermek olacağı kanaatine varmıştır. Bu tarihten Trablusgarp'ın işgaline kadar ülke, doğrudan Osmanlı yönetimine bağlanmıştır³⁹.

Trablusgarp ve Bingazi, Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer vilayetleri ve sancakları gibi imar ve medeniyet seviyesi bakımından geri bir durumda idiler⁴⁰. Ancak 1881'de burada sibyan⁴¹ ve inas⁴² mektepleri açılmış şehir sokakları tanzim edilmiş büyük bir çarşı, posta ve telgraf merkezleri tesis edilmiş hastane ve birçok çeşmeler yaptırılmıştı.

1835'te başlayan Osmanlı hâkimiyetinin ikinci devresinde Trablusgarp, doğrudan Osmanlı Devleti'nce tayin edilen valilerce yönetilmiştir. Trablusgarp sahillerinden Büyük Sahra'ya kadar uzanan geniş topraklar üzerinde Osmanlı hâkimiyetini yeniden tesis etmek, Trablusgarp valilerinin başlıca uğraşısı olmuştur. Bilhassa II. Abdülhamit zamanında Osmanlı hâkimiyetinin Afrika içlerine doğru genişletilmesi için gayret gösterilmiştir.

Trablusgarp eyaleti 1864 tarihli vilayet kanunu gereğince vilayet olmuştur. 1877 tarihli bir kanunla yeni bir idari düzenlemeye gidilmiş, Bingazi ve Derne havalisi Trablusgarp'tan ayrılarak doğrudan doğruya İstanbul'a bağlı müstakil bir sancak haline getirilmiştir. 1878 Berlin Kongresi'nden sonra bu iki Osmanlı toprağı İtalyan yayılcılığının hedef alanı haline gelecektir⁴³.

Sultan II. Abdülhamit, İtalyanların Trablusgarp Vilâyeti'ndeki emellerini anlamakta gecikmemiştir. Bu dönemde muhtemel bir İtalyan işgal tehlikesine karşı tedbirler alınmaya başlanıp İtalyan faaliyetlerine zorluk çıkarmanın yolları aranmıştır. Bu topraklar sebebiyle İtalya ile bir savaşın çıkmasını istemeyen Sultan II. Abdülhamit, sömürgeci güçler arasındaki çıkar çatışmalarını körükleyerek İtalyan oyununu bozmayı düşünmüştür⁴⁴. Sultan II. Abdülhamit bu son Afrika ülkesine özel bir önem vermiştir. Eyaletin sınırlarını Afrika'nın ortalarına kadar ilerletmek ve

³⁹ Robert Mantran, *XVI. Ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu*, çev: Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitapevi, Ankara 1995, s. 228-230.

⁴⁰ Kurtcephe, *a.g.e.*, s. 5.

⁴¹ Sibyan, İlk tahsili vermek üzere tesis olunan mekteplere verilen addır. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. III, M.E.B., İstanbul 1993, s. 201.

⁴² İnas kızlar, kadınlar anlamına gelmektedir. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 435.

⁴³ Kurtcephe, *a.g.e.*, s. 5.

⁴⁴ Khalfallah, *a.g.e.* s.76.

İslamlığın yerli zenci kabileler arasında yayılmasını sağlamak istemiştir. Hatta Sultan II. Abdülhamit Trablus'un güney sınırlarının mümkün olduğu kadar derinleştirilmesinden yana olmuştur. Gat'tan sonra 1881'de Fizan'ın en güneyindeki Tibetsi, Berka dağlık bölgesi kurulmuştur⁴⁵.

1877-1878 savaşında Rusya karşısındaki yenilgi, Osmanlı Devleti'nin paylaşılma sürecini hızlandırırken, bir yandan da o zamana kadar hedef alınmamış eyaletlere yönelmesinin sonucunu yaratmıştır. Osmanlı'ya da bu yeni ihtirasları kovalamak düşmüştür. Bu cümleden olarak, 1882'de Avrupa diplomasisi ve basınının, Tunus'a karşılık Fransa'nın İtalya'yı Libya (Trablusgarp)'da serbest bırakacağını yayması Babiâli'nin bu konuyu sürekli izlenen sorunlar arasına almasının başlangıcı olmuştur. Hemen arkasından İngiltere'nin Mısır'a el koyması, hem Akdeniz'in dengesini alt üst etmiş, hem de Osmanlı'nın mirası sorununun yepyeni bir boyutla ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Fransa'nın fiili saldırgan politikası (Sadece Cezayir ve Tunus'u alması değil, batı ve güneyden Libya hinterlandını tehdit etmesi) karşısında Osmanlı hükümeti, Avrupa devletleri arasındaki çekişmelerden yararlanarak yeni bir dengenin arayışına girmiştir.

Babiâli önce, İtalya nezdinde girişimlerde bulunarak niyetlerini öğrenmek istemiş, İtalya, Sultan II. Abdülhamit'e bu konuda güvence vermişse de bu güvence Sultanı tatmin edecek yeterlikte olmamıştır. İlk kez denizden gelebilecek saldırılara karşı önlemler düşünölmeye başlanmıştır. Diğer yandan hem İngiliz hem Fransız hem de Almanya ile denge oyunları oynayan Osmanlı Devleti her birisinden ayrı ayrı destek alıp İtalya'yı nötrale etmenin yollarını aramıştır. İtalya'nın Osmanlı toprak bütönlüğünü ısrarla savunması ve bütün Avrupa karar vermedikçe eylemi asla düşünmediğini açıklaması, Sultanın şahsen yürüttüğü bu denge politikasından kaynaklanmaktaydı. İtalya'yı 1890'larda Libya yerine Etiyopya'da sömürge aramaya yönelten de bu durum olmuştur⁴⁶.

1815 Viyana Kongresi'nin parçalanmış halde bıraktığı İtalya'da iki büyük akım belirmişti: Doğal hakları koruyan anayasal düzene kavuşmak ve yarımada

⁴⁵ Şıvgın, *a.g.e.*, s. 6.

⁴⁶Orhan Koloğlu, *Osmanlı-İtalya-Libya Savaşı'nda İttihatçılar, Masonlar ve Sosyalist Enternasyonal*, Ümit Yayıncılık, Ankara 1999, s. 11-12.

siyasi birliği sağlamak. Bu amaçla 1820 ve 1848 ihtilal zincirleri içerisinde ülkede birçok ayaklanma olmuştur. Geçici başarlarına rağmen soruşturmaya uğradıklarından ötürü yurtlarından ayrılmak zorunda kalan İtalyan ihtilalcilerinden bir kesimi Mısır'da Mehmed Ali Paşa'nın veya II. Mahmud'un hizmetine girmiřtir⁴⁷.

⁴⁷ Turan, *a.g.m.*, s. 448.

I. BÖLÜM

SİYASİ İLİŞKİLER

I. KIRIM SAVAŞI'NDA OSMANLI-PIYEMONTE İLİŞKİLERİ

Siyasi birliğe kavuşma mücadelesinde ön plana çıkan Piyemonte/Sardunya Krallığı daha kuruluşunun ilk yıllarında Osmanlı Devleti ile diplomatik ilişkiler kurmaya çalışmıştır⁴⁸.

Piyemonte/Sardunya'nın önderliğinde milli birliğini kuran İtalya, büyük Avrupa devletleri içinde birinci derecede Akdeniz devleti olma özelliğini taşıyan tek devlettir. Akdeniz'de hakim olan her türlü askeri-siyasi gelişmeyi yakından takip eden İngiltere ve Fransa ise sadece sömürgeleri bakımından Akdeniz ile yakından ilgilidirler. Buna karşın, topraklarının büyük bir kısmı Akdeniz'in ortasında bulunan İtalya, özellikle milli birliğini sağladıktan sonra Akdeniz havzasında sömürgeler elde etmiştir. Dolayısı ile İtalya'nın sahip olduğu siyasi, ekonomik ve coğrafi şartları dış politikasının temel prensiplerini teşkil etmiştir. Zaten İtalya çekirdeğini teşkil eden Piyemonte/Sardunya'nın Kırım Savaşı'nda (1853-1856) İngiltere, Fransa ve Osmanlı Devleti'nin yanında yer alması da siyasi, ekonomik ve coğrafi şartların gerektirdiği dış politikasının bir sonucudur.

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında patlak veren Kutsal Yerler Meselesi'nde Piyomente'nin doğrudan ilgisi yoktu. Savaş sırasında Avusturya'nın tarafsız bir politika takip etmesine kızan Fransa İmparatoru Louis Napolyon, artan asker ihtiyacını karşılamak ve kendi yükünü hafifletmek arzusu ile Kasım 1854'de Piyomente'yi ittifaka katılmaya davet etti. Piyomente Kralı II. Victor Emmanuel ve Başbakan Kont Cavour, İtalyan milli birliğinin gerçekleşmesinin ancak büyük bir devletin yardımı ile olacağını düşünerek bu teklife olumlu yaklaştılar. İngiltere de Sardunya/Piyomente'yi ikna etmek için girişimlerde bulunmuş ve sonuçta meclis kararı ile ittifaka katılmışlardır. Sultan Abdulmecid, Sardunya'nın

⁴⁸ Turan, *a.g.m.*, s. 448.

ittifaka katılacağını ilan etmesinden sonra, duyduğu memnuniyeti ve teşekkürlerini içeren bir name-i hümayun göndermiştir⁴⁹.

Piyomente Krallığı, Kırım Savaşı'nda 15000 kişilik bir kuvveti Sivastopol'a göndererek⁵⁰ çok önemli görev almış daha sonra da Paris Konferansı'na katılmıştır⁵¹. Piyemonte üyeleri Paris kongresinde ikinci derecede kalmakla beraber, İtalyan birliği fikrini büyük devletlerin üyelerine yaymayı başarmışlardır⁵². Piyemonte Krallığı, bu yolla Avrupalı Uluslar Topluluğu'na kendisini kabul ettirirken Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğüyle bağımsızlığını korumayı kabul eden altı devletten biri olmuştur. Ancak siyasi birliğini tamamlayıp sömürgecilik faaliyetlerine başlamasıyla ilk olarak gözlerini Osmanlı Devleti'ne bağlı topraklara çevirmiştir. Bu tarihten sonra da Osmanlı Devleti ile olan ilişkiler bozulmaya başlamıştır⁵³.

II. İTALYA'NIN KUZEY AFRİKA'DAKİ GİRİŞİMLERİ

1. İtalya'nın Trablusgarp İle İlgili Niyetleri

İtalya, büyük devlet olmanın verdiği gururla Afrika kıtasında sömürgecilik hareketlerine girişti. Ancak sömürgecilik politikasında diğer devletlerden beklediği yardımı görmedi. Çünkü coğrafi bakımdan kendisine yakın olan sömürgeler, başka devletler tarafından ele geçirilmişti. Tunus'u Fransa alırken, Mısır'a İngiltere yerleşmişti. Adriyatik kıyıları ise, bir bakıma Avusturya Macaristan'ın hayat sahası idi. Ayrıca Balkanlar da, Avusturya-Macaristan ile Rusya arasındaki mücadelenin alanı idi. Kısacası İtalya için yakın yerlerde sömürecek bölgeler kalmamıştı. Bu sebeplerden ötürü İtalya, Afrika'nın daha uzak bölgelerine gitmek zorunda kaldı. 1885 yılında Kızıldeniz kıyısında bulunan ve Habeşistan'ın kuzey limanı olan Massava'yı işgal etti. Fakat buraya yerleşmesi kolay olmadı. Yerli kabilelerin saldırılarının ardı arkası kesilmiyordu. İtalya, uzun uğraşlar ve mücadelelerden

⁴⁹ Erdoğan Keleş, "Kırım Savaşı (1853-1856) ve 1854 Osmanlı Sardunya Ticaret Antlaşması", *Musa Çadircı'ya Armağan Yazılar*, (Yayına Hazırlayanlar: Doç. Dr. Selda Kılıç, Doç. Dr. Bekir Koç, Yrd. Doç. Dr. Tülay Ercişkun), Bilgi Kültür Sanat Yayınları, Ankara 2012, s. 252-253.

⁵⁰ Mehmet Saray, *Türk-Rus Münasebetlerinin Bir Analizi*, M.E.B., İstanbul 1998, s. 130.

⁵¹ Turan, *a.g.m.*, s. 449.

⁵² Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi, C. V. Nizam-ı Cedit ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)*, T.T.K. Ankara 1994, s. 247.

⁵³ Turan, *a.g.m.*, s. 449.

sonra, 1889 yılında Habeş İmparatoru II. Menelik ile yaptığı bir anlaşmayla buraya yerleşebildi. Habeşistan'daki bu mücadele ve zorluklardan dolayı İtalya, gözlerini tekrar Akdeniz'e çevirdi. İtalya, Akdeniz'deki Osmanlı topraklarını en kolay yayılma bölgesi olarak görmeye başladı⁵⁴.

Trablusgarp ve Bingazi, daha İtalyan birliği kurulmadan çok önce 1830'lu yıllarda İtalyan milliyetçilerinin önde gelenlerinden biri olan Mazzini tarafından Tanrının İtalyan milletine bahsettiği "Arz-ı mev'ud (Vadedilmiş Topraklar)" olarak nitelendirilmiştir. İtalyan birliği kurulduktan sonra işbaşına gelen hükümetler de bu toprakları ilgi alanları olarak kabul etmişlerdir⁵⁵.

İtalya, sömürgecilik yarışına birçok Avrupa devletine göre geç başladığından İtalyan devlet adamları, dış politikanın temel eksenine birliğini kuran İtalya'yı kolonilere sahip olma yoluyla Büyük Güçler'den biri haline getirebilmek üzerine oturtmuşlardı. Ancak bu tarihte İtalyan sermayesi, ülke dışında yatırım olanakları arayacak kadar artık değer üretmiyordu. Bu sebepten İtalyan devlet adamlarının İtalya'yı kolonyal bir güç haline getirmeye çalışmalarındaki amaçları ekonomik olmaktan öte ulusal bilinci güçlendirmek ve birliğini yeni sağlamış olan ülkeyi manevi bir bütün olarak ulus haline getirmek yönündeydi. İtalya'nın yayılmacı devlet yapısı diğer "Büyük Güçler" i taklit eder şekilde geliştiğinden ve o dönemde "Büyük Güç" olmanın şartı, sömürgeye sahip olmaktan geçtiğinden; İtalya için sahip olunan sömürge Afrika'da ya da başka bir coğrafi bölgede olması önemli değildi. İtalya'nın bu sonradan görme sömürge arayışı, onun henüz büyük bir güç olmadığını en büyük göstergesiydi.

Bununla birlikte dünyada sömürge arayışına girmiş tek güç İtalya değildi. Almanya, Belçika, Birleşik Devletler ve Japonya da kendilerine sömürge arayan ülkelerdi. Bu ülkelere ek olarak İspanya da daha önce Güney Amerika'da kurduğu sömürge düzeninin bir benzerini Afrika'da kurmak istiyordu. Sömürge edinme konusunda boş durmayan Danimarka, Bengal Körfezi'ndeki Nicobar Adası'nda; İngiltere, Arap Denizi'ndeki Socotra'da; İsveç ise Batı Hint Adaları'ndaki San

⁵⁴ Zaubeir Khalfallah, *Trablusgarp Meselesi ve Osmanlı Kamuoyunun Tutumu*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2009, s.46

⁵⁵ Kurtcephe, *a.g.e.*, s.12.

Banthelemy’de koloni kurma çabasına girmişlerdi. Ayrıca Mısır Hidivi İsmail Paşa (1830-1895), fildişi ticaretini Kahire’ye çekmek ve egemenlik sahasını Sudan’dan Zanzibar’a kadar bütün Doğu Afrika’ya yaymak için yoğun çaba içine girişmişti. Bu sebepten İtalya, dış politikasındaki yönünün Kuzey Afrika’nın doğusunda yeni sömürgeler elde edip Akdeniz’de etkin bir güç olma şeklinde belirlemiş ve gözünü coğrafi olarak en kolay ulaşabilecekleri bölge olan Tunus’a dikmişti.

Ancak İtalya’nın Akdeniz üzerindeki egemenlik konusunda iki büyük devletle -İngiltere ve Fransa- savaşması gerekmişti. XVIII. ve XIX. yüzyıl boyunca Akdeniz’in hâkim iki gücü Fransa ve İngiltere idi. Her ne kadar coğrafi olarak bir Akdeniz ülkesi olmasa da İngiltere’nin bu deniz üzerinde mutlak bir hâkimiyeti söz konusuydu. Fransa ise 1830’da Cezayir’i ve 1881’de Tunus’u işgal ederek İngiltere’den sonra Akdeniz’in ikinci hâkim gücü durumuna gelmişti. İtalya ise bir Akdeniz ülkesi olmasına rağmen bu denizde bir üstünlük kuramamıştı⁵⁶.

İtalya’nın Trablusgarp ile ilgisini 1882’de Fransa’nın Tunus’a yerleşmesinin bu devlet üzerinde yapmış olduğu etki ve tepkilere kadar götürmek gerekir⁵⁷. İngiltere’nin Mısır’a ve Fransa’nın Tunus’a yerleşmesi üzerine İtalya, kendisinin de emperyalist bir siyaset takip etmesi gerektiğine inanıyordu. Kendisini saran çemberin daha daralmasını istemeyen ve Babîali tarafından bir vilayet olarak idare edilen Trablusgarp ve Bingazi’den başka bir yer kalmadığını gören İtalya, bu toprakların İtalyanlara kalması gerektiğini düşünüyordu. Bunun için de büyük Avrupa devletlerinin Tunus ve Mısır’ı işgallerindeki sebeplerinden birini uygulaması gerekmektedir. İtalya’da Avrupa diplomasisinde ikinci derecede bir devlet olmaktan kurtulması ve Avrupa’da söz sahibi olabilmesi için kendisinin de sömürgeler elde etmesi gerektiği inancı hakimdi. İtalya bu düşüncelerini gerçekleştirmek amacıyla bütün dikkatini Mısır ve Tunus arasındaki Trablusgarp ve Bingazi topraklarına çevirmişti. İtalya’nın kendi ülkesinin güneyine isabet eden ve ilerisi için stratejik bir köprü vazifesi görebilecek olan bu yere mutlaka sahip olması gerekiyordu⁵⁸. Nitekim Fransa’nın Tunus’a yerleşmesinin İtalya’ya da Trablusgarp’a yerleşme hakkını doğurduğu düşünülüyordu. Bu dönemde hem İngiltere hem de İtalya Tunus’u imar etmek

⁵⁶ Gürer, *a.g.e.*, s.28-29.

⁵⁷ Fahir Armaoğlu, *19.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, T.T.K., Ankara 1997, s.630.

⁵⁸ Gürer, *a.g.e.*, s.35-36.

bahanesiyle Trablusgarp'a doğru bir sınır genişletme çabası içine girmişti. Bu konu Osmanlı Devleti'nin dikkatini çekmiş ve İtalya Hükümeti'nden bir açıklama yapmasını istemiştir. Roma sefaretinden gelen tebligatta ise Başbakanın Napoli'de olduğu belirtilerek konu geçiştirilmeye çalışılmıştır⁵⁹. Başbakan, Napoli'den gelince gazeteler tarafından kendisine dayandırılan bu iddiaları inkâr etmiş ve Trablusgarp'ta Osmanlı Devleti'nin varlığından yana olduğunu söyleyerek bu konuda hükümete güvence vermiştir⁶⁰.

Osmanlı Devleti, İtalya'nın Trablusgarp ve Bingazi ile ilgili sömürgeci emellerini fark etmekte gecikmedi. Konu Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda gündeme getirildi. Mecliste söz alan Serdar-ı Ekrem Abdülkerim Paşa, İtalya'nın Trablusgarp hakkında bazı fikirler beslediğini, gerekli tedbirler alınmazsa Kuzey Afrika'daki bu son Osmanlı toprağının da kaybedileceğini ileri sürdü. Mithat Paşa da bu iddiayı destekler bir konuşma yaparak İtalyan faaliyetlerinin Trablusgarp'ı tehdit ettiğini vurguladı. Daha önce, 1876 yılında Abdülkerim Paşa tarafından Hüseyin Avni Paşa'ya gönderilen bir mektupta şunlar yazılmıştı: “Şimdi İtalya, bizim Rumeli'deki meşguliyetimizden istifade ederek Trablusgarp'ta kendine bir takım menfaatler temin etmek istiyor. Geçen gün Freie Presse'de İtalyanca'dan tercüme edilmiş bir makale gördüm. Bu makalede Napoli ile Trablusgarp arasında bir deniz taşımacılık şirketi kurulmasından bahsediliyordu. Bu teşebbüsün sadece bir vapur işletmesiyle sınırlı kalmayacağı mülâhazasında bulunarak orada bazı tedbirler alınmasını tavsiye ederim”. Bu ifadelerle İtalya'nın Trablusgarp ile ilgili faaliyetlerine bir Osmanlı bürokratinin ağızından dikkat çekilmektedir⁶¹.

İtalya Tunus'un kaybedilmesinden ve Eritre ile Somali'deki başarısızlıklardan sonra Trablusgarp ve Bingazi'yi sömürge alanı olarak seçmişti. Hatta bu bölgeyi barışçı yollarla işgal etmek için ekonomik olarak yatırımlar yapmaya başlamıştı. Zira bu bölge Tunus'tan daha verimli olmasa da en az onun kadar verimli topraklara, aynı iklim şartlarına, aynı madenlere sahipti. Trablusgarp'ı ziyaret eden Giornale di Scilia Gazetesi'nin sosyalist yazarı De Felice bir makalesinde Trablusgarp'ın tarım için son derece elverişli olduğunu belirtmişti. Ayrıca Trablusgarp'ın Fas, Tunus ve

⁵⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Y.A. HUS. (Yıldız Arşivi Hususi Evrakı)*, Dos. 237, no. 108.

⁶⁰ BOA, *Y.A. HUS.*, Dos. 238, no. 47.

⁶¹ Khalfallah, *a.g.e.*, s. 69-70.

Cezayir’le karşılaştırıldığında Afrika’dan ayrı Avrupa’ya daha yakın hatta Sicilya’ya benzeyen bir iklime sahip olduğunu ifade etmişti. İtalyan milliyetçilerinin savaş çılgınlıklarını yükselttikleri ilk örgüt olma özelliğine sahip *Regno (Krallık) Hareketi*’nin kurucusu Enrico Corradini (1865-1931) ise bölgenin milyonlarca insanın rahatlıkla yaşayabileceği bir yer olduğunu yazmış ve Trablusgarp’ta üç milyon hurma ağacı olduğunu belirtmişti. Buna ek olarak İtalyan hükümetinin bölgeye üç milyon badem, üç buçuk milyon zeytin, üç milyon meyve ağacı diktirdiğini; dut ağacı yetiştirip ipekçilik yapmayı planladığını belirtmesi ve hükümet yanlısı gazetelerin Trablusgarp’ın sahip olduğu kaynakları öven tutumları, İtalyanların bölgeye yerleşme umutlarını arttırmıştı. Ayrıca bazı yazarlar Bingazi’nin Roma ve Bizans’ın tahıl deposu olduğunu, zengin sülfür, fosfat ve yeraltı su kaynaklarına sahip olduğunu iddia etmekteydiler. İtalya dışındaki bazı araştırmacılar da Trablusgarp hakkında İtalyan tezini destekleyen haberlere yer vermekteydiler. Bu kaynaklara göre Fransa ve İngiltere’nin Mısır, Tunus ve Cezayir’de başardıklarını İtalya’nın da Trablusgarp’ta başarmaması için hiçbir sebep yoktu. Ayrıca bu kaynaklara göre Fransa’nın Tunus’ta tarımı geliştirebilmesi burada yaşayan İtalyanlar sayesinde olmuştu. Bir Fransız araştırmacıya göre de İtalyanlar için Trablusgarp ve çevresi dünya üzerindeki cennetti. Ancak bu bölgede araştırma yapan tarafsız bazı bilim adamları bölgenin aslında büyük oranda tarıma elverişli olmadığını belirtmişlerdi. Buna ek olarak bazı bilim adamları bölgede zeytinciliğin bile yeterli oranda verimli olamayacağını dile getirmişlerdi. Bölgede inceleme yapan bilim adamlarının araştırmaları sonucunda Trablusgarp toprağının tarım için yeterli oranda verimli olmadığı; Bingazi’nin ise Trablusgarp’a nazaran daha verimli topraklara sahip olmakla beraber, su kaynakları bakımından Trablusgarp’ın gerisinde olduğu ortaya çıkmıştı. Su kaynaklarının daha zengin oluşu sebebiyle gezgin olarak yaşayan ve hayvancılıkla uğraşan bedeviler ve şehirlerde tarım, ticaret ve zanaatla uğraşan hadarlardan oluşan yaklaşık bir milyonluk bölge nüfusunun üçte ikisi Trablusgarp çevresinde ve kıyı şeridinde yaşamaktaydı. Buna ek olarak Fizan’daki vahâların çevresi ve Bingazi’deki Jabal Al-Akdar (Yeşil Dağ) bölgesi nüfusun diğer kısmını barındıran alanlardı⁶².

⁶² Gürer, *a.g.e.*, s. 64.

Bölgede yetişen ürünlere gelince; Trablusgarp'ın bazı kısımlarında arpa, buğday, patates, bezelye, fasulye ve çeşitli sebzeler; bazı kısımlarında da safran, kına, az miktarda tütün üretilmekteydi. Ayrıca nemin yeterli olduğu bölümlerde zeytin, incir, armut, şeftali, badem ve dut gibi meyveler yetiştirilmekteydi. Derne civarında muz yetiştiriciliği yapılırken; portakal, kayısı ve kavun ise Trablusgarp çevresinde yetiştirilmekteydi. Ayrıca koyun, keçi, deve, sığır, at ve eşek gibi çiftlik hayvanlarının yetiştirilmesi de Trablusgarp çevresinde görülmekteydi. Bunun yanında Derne ve Bingazi'de yapılan arı ve ipek böceği yetiştiriciliği de bir diğer çiftçilik koluydu. Çoğunlukla bölgede yaşayan Yunanlıların yaptığı süngercilik kıyı şeridinde yapılan önemli bir ekonomik faaliyetti. Bölgede sülfür ve fosfat olduğuna dair söylentiler olmasına rağmen; ticari değere sahip olan saptanmış tek maden ise tuzdu. Sanayileşme ise neredeyse yok denilecek kadar azdı. Dokumacılık, deri işçiliği, kuyumculuk ve deve kuşu tüyü işlemeciliği; çiftçilik ve balıkçılık dışındaki girişimcilik faaliyetleriydi⁶³. Kısacası Trablusgarp İtalya için ekonomik açıdan da çok cazip bir bölge idi.

İtalya'nın Trablusgarp'ı işgal etmesi konusundaki söylentiler sonraki dönemlerde de devam etmiştir. Aslında İngiltere'nin onayıyla İtalyanların bahsedilen bölgeyi ele geçirme teşebbüsünde buldukları çekilen telgraflarda açık bir şekilde görülmüyordu. Ancak İtalya hükümeti bu konudaki iddiaları kabul etmeyerek Osmanlı Devleti'ni oyalamaya devam etmiştir⁶⁴.

1890 yılı sonlarında İtalya'nın Trablusgarp'ta bir harekâta bulunmak için hazırlık yaptığı hatta İspiçya (İspica) adlı limanda asker toplattığı konusunda Fransız hükümetinin bir endişesi olduğu, Paris sefaretinden alınan telgrafta bildirilmiştir⁶⁵. İtalya'dan gelen telgrafta ise sefirlerin bu konuyu detaylı bir şekilde araştırdıkları Başbakanın şu anda Napoli'de olduğu haberi verilmiştir. Daha sonra ise Floransa'ya geçeceği belirtilen Başbakanın yerine açıklamada bulunan maslahat-güzarı⁶⁶, Fransa gazetelerinin Trablusgarp'ın işgali ile ilgili haberlerinin kesinlikle doğru olmadığını kendi gazetelerinde de bu konunun yalanlanacağını ifade etmiştir. Ayrıca Osmanlı

⁶³ Gürer, *a.g.e.*, s. 65.

⁶⁴ BOA, *İ. DH. (İrade Dahiliye)*, Dos. 1198, no. 93736.

⁶⁵ BOA, *Y.A.HUS.*, Dos. 239, no. 67.

⁶⁶ Maslahat-güzar, elçi namına işleri takiple vazifeli kimse anlamına gelmektedir. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1995, s. 583

Devleti'nin bu konuya çok önem verdiğinin farkında olduklarını söyleyerek böyle bir durumda her türlü fedakârlığı yapacaklarını belirtmiş, Başbakan Crispi'nin de durumdan haberdar edildiği ve hükümet adına vermiş olduğu güvenceden dolayı teşekkür ettiği bildirilmiştir⁶⁷.

a. Avrupa Basınında İtalya'nın Trablusgarp'ı İşgal Edeceğine İlişkin Haberler

1890 yılı başlarından itibaren gerek Fransız ve gerekse İtalyan gazetelerinde Trablusgarp vilayeti ile ilgili birçok haber çıkmaktaydı. Özellikle Fransa'da neşrolunan Okula Gazetesi'nde çıkan bir yazıda buranın işgali için meydana gelebilecek zorluklardan bahsedilmekteydi. En önemli sorun burada bulunan askerlerin çokluğu, İtalya ekonomisinin bozuk olması ve İtalya'nın siyasi durumunun buna elverişli olmamasıydı. Bu makalede İtalya'nın Trablusgarp'ı alması için Fransa'nın Cezayir istilasında yaptığı savaşın aynısını gerçekleştirmesi gerektiği anlatılmıştır. Ama şu an için bunun mümkün olmayacağı da eklenmiştir. Bu gazetenin düşüncelerini pek doğru bulmayan bir diğer Fransız gazetesi Kafzaru, Fransa'nın artık eskisi gibi Avrupa'nın polisi görünümünde olmadığını ve İtalya'nın fırsat bulduğu an Trablusgarp'ı ele geçirmeye çalışacağını ve buna gücünün de olduğunu yazmıştır. Bu gazete özellikle İtalya'nın Afrika kıtasına ayak basıp Fransa ile hemhudut olmasının çok kötü olacağına, hatta İtalya'nın Almanya ile müttefik olmasının daha büyük bir felakete yol açacağına dikkat çekmiştir. Ayrıca İngiltere ile ittifakı durumunda Akdeniz'in bir İngiliz gölü haline gelebileceği tahmin edilmiştir. Bu yüzden İtalya'nın arazisini koruyabilmesi için Fransa ile ittifak yapmasının daha uygun olacağı düşünülüyordu⁶⁸.

1894 yılında yayımlanan Journal Dujono Gazetesinde yer alan bir makalede ise İtalya'nın Zeyla ve Trablusgarp'ı işgal, İngiltere'nin de Girit'i zapt edeceğine dair bir haberden bahsedilmiştir. Bu haber, Mösyö Crispi tarafından yalanlanmış ise de konu Roma sefaretine bildirilmiştir⁶⁹. Osmanlı hükümeti de çıkan bu söylentileri dikkate alıp gazetelerde çıkan bu haberleri araştırma görevini Londra, Paris, Roma

⁶⁷ BOA, İ. DH., Dos. 1196, no. 93610.

⁶⁸ BOA, Y.PRK.TKM. (Yıldız Perakende Evrakı Tahrirat-ı Ecnebiye ve Mabeyn Mütercimliği), Dos. 20, no. 29.

⁶⁹ BOA, İ. HUS. (İrade-i Hususiye), Dos. 30, no. 1312/R-27.

sefaretleri ile Trablusgarp vilayetlerine bırakmıştır. Ayrıca Hicaz'dan Zeyla'ya yeterli miktarda asker sevki için en kısa zamanda mecliste bir karar alınacağı açıklanmıştır⁷⁰.

Goulois Gazetesi'nde Trablusgarp meselesinin bütün yalanlamalara rağmen devam ettiği ve bunda da Mösyö Crispi'nin payının olduğu belirtilmiştir. Trablusgarp üzerindeki gücünü korumaya çalışan Osmanlı Devleti ise, İtalya hükümetine karşı zamanında tedbir almamasından dolayı İngiltere, Fransa hükümetleri ile Alman İmparatoru II. Wilhelm'e uyarıda bulunmuş ve onlardan yardım istemiştir. İtalya Başbakanı Crispi, Kral Umberto'dan izin aldıktan sonra İngiltere Hariciye Nezareti müsteşarı Sir Ferguson ile görüşmelere süratle başlamış, O da Lord Salisbury'e durum hakkında bilgi vermiş ve müzakerelerin asıl maksadının Trablusgarp meselesinden ibaret olduğunu ifade etmiştir. Lord Salisbury ise İtalya'nın Trablusgarp hakkındaki düşüncelerini desteklemeyip karşı çıkmıştır.

İtalya Hariciye Nezareti, İngiltere'nin red cevabı vermesinden dolayı bu devletten yüz çevirmiş ve Mısır kıtasının işgali konusu gündeme geldiği zaman İtalya'nın da aynı şekilde davranacağını belirtmiştir.

Siecle Gazetesinin 21 Ekim 1890 tarihli bir yazısında Roma'dan gelen bir telgrafname yayınlanmış ve bu telgrafnamede Trablusgarp vilayetinin İtalya hükümeti tarafından işgal olunacağı ve buna İngiltere'nin de destek verdiği yer almıştı. Bu habere karşılık Lord Salisbury ise Trablusgarp'ın işgali konusundaki söylentilere asla itibar edilmemesi gerektiğini belirterek İtalya hükümeti'nin asayişini bozacak işlerde bulunmayacağı konusunda Osmanlı Devleti'nin Londra sefiri Rüstem Paşa'ya cevap ve güvence vermiştir⁷¹.

Trablusgarp'tan gelen ve Drito Gazetesinin 2 Aralık 1894 tarihinde yayınladığı bir mektupta Trablusgarp'ın İtalya tarafından işgalinin olumlu ve olumsuz tarafları detaylı bir şekilde açıklanmaktaydı. Bu yazıda Başbakan Crispi, Trablusgarp'ın İtalya tarafından işgal edilmesi gerektiği konusunda beyanatta bulunmuştu. İtalya, Trablusgarp hakkında söylenen olumsuzluklara bakmayarak

⁷⁰ BOA, *İ. HUS.*, Dos. 30, no. 1312/R-121.

⁷¹ BOA, *Y.PRK.TKM.*, Dos. 19, no. 32.

bahsedilen bölgeyi işgal etme teklifini kabul etmişti. Bu olumsuzlukları ortaya çıkaranlar bölge hakkında yeterli bilgiye sahip olmayanlardı. Ayrıca bu gazetede Trablusgarp'ın ticaret açısından İtalya'ya çok büyük faydası olacağı, gemilerin on sekiz saatte kat ettiği yolun Trablusgarp'ın ele geçirilmesi ile birlikte on iki saate düşeceği, yine Trablusgarp'ın işgali gerçekleştiği takdirde İtalya'nın Afrika'daki topraklarının birleşeceği dile getirilmişti⁷².

Trablusgarp'ın İtalya tarafından işgalinin faydalı olacağına dair Drito Gazetesinin yayınlamış olduğu mektupla ilgili hemen Roma sefaretine bir yazı gönderilerek bu mektuba karşı bir açıklama istenmiştir. Roma sefaretinden gelen cevapta ise Drito, Tribuna v.b. gazetelerde bu gibi makaleler yayımlandıkça Hariciye Nazırlığı nezdinde uyarılarda bulunulduğu ve bu konularda güvence alındığı belirtilmiştir. Hatta gazetelerin bu gibi yayınlarına fazla önem verilmemesi ve Fransa'nın taarruzlarına karşı dikkatli olunması gerektiği anlatılmıştır⁷³.

İtalya'da yayınlanan Tribuna adındaki gazetede Trablusgarp'ın İtalya tarafından işgali zamanının gelmiş olduğu bildirilmiş ve askerinin genel durumunun işgal için hazır olduğu konusunda İtalya hükümeti uyarılmıştır. Ayrıca Trablusgarp diğer devletler tarafından işgal edilecek olursa işgalcilere karşı Osmanlı Devleti ile beraber savaşılacağı, bu yüzden Bab-ı Âli ile dostane ilişkiler içinde bulunması gerektiği belirtilmiştir. Hatta İngiltere Hükümeti'nden de izin alınmasının daha uygun olacağı açıklanmıştır⁷⁴.

İngiltere'de yayınlanan İstandarer adındaki gazetenin haberinde de Trablusgarp'ın işgali için Fransa ile anlaşıldığı ve işgalden sonra Fransa ile İtalya'nın ilişkilerinin daha da iyiye gideceği belirtilmiştir.

İtalya'da "İl Scolo" adlı gazetede Katana şebkenderliğinden gelen bir yazıda İtalya'nın Başvekili Mösyö Crispi'nin asıl amacının bir Afrika devleti kurmak olduğundan bahsedilmiştir. Bu yazıda Trablusgarp ve Bingazi'nin alınarak Kassala ve Hartum ile bağlanacağı, Tunus ve Sudan'a doğru bir çizgi çekilerek Afrika'nın güneyinin çevrilmiş olacağı anlatılmaktaydı. İtalya'nın yeni kurulmuş bir devlet

⁷² BOA, İ. HUS., Dos. 33, no. 1312/B-019.

⁷³ BOA, YA. HUS., Dos. 319, no. 18.

⁷⁴ BOA, İ. HUS., Dos. 30, no. 1312/R-007.

olması bu hayallerinin gerçekleşmesine engel teşkil etmekteydi. Yoksa Başbakan Crispi eserini tamamlamak için bir Afrika devleti kurmayı hep hayal etmiştir⁷⁵. Ama bu düşünceler açık bir şekilde ifade edilmemiştir. İtalya Meclis-i Mebusanı'nda Trablusgarp ile ilgili bir soruya Hariciye Nazırı, Tunus ve Trablus'ta meydana gelen mücadelelerin fazlasıyla büyütüldüğünü, böyle bir şeyi hiç kimsenin düşünmediğini söyleyerek konuyu geçiştirmiştir⁷⁶.

Afrika'daki sömürgelerle ilgili bir konu gündeme geldiği zaman Fransa ve İtalya gazeteleri bu konuda birbirlerini çok şiddetli bir şekilde tenkit etmekten geri durmamışlardır. Bu dönemde yayınlanan Tribuna ve Riforma adlı gazetelerde Trablusgarp'ın İtalyanlar tarafından ilhak edilmesinin ve İtalya'nın burada müstahkem bir konuma sahip olmasının en çok Almanya'nın menfaatlerine uygun düşeceği konusunda Crispi'nin sözleri ve düşünceleri anlatılmıştır. Yine Afrika'daki sömürgeler hakkında bir konu ortaya çıkınca Fransız ve İtalyan gazetelerinin daima eleştirel yazılarda buldukları, hatta Fransız haberlerinde Kassala'nın İtalya tarafından işgalinin çok şiddetli bir şekilde tenkit edildiği açıkça görülmektedir. İtalya'nın bu bölgelere girişleri hakkında Almanya'daki genel görüşün tam olarak kesinlik kazanmadığı yani tam anlamıyla onaylandığının söylenemeyeceği açıklanmaktadır⁷⁷.

b. İtalya'nın Basında Çıkan Haberlere Tepkisi

XIX. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan İtalya'nın Trablusgarp'ı işgal edeceğine dair haberler, İtalyan gazeteleri tarafından yalanlanmış başta Paris olmak üzere Avrupa merkezleri bu haberlere şüphe ile yaklaşmıştır⁷⁸.

İtalya Başbakanı Mösyö Crispi ise, İtalya'nın Trablusgarp'a asker sevk etmek niyetinde olduğuna dair Fransa gazetelerinde yazılan haberlerin İtalya'nın haysiyet ve itibarını ihlal ettiğini belirtmiştir. Crispi'ye göre İtalya'ya dayandırılan bu işgal haberi, Fransa'nın Trablusgarp hakkındaki düşüncelerini gerçekleştirmek ve emellerini gizlemek maksadıyla ortaya atılmıştı. Bu sebeple Fransa'nın sürekli Tunus

⁷⁵ BOA, Y.A. HUS., Dos. 309, no. 60.

⁷⁶ BOA, Y.A.HUS., Dos. 395, no. 110.

⁷⁷ BOA, Y.A. HUS., Dos. 309, no. 86.

⁷⁸ BOA, Y.PRK. EŞA. (Yıldız Perakende Elçilik ve Şehbenderlik Tahrirâtı), Dos. 12, no. 39.

sınırını ihlalde bulunması şüphe ile karşılanmıştır. Mösyö Crispi'nin Hariciye nazırı ile görüşmesinde kendisinin asla Trablusgarp'a gitmek niyetinde olmadığı, donanmanın da İtalya sularını terk etmeyeceğini söylemiştir. Crispi, Akdeniz'deki durumun korunacağı konusunda İtalya'nın güvence verdiği ancak Fransa'nın ülkeyi ele geçirmek için madden ve manen çalıştığı halde Osmanlı Hükümetinin bu işle ciddi bir şekilde ilgilenmemesinin İtalya'yı üzdüğünü belirtmiştir⁷⁹.

İtalya Devleti'nin Trablusgarp hakkındaki emellerini gerçekleştirmek için uğraştığına dair söylentiler İtalya'nın kendi gazetelerince de yalanlanmış; ayrıca Roma sefiri Ziya Bey'in İtalya Başbakanı Crispi'nin bulunduğu yerlere gitmesi ve onun Bahr-i Sefid'de statükoyu korumak amacıyla olduğunu belirtmesi Başbakan tarafından Osmanlı hükümetine karşı en iyi güvence olarak görülmüştür⁸⁰.

İtalya Başbakanı Crispi, Fransa gazetelerinde çıkan bu iddiaları yalanlayıp Fransa'yı sert bir dille uyarmıştır. İtalya'da yayınlanan gazeteler de Fransa ile olan ilişkilerin bitirilme zamanının geldiğini açıklayan yazılar yazmışlardır. Fransa Hariciye Nazırı Mösyö Ribo, Trablusgarp ile ilgili Mösyö Crispi'nin fikirlerini sormuş ancak parlamentonun son toplantısı çok çabuk kapandığından dolayı bu konu görüşülememiştir. Yine Roma'dan alınan bir telgrafnamede Heyet-i Vükela'dan bir kişi, İtalya'nın yakında Trablusgarp vilayetini işgal edeceğine dair Fransa'da konuşulan haberler ile ilgili Mösyö Crispi'nin düşüncelerini açıklamasını istemiştir. Mösyö Crispi'nin bu konuda, meclis-i vükela reisine gayet açık izahat vererek Fransa'da var olan işgal korkusunu ortadan kaldıracaklarını ifade etmiştir⁸¹.

1896 yılında İtalya Meclis-i Mebusanında Hariciye Nazırı, Trablus ve Tunus'ta meydana gelen mücadelelere dair yayınlanan yazıların fazlasıyla abartıldığını belirterek, Fransa'nın bu konuda korkusuzca beyanatlar verdiğinden bahsetmiştir. Sonuç olarak bölgede herhangi bir teşebbüste bulunmanın İtalya Hükümeti'nin aklına gelmediğini söylemiştir.⁸²

⁷⁹ BOA, Y.PRK. HR. (Yıldız Perakende Evrakı Hariciye Nezareti Maruzatı) , Dos. 13, no. 74.

⁸⁰ BOA, Y.A. HUS., Dos. 239, no. 74.

⁸¹ BOA, Y.PRK.TKM., Dos. 20, no. 8.

⁸² BOA, Y.A. HUS., Dos. 351, no. 110.

Fransa'nın Tunus'a yerleşmesi, İtalya'yı sömürgecilik politikasında Almanya ve Avusturya cephesine dayanmaya götüren en önemli sebeplerden biri olmuştur. İtalya bu işi yaparken de, bu iki kuvvetli "Merkezi" devletin kendisine destek olacağına inanıyordu. Hatta bununla da yetinmeyerek, bu konuda İngiltere'nin yardımını sağlamak istemiş ve 1887'de Akdeniz Antantlarının kurulmasında aktif bir rol oynamıştır. Keza Üçlü İttifak'ın ilk yenilenmesinde de (1887'de), Balkanlar (yani Arnavutluk), Adriyatik ve Ege Denizi'nde Osmanlı toprakları üzerindeki emellerini Avusturya'ya Adriyatik ve Ege Denizi'ndeki isteklerini de Almanya'ya kabul ettirmeye muvaffak olmuştur.

Fakat bütün bu desteklere rağmen İtalya sömürgecilik alanında bir şey elde edememiştir. Akdeniz ve Balkanlar'dan bir süre için ümidini kesince, Doğu Afrika'daki Habeşistan'a dönmüş, lakin Habeşistan teşebbüsü de bir hezimet olmuş ve müttefiklerden burada da bir yardım ve destek görememiştir⁸³.

2. İtalya'nın Trablusgarp İçin Yaptığı Hazırlıklar

a. Ticaret Acentelerinin Açılmak İstenmesi:

İtalya'da yayınlanan ve hükümetin ileri gelen memurlarına da yakınlığı ile bilinen Tribuna adlı gazetede bir yazıda Trablusgarp'ın artık işgal zamanı geldiği ve bu konunun hükümet tarafından gündeme getirilmesi, hatta İngiltere'nin de durumdan haberdar edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Mösyö Crispi'nin Riforma Gazetesine verdiği beyanatta İtalya'nın Suriye ve Kudüs-i Şerif'te bulunan ticari işlerinin artırılması maksadıyla Beyrut'ta bir ticaret acentesinin açıldığı ayrıca Şam, Halep, Kudüs-i Şerif ve Trablus şehirlerinde de birer şubesinin açılacağına dair planların olduğu açıklanmıştır⁸⁴.

Trablusgarp'ın İtalyan askeri tarafından işgali ve Osmanlı Devleti'nin bazı yerlerinde ticaret acenteleri açılması ile ilgili ortaya çıkan bu haberler üzerine Osmanlı Devleti, İtalya hükümetinden bir açıklama beklemiş, İtalya hükümeti de ticaret acenteleri açılması kararının henüz verilmediğini, şayet böyle bir karar

⁸³ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 630.

⁸⁴ BOA, *İ. HUS.*, Dos. 30, no. 1312/R-007.

verilirse tıpkı Belgrat'taki acenteler gibi siyasetle bir ilgisi olmayacağını belirtmiştir⁸⁵.

b. Posta ve Telgraf Şubesi Açma Girişimi:

İtalya'nın en önemli hedeflerinden biri de Trablusgarp'la olan haberleşme ağını genişletmeye çalışmaktı. İtalya, 1888 yılında Osmanlı Devleti'nden Trablusgarp'ta bir telgraf tesisi açma konusunda izin istemiştir⁸⁶. İtalya'nın böyle bir teklifte bulunmasının dayanağı ise İtalya ile Osmanlı Devleti arasında 1861 yılında imzalanan Telgraf Mukavelenamesidir⁸⁷. 1866 yılında İtalya Devleti'nin arzusu ve değişen şartlar nedeniyle Telgraf Mukavelesi yenilenmiştir⁸⁸.

1898 yılında İtalyan hükümeti tarafından Trablusgarp'ta bir posta şubesi kurmak için karar alınmıştı⁸⁹. Bu haber Osmanlı Devleti tarafından önemsenmemiş⁹⁰, bir yıl sonra bu konu tekrar gündeme gelmiş ancak İtalya hükümeti bu meseleyi Osmanlı Devleti'nden gizlemiştir. Osmanlı Devleti ise İtalya'nın posta şubesi fikrinin bir sonuca bağlanması konusunda bir irade göndermiştir⁹¹.

c. Trablusgarp'ın Kültürel Açıdan Etki Altına Alınması:

Trablusgarp'ta ekonomik egemenliğin yanında sosyal ve kültürel olarak da bir yer edinmek isteyen İtalya, bölgedeki okullarda okuyan yerli çocuklara Osmanlı düşmanlığına karşı İtalyan sevgisini aşılmasını amaçlamıştı. Trablusgarp'ta açılan ilk İtalyan okulu Fransızlarla birlikte işletilen Saint Josef Rahibeler Okulu idi. Bunu diğer okulların açılması takip etmişti. 1900 yılında Trablusgarp vilayetinde İtalyanlara ait okulların sayısı dördü ortaokul ve biri lise olmak üzere beşi bulmuştu. Bu okullarda Arap çocuklarına İtalyan dili öğretilmekte ve İtalyan hayat tarzı benimsetilmeye çalışılmakta idi. Savaş öncesi işgali kolaylaştırmak için Arapları kendi yanına çekmeye çalışan İtalyan hükümeti bu amaçla Bingazi'de Sünusi

⁸⁵ BOA, Y.A. HUS., Dos. 310, no. 59.

⁸⁶ BOA, HR. TO. (Hariciye Nezareti Tercüme Odası), Dos. 279, no. 35.

⁸⁷ BOA, HR. TO., Dos. 376, no. 45 ve 60.

⁸⁸ BOA, İ. HR. (İrade-i Hariciye), Dos. 190, no 10627.

⁸⁹ BOA, Y.A. HUS., Dos. 394, no. 54.

⁹⁰ BOA, İ. HUS., Dos. 67, no. 1316/R-003.

⁹¹ BOA, İ. HUS., Dos. 73, no. 1316 /Za- 53.

Tarikatı'nın önde gelenleriyle bağlantı kurmaya çalışırken, İtalyan ajanları da Kahire İslam Üniversitesi'nde okuyan öğrencileri kendi taraflarına çekmeye çalışmışlardı. Bu faaliyetlerinde İtalya'ya en büyük desteği de *Dante Alighieri Derneği* vermişti.

Trablusgarp halkına hoş görünmek ve İtalyan idaresinin sunacağı hizmetler vasıtasıyla halkı cezbetmek isteyen İtalyanlar, ülkenin önemli yerleşim merkezlerinde, hastane, dispanser ve postahaneler açmışlardı. Burada verdikleri karşılıksız hizmetler vasıtasıyla halk nazarında itibar kazanmayı, halkı yanlarına çekmeyi ve Osmanlı yönetimi aleyhine çevirmeyi amaçlamışlardı. İtalyanlar Trablusgarp'ta aynı amaca hizmet eden iki de gazete çıkarmışlardı. İtalyanlar, Trablusgarp'ı işgale kalkışırken kendilerini bekleyen en büyük tehlikenin, Türk kuvvetlerinin göstereceği mukavemetten ziyade Arapların direniş harekâtına iştirak etmeleri olduğunun farkındaydılar. Bu nedenle öncelikle askeri gücün yanında propaganda silahını da kullanmışlardı. İtalyanlar halka para, unvan ve makam vaat etmiş, yayınlanan beyannamelerle halk üzerinde psikolojik baskı kurmaya çalışmışlardı. Nitekim bu ısrarlı çabaların sonucunda bazı kabileler, silahlarını bırakarak İtalyanlara teslim olmuşlardı⁹².

d. İtalya'nın Sicilya'ya Askeri Yığınak Yapması:

İtalya, 1894 yılında Sicilya'ya askeri yığınak yapmaya başlamıştı. Bu durum ileride Trablusgarp'a bir çıkarma yapılacağını göstermekteydi. İngiltere, Fransa ve Rusya sefirlerinin yapmış olduğu araştırmalar da bunu doğrular nitelikte idi. Hatta Belçika, Flâmenko sefirleri de aynı fikirdeydiler.

Osmanlı Devleti'nde sefirlik görevinde bulunmuş olan İspanya sefiri Kont Raskon, Sicilya'ya asker sevkiyatı konusunda Mösyö Crispi ile görüşmüş ve hatta Fransa gazetelerinde Sicilya sevkiyatının Trablusgarp üzerine bir harekâta bulunmak için yapıldığı şüphesi doğmuştu. Mösyö Crispi de İtalya'nın asla böyle bir düşüncede olmadığını, böyle bir harekâtın büyük bir cinnet olacağını ifade etmiştir. Daha sonra

⁹² Gürer, *a.g.e.*, s.76-77

ise Mösyo Crispi'ye yakınlığı ile bilinen "Riforma" ve "İtali" adlı gazetelerde de bu konuda bir yalanlama yer almıştır⁹³.

İtalya'da Palermo, Catania ve Messina şehirlerinin civarındaki kasabalarda baş gösteren karışıklıkların bastırılması bahanesiyle Cenova, Livorno ve Napoli'den Sicilya'ya 60.000 asker gönderilmişti. İtalya'nın bölgeye gereğinden fazla asker sevk etmesinin asıl amacının Trablusgarp'a çıkarma yapmak olduğu anlaşılmış, bunun üzerine Osmanlı Devleti de bölgede gerekli tedbiri almıştı⁹⁴.

1895 yılında İtalya hükümetinin barış zamanında askeri gücü ise şu şekildedir

idi⁹⁵:

SINIF	Zabitler	Mülkiye Memuru	Asker	Askere Mahsus Hayvanlar
Yardımcılar ve dışarıdan gelen askerler	542	71	-	-
Jandarma	579	60	24500	3733
Piyade	8617	406	147263	953
Süvari	1118	32	25632	20880
Topçu	1786	289	34005	11645
İstihkam	540	576	8916	560

⁹³ BOA, Y.PRK.EŞA., Dos. 19, no. 14.

⁹⁴ BOA, Y.PRK.TKM., Dos. 30, no. 40.

⁹⁵ BOA, Y.PRK.SRN. (Yıldız Perakende Serkurenalık Evrakı), Dos. 4, no. 99.

Sıhhiye	352	174	2400	-
İdare	315	134	1900	-
Mekatip (Okullar)	193	120	1366	715
Diğer	167	610	399	-
Toplam	13190	2482	246381	38486

3. Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp İçin Almış Olduğu Tedbirler

Osmanlı devlet adamları, Kuzey Afrika'daki bu son toprak parçası ile ilgili İtalyan emellerini anlamakta gecikmemişlerdir. Başta Mithat Paşa olmak üzere birçok devlet adamı meseleye karşı duyarlılık göstermişlerdir. Bu dönemde İtalyanların niyetleri anlaşılınca muhtemel işgal tehlikesine karşı tedbirler alma yoluna gidilmiştir. Emperyalist devletlerin çıkar sağlama faaliyetlerini, birer hak gibi değerlendirdikleri bilindiğinden imtiyaz taleplerinin önüne geçmek yolları aranmış ve İtalyan faaliyetlerine güçlük çıkarmak suretiyle engel olunmaya çalışılmıştır⁹⁶.

1873 yılında Osmanlı topraklarında mülk edinme hakkını da elde eden İtalya, Trablusgarp ve Bingazi'de siyasi emellerini gerçekleştirmek için 1890'lı yıllarda önemli miktarda İtalyan sermayesini müstakbel sömürge topraklarına akıtmaya başlamıştı. İktisadi yönden güçlenme kisvesi altında Trablusgarp'a sahip olmak düşüncesinin yattığını fark eden Osmanlı hükümeti, mümkün merteye İtalyanlara arazi ve mülk satılmasının önüne geçmeye çalışmıştı. Trablusgarp'ta İtalyanların mülk edinmelerine tamamıyla karşı olan Vali İbrahim Paşa, görev süresi boyunca bu satışları önlemek için yoğun çaba sarf etmiş hatta İtalyanlara toprak satan yerli halktan bazılarını hapse atmakla tehdit etmişti. İtalyan hükümeti, daha önce fertler vasıtasıyla yürüttüğü arazi ve mülk edinme faaliyetlerini sonraları Banco di Roma aracılığıyla yürütmek istemişti.

⁹⁶ Kurtcephe, *a.g.e.*, s. 19.

Osmanlı hükümetinin Banco di Roma'nın ticari bir kuruluş olarak arazi ve mülk satın alamayacağını, bu tür faaliyetlerin ancak şahıslar tarafından yürütülebileceğini ileri sürmesi üzerine banka müdürü Bresciani adına arazi ve mülk alımına başlanmıştı. Bütün icraatı, İtalyan siyasi gayelerini gerçekleştirmeye zemin hazırlamak olan banka, satın alımlarda değerinden çok para verdiği gibi, aldığı taşınmazın tapulu olup olmadığına da dikkat etmiyordu. Bu çalışmalara ek olarak İtalyanlar, Trablusgarp'ta 1876'dan itibaren dış hatlarda oluşan bir deniz yolu acentesi kurdukları gibi iktisadi bakımdan Trablusgarp'a hâkim olmak yerine halk nazarında İtalya'yı hoş göstermek için posta ve taşımacılıkla da ilgilenmişlerdi⁹⁷.

Abdülhamit döneminde muhtemel bir İtalyan teşebbüsüne karşı yeterli olmamakla beraber bazı askeri tedbirler alınmıştır. Bu dönemde Osmanlı hükümetleri de siyasi ve askeri tedbirler alırken İtalyanlara istedikleri imtiyazları da vermekten geri kalmamışlardır. İtalyanlar bu imtiyazlar sayesinde ülkenin tüm iktisadi hayatına egemen olmuşlar, açtıkları okullar vasıtasıyla da kültürel işgal harekâtını başlatmışlardır.

İtalyan basını asırlardır Müslümanların yaşadığı Trablusgarp ve Bingazi'nin İtalya'nın bir parçası olduğunu haykırdığı sırada Babiâli'nin sesi çıkmazken kendi vatanına karşı girişilen düşman kampanyasına karşı çıkan Osmanlı basını, Abdülhamit döneminin tavizkar ve uzlaşmacı tutumu yüzünden susturulmaya çalışılmıştır.

İktisadi nüfuz yoluyla Trablusgarp ve Bingazi'yi ele geçirmeye çalışan İtalyanlar, Abdülhamit döneminde Bingazi'yi para ile satın almayı da düşünmüşler ve Osmanlı Hükümeti'ne Bingazi'nin kendilerine terki karşılığı 54 milyon lirez ödemeyi önermişlerdir. Ancak Abdülhamit bu cazip teklifi kendisine ve devlete vereceği zarardan dolayı kabul etmemiştir⁹⁸. Aslında II. Abdülhamit gerekli bütün savunma tedbirlerini almakla beraber eğer mecbur kalırsa Bingazi'yi savaşmadan para mukabilinde vermeyi daha mantıklı görmekteydi. Fakat Trablusgarp için böyle bir şey denilmiyordu. Abdülhamit'in bu fikrinin daha sonraki olaylar göz önüne alındığında haklılığı ortaya çıkmıştır. Fakat her şeye rağmen, eğer Bingazi para

⁹⁷ Güner, *a.g.e.*, s.73-74.

⁹⁸ Kurtcephe, *a.g.e.*, s. 20-21.

karşılığında İtalya'ya terk edilseydi diğer Osmanlı vilayetleri için Avrupa devletlerinin gözünde kötü bir örnek teşkil edebilirdi⁹⁹.

Osmanlı Devleti, 1890'lardan itibaren İtalyanların Trablusgarp konusunda bir takım planları olduğu ve bunun için bazı tedbirlerin alınması gerektiği düşüncesine varmıştır.

Bu tedbirleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Trablusgarp'taki taburların sayısı bildirilecek,
2. Top ve tüfek ikmali yapılacak,
3. Orada bulunan piyade ve süvari mükemmel bir hale getirilecek,
4. Halk, memleketin savunması ve korunması konusunda teşvik edilecek, askerlik mecburi hale getirilecek,
5. Taburların sayısı tedbirden dolayı artırılacak, bölüğün düzeninin sağlanması için bir yer tahsis edilecek,
6. Düşmana sokulmamak kaydıyla deniz kuvvetleri hakkında bilgi alınıp ona göre uygun bir şey yapılması konusunda kısa zaman içinde bir düzenlemeye gidilecektir.

Trablusgarp hakkında İtalyanların öteden beri kötü niyetleri olduğu bilindiğinden dışarıdan gelecek saldırılara karşı bir an önce tedbir alınması gerekiyordu.

Öncelikle Trablus'ta mevcut olan on yedi taburdan bir tanesinin kalması, on altı süvari bölüğü ve topçu bataryaların ise sefer hali alması gerektiği belirtilmiştir. Şimdiki mevcudun üzerine yaklaşık altı bin kadar asker gönderilmesinde zorluk yaşanacağından piyade taburlarının bu durumda gerekli olan askerden sekiz yüz ile altı yüz arasında gönderilmesinin uygun olacağı bildirilmiştir. Taburda bulunan gönüllülerden üst tarafta olanların daha uygun olduğu düşünülmüş, piyade için iki

⁹⁹ Şıvgın, *a.g.e.*, s. 14.

bin süvari ve topçu için dört yüz kişinin hemen hazırlanması gerektiği ifade edilmiştir.

Bu çalışmalarla süvari ve piyade askerinin savaş ihtiyaçlarının karşılanması, mühimmatlardaki noksanlıkların kısa sürede giderilmesi ve halkın askerliğe alıştırılması amaçlanmıştır¹⁰⁰.

Osmanlı Devleti, Trablusgarp'ta meydana gelecek bir İtalyan tecavüzünü önlemek amacıyla öncelikle bölgedeki bataryaların ikmalini sağlayıp iki büyük bataryanın da hızlı bir şekilde gönderilmesini istemiştir. Daha sonra ise kısa menzilli olan silahların uzun menzilli silahlarla değiştirilmesi ve gerekirse bunların halka bırakılması kararını almıştır. İtalya'dan gelen haberlerde ise Trablusgarp'a İtalya tarafından bir teşebbüste bulunulmayacağı, Akdeniz'de statükonun korunmasının en çok İngiltere'nin menfaatine olacağı, bu yüzden Trablusgarp'ta şu an için endişeye kapılmanın bir anlamı olmadığı belirtilmiştir¹⁰¹.

Osmanlı Devleti'nin almış olduğu tedbirlerden birisi de memur atamaları olmuştur. Trablusgarp'a yeni atanan bazı memurlara halk tepki göstermekteydi. Bu dönemlerde İtalya ve Fransa Trablusgarp'ı işgale hazırlanmaktaydılar. Hatta Osmanlı Ermenileri arasında karışıklık çıkarıp emellerine kavuşmayı planlamışlardı. Osmanlı Devleti'de bunu önlemek ve sınırı geçmeye çalışan Rus Ermenilerinin tutuklanmasını sağlamak için Erzurum Valisi'ne haber göndermiş ve konuyu araştırmasını istemiştir¹⁰².

Torino'da 15 Ocak 1891 yılında basılan ve yayınlanan bir gazetede de Trablusgarp'daki memur atamalarından bahsedilirken Trablusgarp valisi bu tarihten birkaç gün önce mahkeme başkanı ve vilayetin idare amirlerini tayin etmek istemişti. Fakat bu atamalara halk tarafından nefretle bakılmış ve bir komisyon kurularak vali tarafından seçilen kişiler hakkında itirazda bulunmak için hükümet konağına gidilmiştir. Trablusgarp Valisi, Avrupa tarafından bir müdahale veya işgal olabileceği konusunda hükümete uyarıda bulunmuş, İtalyanlar biraz uzak ise de

¹⁰⁰ BOA, Y.PRK. MYD. (*Yıldız Perakende Yaveran ve Maiyet-i Seniyye Erkan-ı Harbiye Dairesi*), Dos. 9, no. 86.

¹⁰¹ BOA, M.V. (*Meclis-i Vükela Mazbataları*), Dos. 97, no. 53 .

¹⁰² BOA, Y.PRK.TKM., Dos. 20, no. 12.

Fransızların yakın zamanda Trablusgarp'ı işgal etmek için hazırlandıklarını dahi belirtmiştir. Bu nedenle Trablusgarp Valisi Osmanlı Hükümetinin hemen sert tedbirler alması gerektiğini ifade etmiştir. Çünkü bu tedbirler alınmazsa Arapların ihtilal çıkarmalarına engel olunamayacak ve ihtilal sonucu da çok kötü olacaktı¹⁰³.

İtalya ve Fransa'nın muhtemel saldırılarına karşı Trablusgarp'ın savunması konusunda komisyonda birtakım görüşler ileri sürülmüştür. Bu komisyonda Trablusgarp-Bingazi yolunun İskenderiye'ye kadar uzatılmasının çok büyük fayda getireceği fikri ön plana çıkmıştır¹⁰⁴.

Yine bu dönemde İtalya'nın bu politikaları Osmanlı Devleti'nin gözünden kaçmamış ve Osmanlı Devleti de İtalya'ya karşı tavır almıştır. Bunun en güzel örneğini 1891 yılında görmekteyiz. Bu yılda Avusturya-Macaristan Devleti "Buyana" nehrindeki "Ebuti" limanına gidiş geliş yapmak istemiş ve Osmanlı Devleti de buna izin vermiştir. Ancak aynı haktan yararlanmak isteyen İtalya'ya ise yaklaşım farklı olmuştur. Nitekim İtalya sefaretine bu konu hakkında Osmanlı Devleti'nden izin istemiş, Osmanlı Devleti ise İtalya ile olan ticaret antlaşmasına uygun olup olmadığının komisyon tarafından tetkik edilip sonucunun daha sonra bildirilmesine karar vermiştir. Kaçak olaylarının yasaklanması için bir takım tedbirler alınması gerektiği İtalya sefaretine bildirilmiş, daha sonra yapılan incelemeler sonucunda da İtalyan gemilerine bu izin verilmemiştir¹⁰⁵.

1893 yılında İtalyanların Trablusgarp ve Bingazi'yi işgal planlarına karşı Napoli Limanı'nda istihbarat faaliyetleri için hafiyelerden (ajan) faydalanılmıştır. Bu hafiyelerin verdiği rapora göre;

a. Girit Limanı'nda iki veya üç zırhlının az zaman içinde hazır bulundurulmasının alınacak tedbirlerin ilk başında yer aldığı,

b. Trablus'ta bulunan ordunun fazlalaştırılması gerektiği,

¹⁰³ BOA, Y.PRK..TKM., Dos. 20, no. 12.

¹⁰⁴ BOA, Y.MTV. (Yıldız Mütenevvia), Dos. 51, no. 81.

¹⁰⁵ BOA, Y. PRK. A...(Yıldız Perakende Sadaret), Dos. 7, no. 13 .

c. İtalya'nın Trablusgarp veya Bingazi'ye karşı bir hazırlık içinde olduğu bilindiğinden, Napoli Limanı'nda meydana gelecek olayları tetkik etmenin şu an için önemli olduğu anlatılmıştır¹⁰⁶.

4. Tunus Meselesi

Tunus, XIV. yüzyılın sonundan XIX. yüzyılın sonuna kadar üç yüz yıl boyunca Osmanlı ülkesi içinde yer almıştır¹⁰⁷.

Tunus ile İtalya yarımadası arasında öteden beri kesif ticari münasebetler mevcuttu. Tunus beyleri mahalli otoritelerle Tunus arasındaki ilişkileri kolaylaştırmak amacıyla önemli limanlarda daimi ajanlar bulunduruyordu. Bu ajanlara zamanla "konsolosluk beratı" da verildi ve bunlar adeta bağımsız bir devletin temsilcileri gibi muamele görmeye başladılar.

İtalya yarımadasında faaliyette bulunan Tunus konsolosluklarının varlığı, önceleri Babîâli'nin dikkatini pek çekmedi. Çünkü 1836 yılına gelinceye kadar Osmanlı Devleti'nin Tunus üzerindeki yüksek hâkimiyeti henüz tartışma konusu değildi¹⁰⁸.

1861 yılında İtalya Krallığı'nın kurulması üzerine, Osmanlı maslahatgüzarı Rüstem Bey yeni idareden Sardunya'da bulunan Tunus konsolosluklarına uygulanan usulün yeni eyaletlere de tatbik edilmesini istedi ve İtalya Dışişleri Bakanlığı'ndan bunun vakit geçirilmeden gerçekleştirileceği hususunda vaat aldı. Livorno'da bir Tunus başkonsolosunun müşkülata maruz kalmadan faaliyette bulunduğunu öğrenen Rüstem Bey durumdan Dışişleri Bakanı Baron Ricasoli'yi haberdar etmiş, O da bu anormal durumun bir an önce kaldırılacağını belirtmiştir. Ancak Dışişleri Bakanı değişince yeni bakan General Durando'nun bu konuda selefinin tutumunu tamamen benimsememesi üzerine Rüstem Bey, 26 Temmuz 1862'de İtalya Dışişleri Bakanlığı'na bir nota verdi. Bunda Tunus Beyi'nin müstakil olmaması sebebiyle konsolos tayinine hakkı olmadığı, İtalya'da Osmanlı Elçiliği'nin bulunmadığı sıralarda teşekkül eden bu konsoloslukların şimdi kapatılmasının uygun olacağı,

¹⁰⁶ BOA, Y. PRK. AZJ. (Yıldız Pekande Arzuhal ve Journaller), Dos. 25 no. 14.

¹⁰⁷ Mantran, a.g.e., s. 199.

¹⁰⁸ Abdurrahman Çaycı, "İtalya'daki Tunus Konsoloslukları Meselesi ve 1863 Osmanlı- İtalyan Anlaşması", *Bulleten XXX/120*, (Ekim 1966), s. 604-605.

Osmanlı toprak bütünlüğünü garanti eden Paris Antlaşması'nı imzalaması sebebiyle İtalya'nın bunu yapması gerektiği belirtilmiştir¹⁰⁹.

Sonuç olarak uzun tartışmalardan sonra iki taraf 1863 yılında şu esaslar üzerinde anlaşmaya varmışlardır:

1. Yeni ilhak edilmiş İtalyan eyaletlerinde bulunan Tunus ajanları, görevlerine aynı şekilde devam edeceklerdir.
2. İtalya Kraliyet Hükümeti, Tunus Paşası'nın gelecekte İtalya'ya tayin etmek isteyeceği temsilcileri, resmi temsilci olarak tanımayacak ve ne bunlara ne de halen bu mevkiye bulunanların yerine gelecek olanlara "Konsolosluk Beratı" verilecektir¹¹⁰.

İtalya, Tunus Bey'ini gözetmekle beraber bu anlaşmayı kabul ve tatbik etmekle Bey'in Padişah'a tabiliğini, başka bir deyimle Osmanlı Devleti'nin Tunus üzerindeki hâkimiyet haklarını haliyle kabul etmiş oluyordu. İtalya'nın bu tutumuyla Tunus Bey'i bu memlekette yeni resmi ajanlıklar açma imkânını kaybettiği gibi Belçika, İsviçre ve Amerika Birleşik Devletleri'nde konsolosluklar ihdas etme hakkından da yoksun kalmış oluyordu¹¹¹.

Fransa 1881'de Tunus'u işgal etmesine karşılık yapılan gizli antlaşmalarla İtalya'nın da Trablusgarp'ı işgaline sessiz kalmak konusunda anlaşmıştı¹¹².

1890 yılında yayınlanan Nation gazetesinin bir yazısında Fransa'nın, İngiltere ve İtalya ile Tunus meselesi konusunda bir anlaşma yapacağı konusuna dair haber yayınlanmıştı¹¹³.

1893 yılında Trablusgarp ile Tunus arasındaki sınır tayini için devletlerin memurlarından oluşan bir komisyon kurulmuştu. Sınır tayini için Hariciye Nazırı'nın bu konuda bir karar alıp almadığı İtalya sefirleri tarafından merak edilmişti. Osmanlı Devleti de bu konuyu çözmek için Almanya ve İngiltere devletlerinden yardım

¹⁰⁹ Çaycı, *a.g.m.*, s. 609.

¹¹⁰ Çaycı, *a.g.m.*, s. 611-612.

¹¹¹ Çaycı, *a.g.m.*, s. 618.

¹¹² Turan, *a.g.m.*, s.450.

¹¹³ BOA, *Y.PRK.PT. (Yıldız Prakende Posta)*, Dos. 6, no. 79.

alınacağını bildirerek bu işin kısa sürede halledileceği konusunda güvence vermişti¹¹⁴.

1894'te çıkan İtalyan gazetelerine bakılacak olursa Tunus için bir takım planların olduğunu ima eden sözler görülmektedir. Bu planların içerisinde bir liman inşaatından bahsedilerek inşaat için gerekli olan arazinin bulunmasının da çok güç olacağı belirtilmiş, hatta bölgede keşif ve kontrollerin sonrasında hazırlanan topoğrafya haritası gazetelerde yayınlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin bölgedeki bu teşebbüslere karşılık vermek şöyle dursun yardımda dahi bulunamayacağı açık bir şekilde görülmüyordu¹¹⁵.

Fransa, 1881 yılında Tunus'ta elde ettiği haktan sonra İtalya ile Tunus arasında 1860 yılında imzalanan ve 1896'ta süresi dolacak olan ticaret anlaşmasını yürürlükten kaldırılması için de çalışmalarda bulunmuştur. Bu durum İtalya gazetelerince sermayenin yok olacağı fikrinin oluşmasına sebep olmuştur. Paris sefareti de bu konu hakkında detaylı bilgiyi Osmanlı Hükümeti ile paylaşmıştır¹¹⁶.

1899 yılında Trablusgarp Valisinin çektiği telgrafta Tunus'a bir iki aydan beri toplam seksen bin kadar Fransız askerinin geldiği belirtilmiştir. Ayrıca Tunus'taki limanın takviye edildiği ve bu limanda sekiz kadar Fransız zırhlısının bulunduğu açıkça söylenmiş ve İngiltere'nin izniyle İtalyanların Bingazi'yi, Fransızların da Trablus'u işgal edeceklerine dair Tunus'ta bir söylentinin ortaya çıktığı ifade edilmiştir. Hatta Tunus için Fransız zabıtları gelip inceleme dahi yapmışlardır¹¹⁷.

5. İtalya'nın Fas, Sudan ve Bazı Afrika Topraklarını İşgali Düşüncesi

1893 yılında özellikle İspanya, Fransa ve İtalya'nın Fas'ı işgal için rekabet içerisinde olduğu ve bu sorunu gidermek için Osmanlı Devleti'nin Fas ile olan ilişkilerini daha da artırması gerektiği konusunda dönemin devlet adamları tavsiyede bulunmuşlardır¹¹⁸.

¹¹⁴ BOA, Y.A.HUS., Dos. 277, no. 106.

¹¹⁵ BOA, Y.PRK.TKM., Dos. 32, no. 40.

¹¹⁶ BOA, Y.A.HUS., Dos. 338, no. 53.

¹¹⁷ BOA, Y.MTV., Dos. 195, no. 112.

¹¹⁸ BOA, Y.PRK.TKM., Dos 28, no. 55.

İngiltere'nin Mısır ve Sudan'ı ele geçirme konusundaki hazırlıklarından sonra İtalyanların da Sudan ve bazı Afrika topraklarını ele geçirme planları yaptığı görülmektedir. İtalyanlar, bu dönemde İngilizlerle anlaşarak planlarını gerçekleştirmeye çalışmışlardır. İtalyanlar tarafından Kassale'nin işgali hususunda Avrupa gazetelerinin düşünceleri, İngiltere'nin İtalyanların Nil Vadisi'ne giden yolda ilerlemelerine izin verdiği yönündeydi. İtalya gazetelerinde ise bu işgallerin İngiltere'nin müsaadesiyle meydana geldiği ve 1890 yılında Mösyö Crispi'nin o dönemde İngiltere'nin Roma sefiri olan Lord Ruferin ile Sudan'da İtalyanların ne dereceye kadar hareket edeceğini anlamak üzere müzakere ettiği belirtilmiştir. İtalyanların, İngilizlerin yardımıyla Kassala'yı ele geçirdikten sonra belirtilen bölgede birçok müslümanı katlettiği haberi gelmişti. Bu olay, hem İslam dinine hem de Osmanlı Devleti'ne saldırı anlamına gelmekteydi. Aslında İtalya ve İngiltere, bu işgalleri ile Berlin ve Paris antlaşmalarına aykırı hareket etmişlerdi. Çünkü bu antlaşmalarda Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü garanti altına alınmıştı. Şimdi ise bu devletler bu antlaşmaya uygun davranmamışlardı. Bu sebepten dolayı Osmanlı Devleti de bu konuyu gündeme getirip özellikle İtalya'yı protesto etmiş ve Mısır bölgesinden asker sevk edilerek bölgenin tekrar Osmanlı idaresine bağlanması için çalışmalarda bulunulmuştur¹¹⁹.

İtalyanlar tarafından Kassala'nın işgal edilmesi 1891 yılında İngiltere ile İtalya arasında imzalanan antlaşmanın neticesidir. Daha önce Osmanlı Devleti'nin idaresinde iken sonradan Mısır Hidivliği'ne bırakılmış olan Sudan'ın Kızıldeniz kıyısındaki şehirleri İtalyanların işgaline uğradığından, Mısır'dan işgal bölgesine asker sevk edileceği ve İtalyanların işgallerinin protesto edileceği sadrazam tarafından ilan edilmiştir¹²⁰.

1894 yılında İtalya ile Sudanlılar arasında meydana gelen mücadeleyi Sudan kaybetmiştir. Bu günden sonra her iki taraftan birçok asker ölmüş ancak İtalyanlar özellikle Kassala ve Musavva taraflarını ele geçirerek bu üstünlüklerini artırmışlardır¹²¹. Zaten 1890 yılında Kassala'nın İtalyanlar tarafından zapt edildiği

¹¹⁹ BOA, *Y.PRK.AZJ.*, Dos 29, no. 64.

¹²⁰ BOA, *İMTZ*, Dos. 34, no. 1970.

¹²¹ BOA, *Y.PRK.SRN.*, Dos. 4, no. 74.

İngiltere parlamentosunun açılışı münasebetiyle kraliçe tarafından okunan nutukta anlatılmıştır¹²².

İtalyanların Kassala cihetine hareketleri ve Musavva'ya yerleşmeleri, o bölgenin Mısır'la olan ticari ilişkilerinin bitmesine neden olmuştur. Bu durum bölgenin hâkimi İngilizlerin İtalya'ya bildirmek istediği en önemli sorundu. Bu sorun İtalyanların Musavva'ya, arkasından Kassala'ya doğru yaklaşmakta oldukları düşüncesini ortaya çıkarmıştı¹²³.

III. İTALYA'NIN OSMANLI DEVLETİ'NİN İÇİŞLERİNE KARIŞMASI

1. Girit Meselesi

En eski tarihlerden beri Akdeniz'de bir ticaret merkezi olan Girit, önce Bizans egemenliğine geçmiş, 823 yılında Müslüman Araplar tarafından fethedilmiş ancak 961 yılında yeniden Bizans hâkimiyetine girmiştir. Daha sonra Ceneviz hâkimiyetinde iken 15 kilo altın karşılığında Venediklilere satılmıştır. Venedikliler adada katı bir Katolik idaresi kurup, Ortodoks kilisesini kapatmışlardır.

Osmanlılar ise Girit'e ilk kez 1341 yılında ayak basmıştır. 1427'de Girit'e saldıran Osmanlı donanması, saldırılarını 1538'de Barbaros Hayrettin Paşa komutasında sürdürmüştür. 1567'de Osmanlı akınları tekrarlanmış, 1645'te Girit'i tümüyle fethetme harekâtı başlamıştır. Ada 27 Eylül 1669'da fethedilmiştir. Adanın fethini orada yaşayan Rumlar sevinçle karşılamışlar ve kapatılan Ortodoks kilisesi yeniden açılmıştır¹²⁴.

1800'lü yılların başlarında Rusya'da kurulan ve Rum diplomatlarıyla Avrupa Devletleri'nin seçkin üyesi olduğu Filik-i Eteryâ Derneği, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde yaşayan Rumların bağımsızlığını sağlamak amacıyla gizli anlaşmalara başlamıştır. Yunanistan'ın bağımsızlık mücadelesinin fiili olarak başlamasından önce bu örgütün birçok şubesi Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli yerlerinde kurulmuştur. Yunanistan, Edirne Antlaşması ile bağımsızlığını kazanmıştır. İzlemiş olduğu

¹²² BOA, Y.PRK.TKM., Dos. 19, no. 28.

¹²³ BOA, Y.PRK.MK. (Yıldız Perakende Müfettişlikler ve Komiserlikler Tahrirâtı), Dos. 5, no 11.

¹²⁴ Sebahattin İsmail, *Girit'ten Kıbrıs'a Yunan Yayılmacılığı Girit Nasıl Kaybedildi?*, Lefkoşe 1988, Dışişleri Bakanlığı Tanıtma Dairesi (t.y.), s. 1.

Megali İdea'da ilk göz önüne alınan Girit'tir. Çarlık Rusya'sının tahriki, Fransız Devrimi'nin yarattığı milliyetçilik ve özgürlük duyguları ile Osmanlı idaresinin günden güne bozulması ve zayıflaması, hepsinden önemlisi Filik-i Eteryaya derneğinin çalışmaları 1821 Yunan isyanının etkilerini Girit'e kadar taşımıştır.

Osmanlı Devleti, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'yı ayaklanmaları bastırmakla görevlendirmiştir. Karşılığında da adanın yönetimini Mısır Valisine bırakmış; Ada, on yıl kadar Mehmet Ali Paşa'da kaldıktan sonra 15 Temmuz 1840'da yapılan Londra Antlaşması gereği yeniden ve tamamen Osmanlı idaresine devredilmiştir. Bu tarihten sonra da sık sık ayaklanmalar meydana gelmiştir¹²⁵.

İtalya Devleti'nin Girit hakkındaki düşüncesi ise 1890 yılında İtalya Meclisi'nde sorulan bir soru ile tam anlamıyla kesinleşmiştir. Çünkü Yunan sefiri konu ile ilgili bilgi almak için davet edilmiştir. Ayrıca İtalya'nın Girit hakkındaki politikasında Avusturya ve İngiltere ile ittifak halinde olduğu görülmektedir¹²⁶.

Ortodoks piskoposu Manoli Glanidi tarafından Girit'in prensliğe geçirilmesi için teşebbüste bulunmuş, hatta onun böyle bir teşebbüste bulunmasında eski vali Fotyadi Paşa'nın da etkisi olduğu anlaşılmıştır¹²⁷.

İtalya'nın 1890'lı yıllardan itibaren müttefiki İngiltere ile birlik olup Girit'i tasfiye etmeye çalıştığı görülmektedir. İtalya sefiri, Bab-ı Ali'ye müracaat ederek Giritlilerin istedikleri şeylere müsaade edilmesi hususunda görüşünü belirtmiş, hatta Atina'da bulunan İtalya sefiri de teşebbüste bulunarak Girit başkanlarına “*Korkmayınız ve gayreti elden bırakmayınız İtalya kralı işinizi tasfiye edecektir.*” demiştir. Başkanlardan bazıları Yunan fesat komitelerine mensup birkaç kimse ile iki üç günde bir kere Atina ve Korfu'dan Roma'ya gidip gelmekte ve İtalya vekilleriyle ajanlığa girişmekteydiler. İtalya'nın teşebbüsünün yalnız Girit işine ait olduğu da söylenemez¹²⁸.

¹²⁵ Ayşe Nükhet Adıyeye, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)*, T.T.K., Ankara 2000, s. 15-19.

¹²⁶ BOA, Y.A.HUS., Dos.234, no. 26.

¹²⁷ BOA, Y.A.HUS., Dos.237, no. 69, BOA, İMTZ GR, Dos 34, no. 1442.

¹²⁸ BOA, Y.PRK.HR., Dos.13, no. 54.

İtalya, bir yandan kendisine Akdeniz ve Ege Denizi'nde inzibat vazifesini yakıştırırken, diğer yandan da Yunanistan'ın icraat ve hareketlerine hoş gözle bakmıyordu. Hatta Girit'e el uzatılmasını yasakladığı da anlaşılmaktaydı. Bu dönemlerde İtalya, hem Osmanlı Devleti'ni koruma politikası içerisinde hareket ederken hem de Trablusgarp'ı ele geçirmek için olabildiğince hazırlıklı olmaya çalışıyordu. Bu arada Yunan Dışişleri Bakanı Leonidas, amacının Girit halkının eski hukuklarını geri getirmek olduğuna ve düşmanca bir tavır takınmadıklarına dair beyanatta bulunmuştur. Diğer taraftan Mösyö Deliani de Girit meselesinin tasfiyesi için girişimlerde bulunmaktaydı¹²⁹.

İtalya Hariciye Nazırı ise, sefirlerin Girit'e dair bir takım taleplerinin olduğu ve bu taleplerin Osmanlı Hükümeti'nce memnuniyetle karşılanacağı yolunda ümitli olduğunu beyan etmekteydi¹³⁰.

İtalya'nın zamanla bu isteklerinin bir kısmından vazgeçtiği görülmektedir. Nitekim İtalya Amirali Kane Veron'un davetlisi olan dört eşkıya reisi ile gemide yaptığı görüşmede sadece Girit Adası'nın Yunanistan'a ilhakını kabul edecekleri, bunun dışındaki teklifi kabul etmeyeceklerini Viyana'dan İstanbul'a çekilen telgrafla bildirmişlerdi¹³¹.

İtalya, 1897 yılında Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda Girit meselesi görüşüldüğü sırada Avrupa'nın büyük devletleri ile birlikte hareket etme kararı almıştır¹³². İtalya, barışın tesisi için mutlaka diğer devletlerle ittifak içinde olunması hatta Girit halkının da güvenliğinin tesis edilmesi gerektiğini düşünüyordu¹³³.

Girit meselesinin kesin bir karara bağlanması gerektiği konusunda İtalya Hariciye Nazırının gönderdiği tebligata cevap olarak bu meselenin Yunanistan'ı ilgilendiren bir konu olmadığı Osmanlı Devleti'nin bu konuyu en kısa sürede çözeceği belirtilmiştir¹³⁴.

¹²⁹ BOA, *Y.PRK.TKM.*, Dos. 19, no. 39.

¹³⁰ BOA, *Y.A.HUS.*, Dos. 353, no. 63.

¹³¹ BOA., *Y.MTV.*, Dos.152, no. 82.

¹³² BOA., *Y.MTV.*, Dos. 154, no. 64.

¹³³ BOA., *Y.MTV.*, Dos. 174, no. 48.

¹³⁴ BOA, *Y.A.HUS.*, Dos. 382, no. 20.

İtalya Mebusan Meclisinde Mösyo Deliani'nin, Prens Georges'in Girit Valiliğine adaylığını İtalya Hükümeti'nin teklif edip etmeyeceği konusundaki sorusuna İtalya Hariciye Nazırı Mösyo Bonin, Osmanlı Devleti'nin Girit'i muhtariyet yönetimine bıraktığı, bahsedilen kişinin atanması hususunun memnuniyetle karşılanacağını belirtmiştir. Eğer İtalya bu konuya ilgisiz kalır ve Prens Georges'in adaylığını kabul etmezse Yunanistan hakkındaki düşüncelerine uygun bir tavır sergilenmiş olacaktır¹³⁵.

1898 yılında Girit'te bulunan Osmanlı askerinin ve memurlarının çekilmesi ve idarenin Rus, İngiliz, Fransız ve İtalya amirallerine terki konusunda Osmanlı Devleti'ne siyasi bir nota verilmiştir¹³⁶. Büyük devletlerin Girit konusunda Yunanistan aleyhine hareket etmeleri ve bu tarihe kadar izlenen politikalar 1897 yılındaki Osmanlı-Yunan savaşının çıkmasına neden olmuştur¹³⁷.

Girit Sorunu ile ilgili devletlerin hemen hepsinden daha çok Akdeniz devleti olan İtalya, adadaki mücadeleye duyduğu sempatiyi asla gizlememiştir. Gerek İtalyan kamuoyunun destekleyici tavırlarından gerekse İtalyan gönüllüleri ile Yunan gönüllülerinin Ada'daki çatışmalara katılmasından, onların bu konu ile yakından ilgilendikleri anlaşılmaktadır. Bu yaklaşımına karşın İtalya, Büyük Devletlerin genel politikalarından ve ortak hareketlerinden de uzak kalamamıştır.

İtalya, 1897 savaşından sonra Osmanlı Hükümeti'nin Ada'ya asker göndererek Ada'daki Müslüman halkı koruma isteklerini sürekli reddetmiştir. Gerekçe olarak da Girit'in Avrupalı devletlere emanet edildiğini, burada yaşayan halkın güvenliğinin bu devletler tarafından garanti altına alındığını bildirmiştir. Burada asıl amaç, hedeflenen muhtariyet yönetimini kendi çerçeveleri içinde oluştururken Osmanlı Hükümeti'nin herhangi bir şekilde müdahalesini önlemektir. Bu açıdan bakıldığında İtalya, Ada'nın valiliğine ecnebi tebâsından birinin tayinine en çok taraftar olan devlet idi ve bunu yaparken de Osmanlı Hükümeti'nin onayına sunulmasına kesinlikle karşı çıkmaktaydı. Prens Georges de bu yaklaşımın verdiği cesaretle ilk ilhak başvurusunu İtalya'ya yapmıştır.

¹³⁵ BOA, Y.A.HUS., Dos. 383, no. 27.

¹³⁶ BOA., Y.E.E. (Yıldız Esas Evrakı), Dos.114, no. 55.

¹³⁷ Adıyeke, a.g.e. s. 186.

Sonuçta İtalya da günübirlik politika göstermesine karşın, özellikle prensin yönetime gelmesinden sonra Girit'in Yunanistan'a katılmasına karşı durmayacağını ortaya koyan devletlerden biriydi. Bu tarihten itibaren zaman zaman bölgede mevcut durumun korunması adına Büyük Devletler ile yaptığı anlaşmalara bağlı olarak ilhak başvurularını reddedip Osmanlı hükümranlıklarının korunacağı teminatını vermişse de bunlar genel politikayı etkileyecek girişimler değildi¹³⁸.

2. İtalya'nın Arnavutluk Politikası

Yeni kurulan İtalya Birliği, Doğu Adriyatik'te Karadağ'a ve Arnavutluk'a göz dikmiştir. Üstelik Osmanlı-Alman yakınlaşmasından rahatsızlık duyan İngiltere de İtalya'nın Arnavutluk politikasını desteklemiştir. Abdülhamit döneminde Arnavutluk konusu, İtalya ile Avusturya'nın arasında ciddi bir güvensizlik kaynağı oluşturmuştu. Her iki ülke de Arnavutluk üzerinde bazı emeller beslemekteydiler. 1897 yılında Avusturya ile İtalya arasında önemli bir sorun olarak görülen Arnavutluk konusunda uzlaşma sağlanmış, birbirlerine üstünlük kurma politikasından vazgeçerek dengeyi korumayı amaçlamışlardı.

İtalya, Arnavutluk'ta önemli bir avantaja sahipti. Çünkü tarih boyunca İtalya'ya Arnavutluktan göçler yaşanmıştı. Bunun sonucunda Arnavutluk, dil ve kültürünü unutmamış, birçok Arnavut asıllı İtalyan vatandaşı İtalya hükümetinin Arnavutluk'a destek vermesini sağlamıştı. Buna karşılık Arnavutluk da İtalya'ya sempati duymuştu.

İtalya, Arnavutlara her türlü imkânı ve desteği sağladığı gibi Arnavut ulusal bilinçlenmesinin gelişmesine de katkıda bulunmuştur¹³⁹. Bunun yanı sıra İtalya Hükümeti, Arnavutluk ahalisini Yunan saldırılarından koruyarak kendi tarafına çekmek istemiş ve bu konuda İtalyan gönüllüleri ile birlikte faaliyette bulunmuştu. Osmanlı Hükümeti de bu konuda bilgi almak için İtalya ile bir takım teşebbüslere girişmiştir¹⁴⁰.

¹³⁸ Adıyeke, *a.g.e.* s. 235-236.

¹³⁹ Bilgin Çelik, *İttihatçılar ve Arnavutlar, II. Meşrutiyet Döneminde Arnavut Ulusçuluğu ve Arnavut Sorunu*, Buke Kitapları, İstanbul Ağustos 2004, s.38-39.

¹⁴⁰ BOA, *Y.PRK.BŞK. (Yıldız Perakende Evrakı Mabeyn Başkitabeti)*, Dos. 50, no. 59.

3. İtalya'nın Ermeni Meselesindeki Tavrı

Osmanlı Devleti, Türk kökenli, İslami yapıya sahip çok uluslu bir devlettir. Bu çok uluslu yapı içinde Türkler kadar diğer uluslar da yer alırdı. Nitekim ilk Osmanlı Padişahı Osman Bey tarafından Ermenilerin Bizans'ın baskısından korunmaları için Anadolu'da ayrı bir toplum olarak örgütlenmelerine izin verilmiş, Batı Anadolu'da ilk Ermeni dini merkezi Kütahya'da kurulmuştu. Daha sonra bu dini merkez Bursa'nın alınması ile Bursa'ya taşınmıştı. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinden sonra Bursa'daki Ermeni dini lideri Hovakim 1461 yılında İstanbul'a getirilmiş ve Fatih'in fermanı ile bir Ermeni patrikhanesi kurulmuştu.

Osmanlı Devleti'nde Fatih Sultan Mehmet'ten II. Mahmut devrine kadar geçen üç yüz elli yıllık süre içinde Hristiyanların ve bu arada Ermenilerin de dini ve toplumsal işlerine kesinlikle karışılmamıştır. II. Mahmut Fransa elçiliğinin aracılığı ile 1830 yılında Ermeni Katoliklerini bir topluluk olarak kabul etmiştir. 1850 yılında da İngiliz elçisinin baskısıyla Ermeni Protestan Topluluğu'nu bir fermanla tanımıştır.

1839 yılında Sultan Abdülmecit devrinde hazırlanan ve Mustafa Reşit Paşa tarafından Gülhane bahçesinde kalabalık bir topluluğun önünde duyurulan Tanzimat Fermanı, bütün uyruğun canı, malı, ırz ve namusu gibi doğal hakların güvenliğini, vergi usulünün ve askerlik hizmetlerinin adalet temeline uygun bir şekilde düzenlenmesini sağlamak noktasında ilkeleri saptarken, 1856 yılında düzenlenen Islahat Fermanı ile de Tanzimat Fermanında geçen insanın doğal haklarının korunmasından başka bütün uyruğun din ve ırk farkı gözetilmeksizin yasa önünde özgürlüğü ve eşitliği ilkesi kabul edilmiştir.

1856 Islahat Fermanı'ndan sonra 1857, 1859 ve 1860 yıllarında Ermeni Patrikhanesinde toplanan Ermeni Patrik Meclisleri birçok tartışmalardan sonra "Ermeni Milleti Nizamnamesi"ni hazırlayarak 29 Mart 1862 tarihinde Osmanlı hükümetine onaylatmışlardır. Bu tüzük Türkiye'deki Ermenilerin siyasal ve sosyal

varlıkları üzerinde yeni bir devir açmıştı. Bu da bize Osmanlı Devleti'nin Ermenilere ne kadar yumuşak ve hoşgörülü davrandığını göstermesi bakımından önemlidir¹⁴¹.

XIX. yüzyılın sonlarına gelindiğinde özellikle sömürgeci devletlerin Osmanlı Devleti'nin işlerine karıştığı ve bu meseleyi sürekli gündeme getirdikleri görülmektedir. Nitekim İtalya Başbakanı Mösyö Crispi'nin Riforma gazetesinde, Ermenilerin Osmanlı Hükümeti tarafından zulme uğratıldığı ve bunun Devlet-i Aliye'nin taksimini icap ettireceği haberi yayınlanmıştı. İtalyanların bu taksimden oldukça fazla yararlanacağı anlatılmaktaydı. Osmanlı Devleti ise bu durum karşısında başvekili görevlendirip bir gazetenin böyle yazılar yazmasının nedenlerinin araştırılmasını istemiştir. Ayrıca Alman İmparatorundan Mösyö Crispi ile görüşüp bahsedilen yazının yalanlanması için arabuluculuk yapması istenmiştir¹⁴².

1890 yılında ise Ermeni İşleri Komisyonu'na bakan Derviş Paşa hakkında Dersaadet Ermeni Cemiyeti tarafından bir tehdit gönderilmiş, eğer Ermeni sorunu konusunda istedikleri yapılmazsa Adapazarı'nda öldürülen saray hafiyesi gibi hayatının tehlikede olacağı ifade edilmiştir. Kısacası Ermeniler kendileri için bazı tavizler verilmesini istemişlerdir¹⁴³.

1897 yılında yayınlanan Courriere d'Catania gazetesinde Ermeniler için İngiltere ile İtalya arasında bir ittifak meydana geldiğine dair detaylı bir şekilde açıklama yapılmıştır. Her ne kadar bu ittifak inkâr edilse bile İtalya'da basılan İtali gazetesinin yapmış olduğu haber bu düşüncüyü destekler nitelikteydi. İtalya, konuyu araştırmak üzere Erzurum'a bir konsolos tayin etme kararını dahi almıştır¹⁴⁴.

İtalya'nın Ayan Meclisi'nde de Ermeni işleri ile ilgili Mösyö Kavaletto'nun sorduğu soruya Hariciye Nazırı, Erzurum konsolosunun araştırma yapacağı cevabını vermiş ve diğer üç devlet gibi (İngiltere, Fransa ve Rusya) İtalya'nın da bu konu ile ilgili olarak etraflıca düşüneceğini belirtmiştir¹⁴⁵.

¹⁴¹ Halil Metin, *Türkiye'nin Siyasi Tarihinde Ermeniler ve Ermeni Olayları*, M.E.B. Yayınları, İstanbul 1997, s. 35.

¹⁴² BOA., *Y.PRK.SRN.*, Dos. 4, no. 77.

¹⁴³ BOA., *Y.PRK.EŞA.*, Dos.12, no. 14.

¹⁴⁴ BOA., *HR..SYS.*, Dos., 2835, no. 98.

¹⁴⁵ BOA., *Y.A.HUS.*, Dos. 336, no. 5.

1898 yılında İstanbul'da meydana gelen Ermeni karışıklığı sırasında bazı İtalyan vatandaşları zarara uğramıştı. İtalya Sefareti de Hariciye Nezaretinden bu zararın ödenmesi ile ilgili tazminat talebinde bulunmuştur. Hariciye Nezareti de konunun araştırılarak zarar görenlerin zararlarının giderileceğini açıklamıştır¹⁴⁶.

4. Osmanlı Devleti'ndeki İslahat Hareketlerine İtalya'nın Bakışı

Osmanlı Devleti XVIII. yüzyıldan itibaren geri kaldığını anlamış ve batı tarzında yenilikler yapmaya başlamıştır. Bu yenilikler yönetim, ordu, eğitim, ekonomi alanlarında ve kültür alanında gerçekleşmiştir. Ancak bu ıslahat hareketleri zamanla batılı devletlerin müdahale ettiği bir konu durumuna gelmiştir. Örneğin; İtalya Devleti, Avusturya, İngiltere ve Almanya devletleri ile birlikte 1890 yılında bir tebligat yayınlamışlardır. Bu tebligatta Ermenistan, Bulgaristan, Girit ve Makedonya'da Devlet-i Âliye'nin yeni ıslahatlar yaparak ortaya çıkan şikâyetleri gidermesi gerektiği belirtilmiştir. İtalya'nın düşüncesine göre eğer bu bölgelerde bir düzenlemeye gidilmezse Osmanlı Devleti çok zor bir durumda kalacak ve sorunlar daha da büyüyecekti¹⁴⁷.

1896 yılının Kasım ayında Roma sefaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen telgrafnamenin tercümesinde Anadolu'nun bazı bölgelerinde yapılacak olan ıslahatların uygulanmadığı konusunda uyarıda bulunulmuştur. Hâlbuki hazırlanan bu ıslahatların iki üç maddesinden başka hemen hemen hepsinin uygulandığı ve yapılan her ıslahatın belgelendirilebileceği söylenmiştir. Yine bu telgrafnamede Anadolu'da uygulanmaya başlayan ıslahatların İtalya'da çok büyük hoşnutlukla karşılandığı ve İtalya'nın Devlet-i Âliye'ye her türlü desteği vereceği anlatılmıştır¹⁴⁸. 1897 yılında Anadolu'da yapılan bu ıslahat projesi tamamen uygulamaya konulmuş ancak İtalya'nın istediği ıslahatlar tam anlamıyla gerçekleştirilememiştir¹⁴⁹.

¹⁴⁶ BOA, Y.A.HUS., Dos.,385, no. 56.

¹⁴⁷ BOA, Y.PRK.TKM., Dos. 18, no. 22.

¹⁴⁸ BOA, Y.PRK.HR., Dos. 22, no. 68.

¹⁴⁹ BOA, Y.E.E., Dos. 114, no. 149.

IV. AVRUPA DEVLETLERİNİN İTALYA'YA BAKIŞI

1. İngiltere:

İtalya'nın sömürge konusundaki çıkarları onun Fransa ile, stratejik çıkarları ise Avusturya ile karşı karşıya gelmesine sebep olmuştu. Bunun yanında İtalya'nın Fransa'nın müttefiki olan Rusya ve Avusturya'nın müttefiki olan Almanya ile de ilişkileri tam olarak güven içinde değildi. Sadece İngiltere ile Doğu Afrika üzerindeki karşılıklı çıkarlarından kaynaklanan dostluk ilişkileri vardı. Fransa'nın Tunus'u işgalinden sonra gözünü Trablusgarp'a diken İtalya, yukarıda sayılan nedenlerden dolayı bu amacını gerçekleştirmek için Büyük Güçler'in hepsinin desteğini alması gerektiğinin farkındaydı. Bunun için de Büyük Güçler'le kendine hareket serbestliği tanıyan bir dizi gizli anlaşmalar yapmıştı. İngiltere ve İtalya 1887'de aralarında *inter alia (iki taraflı)* bir antlaşma yapmışlardı. Bu antlaşmaya göre İtalya, İngiltere'nin Mısır'daki faaliyetlerini takviye edecek, İngiltere de üçüncü bir devletin istilası halinde İtalya'nın Kuzey Afrika'daki bilhassa Trablusgarp ve Bingazi'deki faaliyetlerine destek verecekti.

İtalya'nın Trablusgarp ile ilgili emellerine ulaşmak için gizli antlaşma yaptığı ilk Avrupa devleti İngiltere olmuştur. İngiltere ile 1887 yılında yapılan antlaşmada İtalya, Mısır'a yardımda bulunmak; İngiltere ise Trablus ve Bingazi'yi üçüncü bir devletin istilasına karşı korumak konusunda anlaşmışlardı. Daha sonra bu antlaşmaya ek olarak İngiltere'den Trablusgarp'taki mevcut düzende herhangi bir değişikliğin İtalya'nın çıkarlarıyla uyumlu olacağını belirten bir bildiri elde etmeyi başarmıştı. Bir müddet sonra Avusturya bu antlaşmaya katılmıştı. Bu suretle İtalya daha 1887'de Trablusgarp üzerindeki ihtiraslarını iki büyük devlete zımnen kabul ettirmişti¹⁵⁰.

İngiltere'nin Mısır'ı işgali artık resmiyet kazanmıştı. Bu durum Mısır Hidivi ile İngilizler arasındaki gerginliği artırmıştı. Buna karşılık Fransa ve İtalya da Afrika'da pay alma çabaları içine girmişti. Ama ne çare ki İtalya, İngiltere'nin işgalinin sadece Fransa aleyhine olacağını düşünmüş ve İngiltere ile hep dost

¹⁵⁰ Gürer, *a.g.e.*, s. 77-78.

geçinmişti. Bunda hata ettiğini anlayınca Tunus'u elden kaçırmamanın üzüntüsü ile kendisini Almanya'nın kucağına atmıştır¹⁵¹.

1890 yılı sonlarında ise gerek İngiltere ve gerekse İtalya Afrika'daki etki alanlarını genişletme çabası içine girmişlerdir. Bu durumu görüşmek ve Afrika'daki sınırlarını belirlemek üzere her iki devletin memurları Napoli'de bir araya gelmişler ancak Sudan'da güvenliğin sağlanmaması ve Kassale sorununun çözüme kavuşmaması üzerine görüşmeler kesilmiştir. Yine de bu görüşmelerin tekrar başlayacağı ve bu sorunun bir şekilde çözüme kavuşturulacağı konusunda dönemin devlet adamları oldukça ümitliyidiler¹⁵².

İngiltere'de Osmanlı Devleti'nin bazı bölgelerinin iyi yönetilmediği ve Osmanlı halkının da daha güvenli bir yönetime sahip olması gerektiği düşüncesi hâkimdi. Nitekim İngiltere Kraliçesi parlamentonun açılış konuşmasında bu düşüncesini ifade etmişti¹⁵³.

Times gazetesinin 6 Ekim 1890 tarihli nüshasında Napoli'den gelen bir telgraf yayınlanmış, telgrafta İngiltere ile İtalya arasında Afrika meseleleri konusunda ve özellikle Kassala hakkında bir takım tartışmaların meydana geldiği ifade edilmişti. İtalya Başbakanı Mösyö Crispi, İtalya'nın bahsedilen bölgeyi işgal etmek niyetinde olmadığını söyleyerek sadece bölgedeki dervişler aleyhinde bir asker hareketi yapılabileceğini belirtmiştir. Yine Başbakan Crispi bu harekâtın İngiltere'ye zarar vermeyeceğini, tam tersine İngiltere çıkarlarının korunacağını savunmuştur. Buna karşılık İngiltere ise İtalya'nın Kassala'yı işgaline itiraz etmiştir. İtiraz sebeplerini de şu şekilde sıralamıştır: Öncelikle Kassala üzerinde bulunan Atbara Nehri, Nil'in getirdiği çamurun başlıca menba'ı olup bu çamur ise bütün Nil Vadisi için gerekliydi. Ayrıca bahsedilen nehrin sularının değişmesi durumunda Mısır arazisine zarar vereceği uyarısı yapılmıştır. Buradan İngiltere'nin bu işgal hususunda her türlü şartı ileri sürebileceği ve şartlara uygun davranılmadığı takdirde İtalya'yı bu şartlara uymaya mecbur bırakılacağı açıkça beyan edilmiştir. Bu konu dönemin devlet adamlarınca da konuşulmuş ve Kassala bölgesinin İtalyanlar

¹⁵¹ BOA, Y.PRK.TKM., Dos. 30, no. 54.

¹⁵² BOA, Y.A.HUS., Dos. 240, no. 61.

¹⁵³ BOA, Y.PRK.EŞA., Dos. 12, no. 49.

tarafından işgalinin derviş saldırılarına karşı bölgeyi koruyacağı, bu durumdan da hem İngiltere hem de Fransa'nın kârlı çıkacağı anlatılmıştır. Yine de İngiltere, İtalya'nın Kassala'yı işgal etmesini onaylamamıştır¹⁵⁴. İngiltere ile İtalya arasındaki bu görüşmelerin kesilmesinden bir müddet sonra İtalya, Sudan'daki Kassala denilen bölgeyi işgal etmiştir¹⁵⁵.

İtalya, Sudan meselesi konusunda İngiltere'den umduğu desteği bulamayınca Afrika'ya ait meselelerde İngiltere ile tekrar bir ittifak oluşturmaya çalışmış ve hatta bunun için Londra'ya bir memur dahi göndermiştir. İtalya'nın bu girişimi üzerine Osmanlı hükümeti konuyu araştırmak için Londra ve Roma sefaretlerine haber gönderilip konunun aslının olup olmadığı tahkik ettirilmiştir¹⁵⁶.

1894 yılının sonlarında İtalya, İngiltere hükümetine Sudan'da birlikte hareket etmek konusunda bir teklifte bulunmuş ancak İngiliz hükümeti bu teklife de pek sıcak bakmamıştır. Buna rağmen İtalya hükümeti Musavva'ya asker ve malzeme yığınağı yapmıştır. Hicaz Vilayeti, bir telgraf ile İtalya'nın Kassala'ya yüz askeri yapının inşası ve askeri kuvvetlerini artırmak için Musavva'ya bir takım aletler ile yüz topçu askeri gönderdiğini bildirmiş, Osmanlı hükümetinin de bu konuda araştırma yapmasını istemiştir¹⁵⁷.

İtalyanlar, Kassala ve çevresinde yapmış olduğu bu hazırlıklardan bir yıl sonra İngiltere ile anlaşma imzalayarak Afrika konusundaki niyetlerini ortaya koymuşlardır. İngiltere ve İtalya arasında Afrika için bir anlaşma bulunmuyor gibi görünse de birtakım görüşmelerden bu birleşmenin ileride Sudan'da birlikte hareket edileceği anlaşılmaktaydı. Bu anlaşmada Hartum, Kassala ve Trablusgarp ile Fas'ın İtalya'ya, Tanca limanı ve şehrinin İngiltere'ye ait olduğu ve Mısır'da iyi bir yönetimin oluşması için İtalya'nın İngiltere'ye tam olarak yardım edeceği ifade edilmiştir. Paris'te yayınlanan Journal adlı gazetede de bu anlaşma hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Kassala konusunda İtalyan meclisinde sorulan bir soruya İtalya Dışişleri Bakanı, İtalya ile İngiltere arasında bir ittifak anlaşması yapıldığını açıklamıştır. Ayrıca İngiltere, İtalya'nın atılımlarına asla katılmayacağı konusunda

¹⁵⁴ BOA, *Y.PRK.TKM.*, Dos. 19, no. 22.

¹⁵⁵ BOA, *HR. TO.*, Dos. 98, no. 48.

¹⁵⁶ BOA, *İ.MTZ(05) (İradeler Mısır)*, Dos. 29, no. 1627.

¹⁵⁷ BOA, *İ.MTZ(05)*, Dos. 29, no. 1618.

garanti vermiştir¹⁵⁸. Hatta bu anlaşmada Anadolu'nun bir kısmının Rusya tarafından işgal edilmesi halinde İtalya'nın Trablusgarp'a, İngiltere'nin de İstanbul'a bir donanma sevk edeceği belirtilmekteydi¹⁵⁹. Osmanlı Padişahı, İngiltere ile İtalya ittifakının dedikoduları artınca konunun detaylı bir şekilde incelenmesini istemiştir¹⁶⁰.

5 Mayıs 1894 tarihinde İngiltere ile İtalya arasında imzalanan ittifak antlaşmasının dışında 12 Mayıs'ta da İngiltere ile Belçika arasında bir antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmalar; İngiltere, İtalya, Belçika, Fransa ve Almanya hükümetleri arasında birtakım siyasi münakaşalara sebep olmuştur. Hatta Osmanlı meclisinde de uzun tartışmalar meydana gelmiştir. Bu antlaşmalarla birlikte bazı Afrika ülkeleri, Atlas Okyanusu sahili, Kızıldeniz'in kuzey kısmı ile Aden Körfezinin batı bölgelerinin taksimi yapılmış ve gelecekte sömürgeleştirilecek yerler belirlenmiştir¹⁶¹.

1895 yılının sonlarına gelince artık İtalya ile İngiltere'nin ittifakının kesinleştiği görülmektedir. Özellikle 1895 yılının son ayında bu iki devletin birbirleri ile sık sık görüşme yapması ve İtalya'nın deniz filosunun takviye edilmeye başlanması iki devlet arasında bir anlaşma yapıldığını göstermekteydi. Bu konu Roma sefiri tarafından kısa sürede Osmanlı Hükümetine bildirilmiştir¹⁶².

Afrika'ya ait meselelerde birlikte hareket etmek üzere İngiltere ve İtalya devletleri arasında imzalanan bu antlaşmanın Osmanlı menfaatlerine zarar vereceği anlaşıldığından bu konunun aslını araştırmak için dışişlerine haber gönderilmiştir. İngiltere ve İtalyan hükümetleri ise bu konuyu yalanlamışlar ve bu konuya önem vermediklerini gönderdikleri telgraflarla belirtmişlerdir¹⁶³.

İngiltere'de bulunan bazı Ermeni cemaatlerinin de Osmanlı Devleti'nin Fransa, İngiltere, Rusya ve İtalya tarafından işgal edilmesini, Almanya ve Avusturya'nın bundan hariç tutulmasını belirten istekleri olmuştur. Yani İngiltere

¹⁵⁸ BOA, Y.A.HUS., Dos. 321, no. 1.

¹⁵⁹ BOA, HR. SYS. (Hariciye Nezareti Siyasi Kısım), Dos. 73, no 31.

¹⁶⁰ BOA, İ. HUS., Dos. 34, no. 1312/Ş-130.

¹⁶¹ BOA, Y.PRK.HR., Dos. 19, no. 35.

¹⁶² BOA, Y.A.HUS., Dos. 341, no. 117.

¹⁶³ BOA, Y.A. HUS., Dos. 310, no. 9.

açıkça belirtmese de Osmanlı'ya karşı tecavüzkar tutumundan dolayı İtalya'yı gözden çıkarmıştır denilebilir¹⁶⁴.

Bu dönemlerde İngiliz siyasetinden korunmak için başka bir devletin desteğini kazanma gereği ortaya çıkmış ve Osmanlı Devleti için de zararı en az olacak olan Almanya ve İtalya tarafının tutulması gerektiği düşüncesi ön plana çıkmıştır. İtalya'nın, İngiltere ve Fransa'nın Afrika'daki rekabetinden faydalanabileceği ve bu yolla başlanan ilişkilerin yararlı olduğu görülmüştür¹⁶⁵.

İngiltere ile İtalya arasındaki ilişkilerinin ana konusu Trablusgarp olmuştur. Trablusgarp, İtalya için çok büyük bir öneme sahipti. İtalya'nın Trablusgarp'ta neden bu kadar ısrarcı olduğunu anlamak için 1878 yılında imzalanan Ayastefanos Antlaşması'ndan sonraki döneme kadar gitmek gerekir. Bu antlaşma Osmanlı Devleti için çok büyük bir yıkım olmuştu. Çok şeyler kaybettirmişti. Tam bu sırada Osmanlı Devleti dost bildiği devletlerden yardım talep etmişti. Bu yardımlarına karşılık kendileri de Osmanlı Devleti'nden pay almışlardı. İngiltere Kıbrıs'ı, daha sonra Fransa ise Tunus'u işgal etmişti. İtalya ise bu fırsatı kaçırmıştır. Çünkü Osmanlı Devleti Trablusgarp'ın işgaline razı olmayacak, hem İngiltere hem de Fransa bu işgale engel olmaya çalışacaktı. Trablusgarp'ın ele geçirilmesi için İtalya'nın öncelikle bu devletlerin yardımını alması gerekmektedir. Ancak onlar da Avrupa'daki barış ortamını koruma çabası içine girdikleri için bu konuda yardım edemezlerdi¹⁶⁶. İtalya'nın bu niyeti bilindiği için bazı gazetelerde çıkan İtalya'nın Trablusgarp'ı işgal edeceği ve bunun da İngiltere'nin izni ve anlaşması ile olacağı haberini Lord Rosebery kesinlikle yalanlayarak İngiltere'nin ne Trablusgarp ne de başka bir vilayetin işgaline izin vereceğini açıklamıştır. İtalya'nın da Trablusgarp'ı işgal edeceğine pek ihtimal vermeyen Lord Rosebery bu işin İtalya için çok masraflı ve sonucunun belirsiz bir teşebbüs olacağını belirtmiştir¹⁶⁷.

1896 yılının sonlarında İtalya donanmasının Doğu Akdeniz sularına doğru geleceği haberi alınmıştı. Yapılan araştırmalar sonucunda İngiltere ile İtalya arasında özel ve gizli bir anlaşmanın imzalandığı haberi dolaşmaktaydı. Ancak bu konu ile

¹⁶⁴ BOA, *HR.SYS.*, Dos. 190, no. 43.

¹⁶⁵ BOA, *Y.E.E.*, Dos. 3, no .18.

¹⁶⁶ BOA, *Y.PRK.TKM.*, Dos. 19, no. 22.

¹⁶⁷ BOA, *Y.A.HUS.*, Dos. 310, no. 65.

ilgili söylentilerden henüz tam bir netice alınamamıştı. Aslında İtalya, iyi bir konumda olmak için İngiltere'ye yakınlaşmak ve Akdeniz'de Osmanlı Devleti'nin emirlerini dinlemek mecburiyetinde bulunuyordu. İtalya'nın düşünceleri daha önce de biliniyordu. Bu yüzden donanmanın ve bahriyenin düzenlenmesi gerektiği konusunda Roma sefaretinden bir telgraf gelmiştir¹⁶⁸.

İtalya Hariciye Nazırı Padişaha gönderdiği bir yazıda; 1887 yılında imzalanan Üçlü İttifak (Almanya, Avusturya-Macaristan, İtalya) antlaşmasının yenilenmesi ve İtalya'ya ait maddelerden bazılarının düzenlenmesine dair isteklerini belirtmiştir. Akdeniz'deki İtalya menfaatlerini korumanın da İngiltere ve İtalya arasında bir anlaşmanın imzalanması ile mümkün olacağını ifade etmiştir. Bu beyandan İngiltere ile bir anlaşmanın imzalandığı anlaşılmaktadır. Stampa Gazetesinde yayınlanan ve Roma sefaretinden gelen yazıdan da anlaşıldığı üzere İtalya ile İngiltere arasında bir ittifakın olduğunun ilk defa bu kadar açık bir şekilde ortaya atıldığı görülmektedir¹⁶⁹.

1899 yılına gelindiğinde ise daha önce yenilenen İngiltere ile ittifak antlaşması İtalya'nın Akdeniz'deki durumunu olumsuz olarak etkilemiş; Fransa ile İngiltere'nin itilaf belgesi aleyhinde davranmaya başladığı görülmüştür. İmzalanan antlaşmada asıl sorun Trablus hakkında Fransa'ya atfolunan kötü emellerinin uygulanacak olmasıdır. Eğer Fransa'nın böyle bir düşüncesi olmasaydı bölgeyi kendi daire-i nüfuzuna dahil etmezdi denilmekteydi. Buradan İtalya'nın Trablusgarp hakkındaki düşüncelerinin ne olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Bahsedilen yer Osmanlı egemenliği altındaydı. İmzalanan antlaşmada da Trablusgarp hakkında bir hüküm yoktu. Ancak İtalya'nın Akdeniz'deki politikasının değiştirileceğini İtalya gazeteleri pek ihtimal vermiyorlardı. Osmanlı Devleti de bu bölgelere karşı ilgisizdi. Bölgeye yeterince asker sevk etmemişti. Bu açıktan faydalanan İtalya da, bölgedeki bazı yerleri ele geçirmiştir¹⁷⁰.

Fransa ve İngiltere, Afrika ve Trablusgarp'ın iç taraflarında bulunan arazi hakkında imzalanan antlaşma ile İtalya'dan izin almaya mecbur olmadıklarını beyan etmişlerdir. Eğer izin alınması gereken bir devlet varsa bunun da İtalya değil

¹⁶⁸ BOA, Y.A.HUS., Dos. 359, no. 121.

¹⁶⁹ BOA, Y.A.HUS., Dos. 379, no. 49.

¹⁷⁰ BOA, Y.PRK.TKM., Dos. 41, no. 46.

Osmanlı Devleti olduğu belirtilmiştir. Bu antlaşma ile Trablusgarp'ın doğrudan doğruya Osmanlı'ya bağlı bir vilayet olduğu, İtalya'nın ise Afrika ve Trablus çevresinde işgale karşı çıkabilecek bir dayanağı olmadığı anlatılmıştır¹⁷¹. Nitekim imzalanan anlaşmanın sonunda Trablusgarp'ın Fransa'nın tasarrufuna bırakıldığı görülmüştür. İngiltere ve Fransa arasındaki bu anlaşmaya Osmanlı Devleti ve İtalya tamamen karşı çıkmışlardır¹⁷².

1899 yılının sonlarına doğru İngiltere'nin Kuzey Afrika politikası şu şekilde oluşmuştur: İngiltere öteden beri Sudan ile Afrika'nın kuzeyindeki sömürgeleri arasında bir hat oluşturmak istemekteydi. Bahsedilen hattın Sudan taraflarındaki hat olduğu, bu meselenin Fransızların Mısır hakkındaki uyguladıkları yanlış politikanın sonucundan kaynaklandığı ve Afrika kıtasıyla alakadar olan hükümetlerin de bu konuyu dikkate almadıkları görülmektedir¹⁷³.

2. Fransa:

1881 yılında İtalyan Hükümeti'nin Tunus'u alamaması, Fransa ile İtalya arasında bir anlaşmazlık meydana getirmişti. Bu tehlikeyi ortadan kaldırmak için İtalya da Avusturya ve Almanya ile bir ittifak anlaşması imzalamıştı¹⁷⁴.

1890'lı yılların sonunda Trablusgarp'ı ele geçirmek maksadıyla İtalya'nın askeri hazırlıklarda bulunduğu konusunda bir takım rivayetler dolaşıyordu. Fransa hükümeti de bu söylentilerin doğruluğuna inanıyordu¹⁷⁵.

Fransa'nın İtalya'ya bakışı ve özellikle Kassala meselesindeki tavrı ise şu şekilde olmuştur:

Bilindiği üzere Fransa Devleti Kassala meselesinde Bab-ı Âli ile gizlice anlaşmışlardı. Osmanlı Hükümeti önceden imzalanan ve kabul edilen bu meseleyi İngiltere'ye iletmiş, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Salisbury de Kassala konusu ile ilgili olarak Mısır Hükümeti ne zaman Sudan'ı almayı kabul ederse İtalya askerinin o

¹⁷¹ BOA, Y.PRK.TKM., Dos. 41, no. 50.

¹⁷² BOA, Y.PRK.TKM., Dos. 41, no. 84.

¹⁷³ BOA, Y.PRK.EŞA., Dos. 33, no. 84.

¹⁷⁴ Savelli, *a.g.e.*, s. 391.

¹⁷⁵ BOA, HR.TO., Dos. 84, no. 32.

zaman Kassala'dan çekilme kararını alacağını söylemiştir. Ancak malum olduğu gibi Mösyo Crispi bunu kabul etmemiştir. Ayrıca İngiltere ve İtalya devletleri arasında olan müzakerelerin çok yakın zamanda iyi bir şekilde sonuçlanacağı ümit ediliyordu. Bu konuda İtalya Devleti'ne müttefiklerinin yardımında bulunacağı hakkında Rusya ve Fransa gazetelerinin yayınladıkları haberlerin gerçek olmadığı belirtilmiştir¹⁷⁶.

İtalya Başbakanı Crispi, Trablusgarp konusunda İtalya hakkında çıkan söylentiler ile ilgili olarak İtalya'nın öyle bir düşüncesinin asla bulunmadığını ve Akdeniz'de mevcut olan durumun aynen korunması gerektiğini belirtmiştir. Mösyo Crispi yapmış olduğu konuşmasında İtalya'nın hem maliyesi hem de Üçlü İttifak Antlaşması çerçevesinde Trablusgarp vilayetini işgal durumunun bulunmadığını açıklamıştır. Trablusgarp hakkında İtalya sefreti de İtalya ve Fransa'nın durumunu aktarırken çok ilginç bir tespitte bulunmuştur. 1890 yılı sonlarında İtalya ve Fransa, Osmanlı Devleti'ne karşı bir yandan dost gibi görünürken diğer taraftan Afrika'daki Osmanlı topraklarına göz dikmişlerdi. Bu yüzden İtalya sefreti de bu bölgede dikkatli olunması gerektiği konusunda uyarıda bulunmuştur. Roma sefiri Yusuf Ziya Paşa'nın bildirdiğine göre her ne kadar Fransa ve İtalya sulh ve asayişin teminine çalışıyor görünse bile aslında bu devletler Osmanlı Devleti'nin Afrika'daki vilayetlerine göz dikmişlerdi. Bu nedenle Trablusgarp ve Bingazi'de hazırlıklar yapılması gerekmekteydi¹⁷⁷. Ayrıca Paris'ten gelen bilgilere göre de İtalya ile Fransa arasında Bahr-i Ahmer (Kızıldeniz) bölgesinde sınır tayini için yapılan müzakereler sonuçsuz kalmıştı¹⁷⁸.

İngiltere, Mısır meselesinde İtalya'nın desteğini aldıktan sonra onunla olan anlaşmasını yenilememiştir. Bu değişiklik karşısında İtalya, Fransa ile aralarındaki ilişkileri düzeltmenin yollarını aramaya başlamıştır. Kuzey Afrika'da cereyan eden Fransız-İngiliz çatışması dolayısıyla Fransa'nın da Akdeniz'de bir dosta ihtiyacı vardı. Bu nedenle iki devlet 1881'de Fransa'nın Tunus'u işgalinden beri devam edegelen kötü ilişkilerini düzeltmek üzere 1896 Eylül'ünde bir anlaşma imzaladılar.

¹⁷⁶ BOA, Y.PRK.EŞA., Dos. 12, no. 20.

¹⁷⁷ BOA, Y.PRK.EŞA., Dos. 12, no. 22.

¹⁷⁸ BOA, Y.PRK.PT., Dos. 6, no. 77.

Buna göre İtalya, Fransa'nın Tunus üzerindeki hâkimiyetini tanıyor, buna karşılık Fransa da Tunus'ta yaşayan İtalyan vatandaşlarına bazı imtiyazlar veriyordu¹⁷⁹.

1900 yılının Aralık ayında İtalya ile Fransa arasında bir anlaşma daha imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre İtalya, Fransa'nın Fas'taki nüfuzunu, Fransa da İtalya'nın Trablusgarp'taki nüfuzunu tanımıştır¹⁸⁰.

Roma sefaretinin gönderdiği telgrafta İtalya'nın Trablus, Bingazi ve Derne arasında gemi izleme komitesi ile bir posta hizmeti kurduğu ve bunu bir taraftan Malta diğer taraftan Hanya'ya kadar genişlettiği belirtiliyordu. Bu durum Tunus'ta çıkan Fransız gazetelerince bazı açıklamalara sebep olmuş ve bahsedilen gazeteler İtalya'nın posta hizmetini kurmasındaki amacının bu bölgeye hükmetmek ve nüfuzunu artırmak olduğunu yazmışlardır. Trablusgarp'ı işgal etmek konusunda Fransız gazetelerinde çıkan haberleri, İtalya'nın Tribuna gazetesi tamamen yalanlamış ve İtalya da buna karşılık Fransa'nın Tunus'taki yapmış olduğu saldırıları ve İtalya'nın Akdeniz'de var olan hukuki açıdan haklılığını savunmaya başlamıştır¹⁸¹.

3. Rusya'nın Politikası:

Rusya'nın İtalya meselesine nasıl baktığını, 1899 yılında Osmanlı sefiri ile Rus Hariciye Müsteşarı vekili arasında yapılan mülakattan anlıyoruz. Rusya'ya göre İtalya sonu bilinmeyen bir vehamet in içindeydi. Hatta Balkanlardaki etkinliğini artırmak için bir takım girişimlerde bulunmuştu. Petersburg sefaretinden gelen bir telgrafta konu hakkında şu bilgilere yer verilmiştir: Yapılan görüşmelerde Avrupa'nın içinde bulunduğu duruma atfedilerek güvenliğin sağlanması konusunda fikirler ileri sürülmüş ve yapılacak olan çalışmalardan bahsedilmişti. Rus yönetimi bu konuda her ne kadar açıklamalarda bulunmuş ise de Avrupa'daki büyük devletlerin Rusya'ya karşı istekli olduğu ve Rusya politikasının yeni bir tarz olduğu, bunun da Almanya ile yapılan ticaret anlaşmasının iyi bir neticesi olarak görüldüğü açıklanmıştır. Hâlbuki Almanya'nın asıl maksadı, Rusya ile Fransa arasında olan

¹⁷⁹ Kurtcephe, *a.g.e.*, s. 11-12.

¹⁸⁰ Kurtcephe, *a.g.e.*, s. 11-12.

¹⁸¹ BOA, *Y.A.HUS.*, Dos. 400, no. 61.

ittifakın etkisini azaltmak; İtalya'nın düştüğü sonucu bilinmeyen kötü durumu kontrol edip yardımda bulunmaktı¹⁸².

4. Almanya:

İtalya'yı sömürgecilik politikasında Almanya-Avusturya ittifakına götüren en önemli neden, Fransa'nın Tunus'a yerleşmesi olmuştur. Ve bu işi yaparken de İtalya, bu iki kuvvetli "Merkezi" devletin kendisine destek olacağına inanıyordu. Hatta bununla da yetinmeyerek, bu konuda İngiltere'nin de yardımını sağlamak istemiş ve 1887'de Akdeniz Antantlarının kurulmasında aktif rol oynamıştı. Keza İtalya, Üçlü İttifak'ın ilk yenilenmesinde de, yani 1887'de Balkanlar (Arnavutluk), Adriyatik ve Ege Denizi'ndeki isteklerini Almanya'ya kabul ettirmeye muvaffak olmuştu¹⁸³. Ayrıca Almanya-İtalya arasında gizli bir antlaşma yapılmıştı. Bu antlaşmaya göre Fransa şayet Trablusgarp veya Fas'a ne şekilde olursa olsun el uzatacak olursa ve İtalya bu yüzden savaşa girerse Almanya müttefikine savaşa girmek suretiyle yardım edecekti. Böylece Almanya da İtalya'nın Trablusgarp üzerindeki ihtiraslarını tanımıştı. 1891'e gelindiğinde Üçlü İttifak Antlaşması'na taraf olan devletler antlaşmayı altı yıl için yenilemişlerdi. Antlaşmaya yeni hüküm olarak da "*Almanya ve İtalya Kuzey Afrika'da yani Bingazi, Trablusgarp ve Tunus'ta mevcut düzenin korunmasına çalışacaktı. Bunun gerçekleşmeyeceğine karar verilirse, Almanya, İtalya'nın işgal dâhil her hareketini takviye edecek, bu konuda İngiltere'nin de desteğinin sağlanmasına çalışacaktır.*" maddesi getirilmişti. Ancak İtalya, Üçlü İttifak'ı yenileyen bu antlaşmadan Avusturya adına dikkate değer bir şey kazanmamıştı. Çünkü Avusturya sadece İtalya'nın Kuzey Afrika'daki isteklerini korumak ya da desteklemek zorunda olmaması şartıyla bir antlaşmada uzlaşmıştı¹⁸⁴.

1890 yılında çıkan Entranzijan adlı gazetenin içeriğinde Almanya Devleti'nin, Osmanlı Devleti'nden Trablusgarp'ın İtalya'ya terk edilmesini isteyeceği, buna karşılık Üçlü İttifak'ı oluşturan devletler ile İngiltere'nin, Avrupa ve

¹⁸² BOA, Y.PRK.SRN., Dos. 4, no. 38.

¹⁸³ Armaoğlu, a.g.e., s.630.

¹⁸⁴ Gürer, a.g.e., s.78.

Asya'daki Osmanlı Devleti'nin topraklarının korunmasını sağlayacakları garantisini verdiği yer almıştı¹⁸⁵.

Korye de Napoli gazetesinin Trablus'dan aldığı bilgiye göre İtalya halkının işgali memnuniyetle kabul edeceği, Trablusgarp Müslümanlarının da Trablus'un yakında Avrupa'nın taht-ı idaresine geçeceği inancı hâkimdi. Fransa ise İtalya'yı fakir ve vergi altında ezilen bir devlet olarak tanıtmaya başlamıştı. Fransa Kralı II. Guilloum da; Fransa, Almanya, Avusturya ve İtalya gümrüklerinin birleştirilmesiyle silahın terk edileceğini belirtmiştir¹⁸⁶.

5. Yunanistan:

1890 yılında Paris'te yayınlanan "Avrupa" adlı siyasi gazetede Yunanistan'ın dış politikası ele alınmış ve yeni gelen yönetimin de dış politikada farklı bir yol izlemeyeceği ifade edilmiştir. İtalya, Almanya, Avusturya ve İngiltere'nin barışı korumak için Yunanistan hükümetinin dikkatle izleneceği, özellikle Rusya ve Slavizm'in Yunanistan'ın yegâne düşmanı olduğu belirtilmiştir¹⁸⁷.

1893 yılı sonlarına doğru ise İtalya ile Yunanistan arasında bir takım gizli çalışmalar yapılmıştır. Yunan sefaretinin müsteşarı Paparigopulo Dışişleri Bakanına bir tasarı vermişti. Bu tasarı, Trablusgarp'ın işgalini ve Arnavutluk kıyılarında bir karışıklık çıkarmayı teşvik etmekteydi. Nitekim bahsedilen Paparigopulo sonradan İtalya elçiliğine tayin olmuş ve İtalya sefiri Korti de Londra sefaretine nakledilmişti. Buradaki sefaretin bir müddet maslahatgüzarı lçi vekili) yardımı ile idare edilmesi İtalya hükümetinin alacağı tedbirleri az da olsa anlatmaktaydı¹⁸⁸.

V. İTALYA'NIN AVRUPA DEVLETLERİNİ ETKİ ALTINA ALMASI

"Büyük Güçler" arasında en zayıfı olduğu için kendisini Trablusgarp'a bağımsız olarak müdahale edebilecek kadar yeterli görmeyen İtalya; izlediği denge politikasının doğal sonucu olarak çeşitli antlaşmalar yoluyla hem İttifak devletlerinin gözüne girmiş hem de İtilaf devletlerinin doğrudan düşmanlığını üzerine çekmemiş

¹⁸⁵ BOA, Y.E.E.KP.(Yıldız Esas Evrakı Kamil Paşa Evrakı), Dos. 3, no. 278.

¹⁸⁶ BOA, Y.PRK.TKM., Dos. 20, no. 3.

¹⁸⁷ BOA, Y.PRK.TKM., Dos. 19, no. 39.

¹⁸⁸ BOA, Y.PRK.AZJ., Dos. 24, no. 96.

hatta İngiltere ve Rusya ile yakınlaşmıştı. İtalyan diplomasisinin bu tutumu Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar devam etmişti. Ancak Avusturya ve Alman kamuoyları İtalya'nın bu antlaşmayla Fransa ile yakınlaşıp Üçlü İttifak'tan koptuğu fikrine kapılmışlardı¹⁸⁹.

İtalya Başvekili Marko de Rodi'nin Avrupa politikasına dair yapmış olduğu konuşmada, Avrupa güvenliğinin savaşlarla sağlanamayacağı, bu yüzden devletlerin ileriye görerek ve düşünerek hareket etmesi gerektiğini vurgulamış; İtalya'nın bu politika doğrultusunda Avusturya ve Almanya ile bağlaşma ittifakını kurduğunu açıklamıştır. Bunun yanı sıra Akdeniz'deki statükoyu korumak için girişimlerde de bulunulmuştu. Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerini bu doğrultuda sürdürmenin kendileri için faydalı olduğu düşünülmekteydi. Hatta İngiltere ile de dostane ilişkiler başlatılmıştı. Ayrıca Fransa ile de bazı güvensizliklerden dolayı sorunlar yaşanmıştı. Bu sebeple İtalya hükümeti bu dönemlerde yaşanan güvensizliği ortadan kaldırmaya çalışmıştır¹⁹⁰.

İngiltere'nin Mısır'a ve Fransa'nın Tunus'a yerleşmesi üzerine İtalya, Akdeniz'de iki mühim üssü İngiltere ve Fransa'ya kaptırdığını düşünüyordu. Kendisinin de emperyalist bir siyaset takip etmesi gerektiğini düşünen ve kendisini saran çemberin daha da daralmasını istemeyen İtalya'nın, artık Bab-ı Âli tarafından bir vilayet olarak idare edilen Trablusgarp ve Bingazi'den başka alabileceği bir yer kalmadığını görüyordu. Bu toprakları ele geçirmek için İtalya, büyük Avrupa devletlerinin Tunus ve Mısır'ı işgalinde uyguladıkları yöntemi uygulamak istiyordu. Hatta Avrupa diplomasisinde ikinci derecede bir devlet olmaktan kurtulması ve söz sahibi olabilmesi için kendisinin de sömürgeler elde etmesi gerektiği inancındaydı. Bu düşüncelerini gerçekleştirmek amacıyla bütün dikkatini Mısır ve Tunus arasındaki Trablusgarp ve Bingazi topraklarına çevirmişti. Kendi ülkesinin güneyine isabet eden ve ilerisi için stratejik bir köprübaşı vazifesi görebilecek olan bu yere mutlaka sahip olmak istiyordu.

¹⁸⁹ Gürer, *a.g.e.*, s.79.

¹⁹⁰ BOA, *Y.A. HUS.*, Dos. 253, no. 122.

İtalya, emellerine ulaşmak için ilk etapta büyük Avrupa devletleriyle, kendisine burada hareket serbestliği tanıyan gizli anlaşmalar yapmıştır. Bu anlaşmaları şöyle sıralayabiliriz:

- 1- 1887'de İngiltere ve İtalya arasında gizli bir anlaşma yapıldı. Bu anlaşmaya göre İtalya, İngiltere'nin Mısır'daki faaliyetlerini desteklemeye hazırды. İngiltere de üçüncü bir devletin istilasını halinde İtalya'nın Kuzey Afrika kıyılarının herhangi bir noktasında ve bilhassa Trablus ve Bingazi'deki faaliyetlerini destekleyecekti.
- 2- Avusturya da bu anlaşmaya katılmıştır. Bu suretle İtalya, Trablusgarp üzerindeki ihtiraslarını daha 1887'de iki büyük devlete kabul ettirmiş oluyordu.
- 3- 1887'de kurulan üçlü ittifak 1892'ye kadar uzatılmıştır. Ayrıca Avusturya-İtalya ve Almanya-İtalya arasında gizli anlaşmalar yapılmıştır.
- 4- 1891'de Üçlü İttifak 6 yıl için yenilenmiştir.

Birinci ve ikinci maddeye göre statüko korunacak ancak Mısır bundan hariç tutulacaktı. Üçüncüsü şayet Fransa, Trablusgarp veya Fas'a ne şekilde olursa olsun el uzatacak olursa ve İtalya da bu yüzden savaşa girerse Almanya müttefikine savaşa girmek suretiyle yardım edecekti.

Böylece Almanya da İtalya'nın Trablusgarp üzerindeki ihtiraslarını tanımış oluyordu.

İtalya, Trablusgarp'taki hareketlerinin büyük devletler tarafından engellenmeyeceği garantisini yukarıdaki anlaşmalarla sağladıktan sonra buradaki faaliyetlerine hız verip en uygun anı beklemeye başlamıştır¹⁹¹.

Crispi anılarında, Trablusgarp'ı Fransa'ya kaybetmek korkusu ile hem İngiltere'yi hem de Almanya'yı, Fas'tan Mısır'a kadar aralıksız uzanacak bir Fransız İmparatorluğu tehdidiyle korkutmaya çalıştığını ifade etmiştir. Bu politika ile

¹⁹¹ Şıvgın, *a.g.e.*, s.4-6.

Trablusgarp'ın İtalya'ya bırakılması için Avrupa'nın onayı sağlanmaya çalışılmıştır. Osmanlı hükümdarı Abdulhamit de buna karşılık denge politikası yürütmüştür. Crispi'nin çabalarına karşılık İngiltere Dışişleri Bakanı Salisbury'nin önerileri İtalya'nın olaylara sabırla yaklaşmasında yol gösterici olmuştur. Nitekim Salisbury “*Trablusgarp İtalya'nın olacaktır, ama avcının geyiğe ateş etmesi için ateş mesafesinde olması gereklidir; böylece geyik yaralansa da kaçamaz*¹⁹².” diyerek İtalya'nın biraz daha sabretmesi gerektiği imasında bulunmuştur.

Osmanlı'dan toprak kapabilmek için beklediği genel paylaşma ortamının gecikmesi Crispi'yi Etiyopya'da silahlı yöntemle sömürge aramaya yöneltmiştir. Ancak Adwa'daki feci yenilgi (1896), bütün hayallerini yok etmiş ve İtalyan politikası yeniden Avrupa devletleri arasındaki pazarlıklar çerçevesinde çözüm arama yoluna girmiştir. 1899'da Fransa ile İngiltere arasındaki Afrika'daki çıkar bölgeleri sınırlarının saptanması anlaşması İtalya'ya yeni bir ufuk açmış, Fransa'yı Fas'ta serbest bırakmak karşılığında İtalya da, Trablusgarp'ta serbest bırakılmıştır¹⁹³.

¹⁹² Koloğlu, *a.g.e.*, s. 29.

¹⁹³ Koloğlu, *a.g.e.*, s. 29.

II. BÖLÜM

EKONOMİK İLİŞKİLER

I. OSMANLI-İTALYAN EKONOMİK İLİŞKİLERİ

Risorgimento¹⁹⁴'dan önce bazı İtalyan devletleri Anadolu'ya ve Kuzey Afrika'ya ilgi göstermişlerdir. Örneğin Napoli-Sicilya, uzun süreden beri Tunus, Trablusgarp ve İskenderiye'de diplomatik ve mali ilişkilere sahipti. Gelecek için daha da önemlisi 1815'de Viyana'daki barış görüşmelerine katılan devletler tarafından Cenova'ya verilmiş olan ve Doğu Akdeniz'deki eski Ceneviz emperyalizmin görevini miras alan Piyemonte'ydi. Piyemonte, 1819'da Osmanlı İmparatorluğu ile diplomatik ilişki kurdu ve 1823'te ticari bir anlaşma imzaladı. 1824'te Piyemonte İstanbul'dan geçen uluslar arası deniz taşımacılığında Avusturya, Rusya ve Britanya'dan sonra dördüncü sıradaydı. 1837'de Rubattino denizcilik şirketi, Doğu Akdeniz'deki seferlerine resmen başladı. Piyemonte'nin gelenekleri Birleşik İtalya tarafından kolayca özümsemi. Örneğin Florio Şirketi, 1879'da devlet destekli İstanbul hattını açtı. 1881'de Rubottino ile Florio, hükümetin teşviki ile Societa di Navigazione Generale İtalion'a'yı oluşturmak üzere birleştiklerinde yeni şirketin başlıca resmi faaliyeti, İtalya'yı Osmanlı İmparatorluğu'na bağlayan hatlardaydı.

1896'dan 1900'lü yıllara kadar Osmanlı İmparatorluğu ile İtalyan ticareti % 150'lik bir artışla 53 milyon lireden 132 milyon lireye yükseldi¹⁹⁵.

İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı dış ticaretindeki paylarının gerilemesi, bir yandan Almanya'nın güçlü ve etkili rekabetinden, diğer yandan da Osmanlı dış ticaretinin İtalya gibi sanayileşmekte olan diğer Avrupa ülkelerine kaymaya başlamasından kaynaklanıyordu. 1881 yılından 1900'lü yıllara kadarki Osmanlı Borç dağılımı incelendiğinde 1881 yılında % 5.4 olan borç oranının 1898 yılında % 1'e kadar düştüğü görülmektedir. Bu da İtalya ile olan ticari bağın gittikçe arttığı

¹⁹⁴ XIX. yy. da doğan ve İtalya'yı birleştirmeyi amaçlayan ideolojik, siyasi ve edebi, akım. R.J. Bosworh, "İtalya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu", **Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler** (Editör: Marian Kent, Çeviren: Ahmet Fethi) Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s.62.

¹⁹⁵ Bosworh, *a.g.m.*, s. 62.

anlamına gelmektedir. Yatırım açısından da bakılınca İngiltere'nin etkin olan dolaysız yatırımlardaki payının gittikçe azaldığı, bunun yerini Fransa, Almanya ve İtalya'nın aldığı görülmektedir¹⁹⁶.

İtalya'nın Osmanlı İmparatorluğu'ndaki politikasının hatta oradaki varlığının temeli sadece mali işler değildi. "İtalyan" tarihinin geçmiş yüzyılları "İtalyanları" daha doğrusu Venediklileri, Cenevizlileri, Napolilileri ve Sicilyalıları topluluklar halinde bütün Akdeniz havzasına saçılmış durumda bırakmıştı. 1870 yılında İstanbul'da 10.000, İzmir'de 6000, Suriye'de 2000, Yunanistan ve Ege adalarında 2500, İskenderiye'de 20.000, Kahire'de 6000 ve Port Said'de 1000 "İtalyan"ın bulunduğu belirtiliyordu. En büyük sayı Tunus'taydı; 1881'de İtalya için çok aşağılayıcı bir yenilgiyle Fransa tarafından alınmasına rağmen Tunus'ta 130.000 İtalyan göçmen vardı¹⁹⁷.

II. OSMANLI-İTALYAN TİCARET ANTLAŞMALARI

a. 1839 Ticaret Antlaşması:

İtalya ile önce 2 Eylül 1839 yılında ticaret antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma 16 Ağustos 1838 tarihinde imzalanan Osmanlı-İngiliz Balta Limanı Ticaret Antlaşması'nın benzer şartları üzerine yapılmıştı¹⁹⁸. İngiltere ile yapılan bu antlaşmaya göre Osmanlı Devleti bazı ticaret eşyaları üzerinde mevcut tekel usulünü kaldırmayı taahhüt ederek yabancılara iç ve dış ticaret hususunda tam bir serbestlik tanımıştı. Bununla beraber imparatorluktan ihraç edilecek bir mal üzerinden % 9 iskele ve % 3 çıkış vergisi olmak üzere % 12 oranında vergi alınmakta idi. Daha sonra imzalanan 1861 ticaret antlaşmasında ise 1838 ticaret antlaşmasının iç ve dış ticaret serbestliği aynen kabul edilmiş, İmparatorluktan dışarıya çıkarılacak maldan alınmakta olan % 12 iskele ve gümrük vergisi başlangıçta % 8 ve sekiz yıl sonra da % 1'e indirilmişti¹⁹⁹.

¹⁹⁶ Şevket Pamuk, *Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme 1820-1913*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları İstanbul 2005, s. 86

¹⁹⁷ Bosworth, *a.g.m.*, s. 62-63.

¹⁹⁸ Keleş, *a.g.m.*, s. 256.

¹⁹⁹ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi C. VII. Islahat Fermanı Devri (1861-1876)*, T.T.K., Ankara 1995, s. 261.

1854 Ticaret Antlaşması:

Kırım Savaşı'nın devam ettiği ve Sardunya'nın henüz ittifaka katılmadığı bu dönemde Osmanlı Devleti ile Sardunya arasında bir ticaret antlaşması yapılması gündeme geldi. Savaş sırasında Sardunya ile ticaret antlaşmasının altında yatan asıl amaç, Osmanlı Devleti'nin Rusya ile devam eden savaşta Avrupa umumi efkârını politikaca yanına çekebilmek gayretidir²⁰⁰.

31 Temmuz 1854 tarihli Osmanlı-Sardunya Ticaret Antlaşması'na göre;

1839 tarihli ticaret antlaşmasında yer alan Sardunya tebaası ve sefinelerine verilmiş olan imtiyaz ve muafiyetlerin tadiliyle bütün hükümlerinin devam ve tasdiki ile bundan başka Sardunya Devleti tebaası ve sefineleri, Osmanlı sınırları içinde başka devletlere verilmiş olan tüm müsaade ve imtiyazlardan yararlanacaklardı.

Sardunya Devleti tüccarları alıp sattıkları tüm eşya ve emtia için eskiden beri verdikleri yüzde üç gümrük resmini aynen ödeyeceklerdi. Bundan başka daha önceki antlaşmalar gereğince alınan ancak kaldırılmış olan eski vergiler yerine ihracat için yüzde 9 ve ithalat için yüzde 2 munzam bir vergi daha ödeyeceklerdi.

Sardunya tüccarı, önceki antlaşmada yer alan serbest ticaret maddesi gereği Osmanlı ülkesinde toptan veya denk satabilecekti. Sardunya tüccar gemilerinin ticaret gemilerinin boğazlardan serbestçe geçiş yapma hakkı vardı. Top, barut, kurşun ve silah gibi harp eşyalarının ticareti ise yasaklanmıştır.

Bu antlaşma imza tarihinden itibaren on sene geçerli olacak ve bu sürenin bitiminden itibaren altı ay önce taraflar ticaret antlaşmasının devamı veya yenilenmesi hususunda birbirlerini haberdar edeceklerdi²⁰¹.

1861 yılında İtalya'nın yanı sıra Fransa ve İngiltere ile de ticaret anlaşmaları yenilenmişti. Bu anlaşma maddeleri ile yabancı devletlere Osmanlı İmparatorluğunu sömürmek için kapitülasyonlara ek ticaret imtiyazları verilmiş oluyordu. Artık yabancı tüccarlar Osmanlı memleketlerine yayılıp Osmanlı tüccarları gibi iç ve dış

²⁰⁰ Keleş, *a.g.m.*, s. 255.

²⁰¹ Keleş, *a.g.m.*, s. 261-262.

ticarete iş yapıyorlar, hammaddeyi Avrupa'ya kolaylıkla ihraç ediyorlar, mamul madde getirip satıyorlardı. Kendi memleketlerinde bu kadar kârlı ve imtiyazlı ticaret yapmalarına imkân yoktu. Bu durum karşısında bilgisiz, teşkilatsız ve himayesiz Osmanlı tüccarlarının ve esnafının ezilmesi mukadderdi²⁰².

İtalya ile yeniden imzalanacak ticaret anlaşmasının bazı ihtilafli maddeleri Meclis-i Vükela görüşmelerinde de yer almıştır. Bu görüşmelerde İtalya kralının önerisi ele alınmıştır. İtalya Kralı, bir maddede anlaşma maddelerinin hükümlerinin sömürge devletleri için de geçerli olmasını istiyordu. Osmanlı Hariciye Müsteşarı Ersin Paşa ile Orman ve Maden Müdürü Pedros Efendi taraflarından hazırlanan anlaşmaya göre Osmanlı Devleti'nin talimatıyla Mısır ve Bulgaristan'a ithal olunacak mal ve eşyanın tabi olacağı verginin yani anlaşmanın onuncu maddesindeki talebin kabul edilmedikçe görüşmelerin daha fazla ileriye gidilemeyeceği anlatılmıştır²⁰³.

b. 1891 Ticaret Antlaşması:

22 Ağustos 1891 tarihinde İtalya ile yeni bir anlaşma imzalanmış yani ticaret anlaşması yenilenmiştir. Bir buçuk yıl önce göreve gelen Ersin Paşa ile Pedros Efendi Almanya'dan sonra İtalya ile de ticaret anlaşması yenilemişlerdir. Aslında Avusturya Devleti'nde olduğu gibi İtalya Devleti'nde de ihtilafli maddeler pek de önemli değildi. Yani çözülebilecek sorunlardı. Sonuç olarak bu maddelerde tam anlamıyla anlaşma sağlanmış ve antlaşma maddeleri Padişahın da onayı ile resmîyet kazanmıştır.

1891 yılında imzalanan ticaret antlaşmasının bazı önemli maddelerini şöyle özetleyebiliriz:

Birinci Madde: Anlaşmayı imzalayan tarafların milletleri, ticaretin bu bölgede daha fazla yapılmasından dolayı bu hakka daha çok sahiptir.

İkinci Madde: Anlaşmayı imzalayan taraflar her iki tarafta da ticaret yapma hakkına sahiptirler.

²⁰² Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, s.261.

²⁰³ BOA, *MV.(Meclis-i Vükela Mazbataları)*, Defter 62, no. 35.

Üçüncü Madde: İhracat konusunda ihraç edilen malların Aşar vergisi ayrı olmak üzere ülkelerin halkı karşılıklı olarak ticaret yapacaklardır.

Dördüncü Madde: Anlaşmayı imzalayan devletlerin her birisinin halkının, diğer devletin ürünlerinin sadece yerli olanlarını veya en fazla sahip olunan mallardan ödedikleri vergileri almak ya da almamak hakkına sahiptirler.

Yedinci Madde: Anlaşmayı imzalayan devletlerin her birisi diğer halkın sarf ve zayi' ettikleri malları ödemekle yükümlü oldukları vergiyi vermeleri gerekmektedir.

Sekizinci Madde: Ticaret mallarının naklinin yapılmasına izin verilmiştir.

Dokuzuncu Madde: Osmanlı Devleti'nin denizlerinden ve boğazlarından durmadan geçen mallar her türlü vergiden muaftır.

Onuncu Madde: Osmanlı Devleti'nin sınırlarının bir yerinden girip bir yerinden çıkan ve durmadan geçen mallar vergiden muaftır.

On birinci Madde: Osmanlı Devleti, liman, fener ve karantina vs. vergileri indirme ve çıkarma hakkına sahiptir.

On ikinci Madde: İtalya vapurları Osmanlı Devleti'nin sularına sefer düzenleyebilirler ama Marmara Denizi ile Boğazlarda gezmeleri, vapur ve gemi çekmeleri yasaktır.

On üçüncü Madde: Batan eşyaların çıkarılmasına dair hükümler.

On dördüncü Madde: Malların depolanması karşılığında uluslar arası vergiye tabi olunacak.

On beşinci Madde: Gemilerin uyması gereken bazı özel şartlar kabul edilip onaylanacak.

On altıncı Madde: Gemilere boğazlardan geçiş fermanı verilecek.

On yedinci Madde: Tütün, tuz ve sigara kâğıtları hakkında izin verilecek.

On sekizinci Madde: Silahlar, barut, dinamit vs. sokulması amirlerin iznine bırakılacak.

Yirminci Madde: Gemi kaptanlarıyla tüccarlar, gemi ile eşyayı ihraç etmeden veya aktarma yapmadan önce izin alacaklar.

Yirmi dördüncü Madde: Anlaşma, yirmi bir sene ile sınırlı olacak ve her yedi sene bir düzenlenecek.

Yirmi beşinci Madde: Antlaşma şartlarının onaylanması için Dersaadette bir süre tayin olunacak.

Bu maddelerin haricinde antlaşmanın süresi dolduktan sonra yenilenen antlaşmada muallâkta kalan bazı maddeler de olmuştur. Bunları da şöyle sıralayabiliriz:

Anlaşmanın giriş bölümü ticaret antlaşmasının amacına aittir. İtalya memurları ticaret anlaşması hükümlerince kaldırılan giriş bölümünün ancak anlaşmanın devam ettiği süre içinde fesh olabileceğini ifade etmişlerdir.

Beşinci Madde: İtalya memurları eşyanın nakli için her türlü hakkı talep etmektedirler.

Altıncı Madde: İthalat vergisi ile düzenli verginin ödenmesi (İtalya memurları İtalya'dan ithal edilen şaraplardan vergi alınmasına müsaade etmemektedirler.)

On dokuzuncu Madde: Gemi kaptanlarının vergiye tabi olmaları.

Yirminci Madde: Tüccar hakkında tertip olunacak mesken ve mağazalarda oluşabilecek tahribat (İtalya memurları bu bölümde devlet matbuatından talimat beklemektedir.)

Yirmi üçüncü Madde: Anlaşma İtalya sömürgelerinde dahi uygulanmış, Osmanlı Hükümeti'nin memurları bahsedilen maddenin meşru olmayan yollarla işgal olunan yerlerde uygulanmayacak bir surette düzenlenmesini talep etmiştir. İtalya memurları da gelen talimata uymuşlardır.

Anlaşma ile beraber imzalanacak ön protokolün içeriği şunlardır:

Birinci Fıkra: Tüccar taahhünamesindeki ihtilaflı maddelerin düzenlenmesi konusunda İtalyanlar tarafından bir takım şartlar ileri sürülmüş ancak Osmanlı Devleti bu şartları kabul etmemiştir.

İkinci Fıkra: Dersaadet, İtalya hastanesi ile devletin sınırları içinde bulunan İtalya okulları hakkında İtalyalılar tarafından talep olunan gümrük muafiyeti.

Üçüncü Fıkra: Ticaret antlaşmasının Mısır, Bulgaristan ve diğer ülkelerde de uygulanması (İtalya memurları bu bölümde talimatın gelmesini beklemektedirler)²⁰⁴.

Bu antlaşmanın hükümleri incelendiğinde özellikle gemi taşımacılığı ve ticareti konusunda önemli kararlar alındığı görülmektedir. Gemi ile eşyanın ihracı sırasında kaptanların aktarma yapmadan önce izin alınması kararlaştırılmış, bu sayede deniz ticareti kontrol altına alınmıştır. Özellikle onuncu maddedeki vergi muafiyeti ile ülkedeki malların geçişi artmış ve yerli mallardaki yüksek fiyatların önüne geçilmiştir.

III. TARIM VE HAYVANCILIK ALANINDA OSMANLI-İTALYAN İLİŞKİLERİ

Osmanlı Devleti ile İtalya arasındaki tarımsal faaliyetler daha çok siyasi çerçevede cereyan etmiştir. İtalya kendisine sömürge alanı olarak seçtiği Trablusgarp ve Bingazi'yi barışçı yollarla işgal etmek istiyordu. Bu amaçla bölgeye ekonomik olarak yatırımlar yapmaya başlamıştı. Ancak bu bölgede araştırma yapan tarafsız bazı bilim adamları bölgenin aslında büyük oranda tarıma elverişli olmadığını düşünmekteydiler. Buna ek olarak bazı bilim adamları bölgede zeytinciliğin bile yeterli oranda verimli olamayacağını dile getirmişlerdi. Bölgede inceleme yapan bilim adamlarının araştırmaları sonucunda Trablusgarp toprağının tarım için yeterli oranda verimli olmadığı; Bingazi'nin ise Trablusgarp'a nazaran daha verimli topraklara sahip olmakla beraber, su kaynakları bakımından Trablusgarp'ın gerisinde

²⁰⁴ BOA, Y.MTV., Dos. 53, no. 63.

olduğu ortaya çıkmıştı. Hükümet yanlısı gazetelerin Trablusgarp'ın sahip olduğu kaynakları öven tutumları, İtalyanların bölgeye yerleşme umutlarını artırmıştı.²⁰⁵

İtalya ile Osmanlı Devleti arasında hayvancılık alanında az da olsa bazı girişimlerde bulunulmuştur. İtalya'ya belli dönemlerde hayvan ihracı yapılmıştır. 1890 yılında Musavva'ya nakledilmek üzere Mısır ve İtalya'ya hayvan ihracının yapılması bunun en önemli kanıtıdır.²⁰⁶ Yine bu yıl içerisinde İtalya Devleti ile Osmanlı Devleti, Avusturya Macaristan ve Sırbistan'ın katılımı ile bulaşıcı hayvan hastalıklarıyla mücadele etmek amacı ile bir anlaşma imzalamıřlardır²⁰⁷.

²⁰⁵ Gürer, *a.g.e.*, s. 63-64.

²⁰⁶ BOA, DH. MTV., Dos. 1699, no. 6.

²⁰⁷ BOA, DH. MKT., Dos. 1758, no. 104.

III. BÖLÜM

SOSYO - KÜLTÜREL İLİŞKİLER

Osmanlı Devleti kuruluş yıllarından itibaren Batı medeniyetiyle sürekli olarak iletişim halinde idi. Batı ile kurulan özellikle ticari ve siyasi mahiyetli ilişkiler, kültürel etkileşimi de kaçınılmaz kıldı. Tarih boyunca birbiriyle kesintisiz siyasi ve ticari ilişkiler kurmuş olan Osmanlılarla İtalyanlar arasındaki kültürel alışveriş aslında sanıldığından çok daha fazladır. Ancak şu bir gerçektir ki Osmanlılarla İtalyanlar arasında İtalyan kültür ve edebiyatının tanınması, İtalya ile ilgili çeşitli kitapların yayınlanması, gazete, roman, tiyatro gibi Batılı yazı türlerinin hayatımıza girdiği ve Avrupa'yla her alanda ilişkilerin yoğunlaştığı Tanzimat yıllarına, XIX. yüzyılın son çeyreğine rastlar. Bu tanınma dil, sözlük ve gramer çalışmaları XV ve XVI. yüzyıllara kadar iner. İtalyan edebiyatının tanınması ise diğer Avrupa devletleri için de geçerli olduğu gibi Tanzimat sonrasında 1870-1880'li yıllarda başlar 1890'dan itibaren hızlanır.

Osmanlı Türkleri XV ve XVII. yüzyıllar arasında özellikle Venedik ve öteki İtalyan şehir devletleriyle yoğun ilişkilerde bulunmuşlar bunun sonucunda da İtalyanlar tarafından gezgin elçi ve din adamlarıyla tüccarlara yardımcı olması düşüncesi ile çeşitli sözlük ve gramer kitapları hazırlanmıştır. XIX. yüzyılın başlarına kadar Türkçe'ye İtalyanca'dan özellikle denizcilik ve ticaretle ilgili terimlerin geçtiği görülmektedir²⁰⁸.

Eğitim alanında birçok devletin olduğu gibi İtalya da Osmanlı toprakları içinde çeşitli dönemlerde mektepler açma girişiminde bulunmuştur. 1899 yılında İtalya, hocalarını İtalya'dan getirmek suretiyle Preveze ve Trabzon'da birer mektep açmak istemiştir²⁰⁹. Aynı yılın Ramazan ayı içerisinde ise Maarif Kanunnamesine uygun olarak İtalya Devleti'ne Osmanlı Devleti sınırları içerisinde on yerde okul açma izni verilmiştir²¹⁰.

²⁰⁸ Karakartal, *a.g.e.*, s. 45-46.

²⁰⁹ BOA., DH. MKT., Dos. 1579 no. 98.

²¹⁰ BOA., MF. MKT., Dos. 60, no. 44.

I. OSMANLI EDEBİYATI'NDA İTALYA

Osmanlı -İtalyan edebiyat ilişkilerinin başlangıcı XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar götürülebilir. Osmanlı topraklarında asırlardan beri yaşayan bir İtalyan nüfusu bulunmakla birlikte Batılı roman, hikâye, tiyatro ve çeviri çalışmalarının başladığı 1870'lerde bile Türkiye'de İtalyan edebiyatı pek tanınmıyordu. Bunun sebebi İtalya'nın devlet olarak ulusal birliğini 1860'lı yıllarda kurup 1890'larda tamamlaması ve o dönemlerde dünyada hâkim yabancı dil ve kültürün Fransızca'ya dayanmasıdır. Osmanlı Türkiye'sinde İtalyan asıllı kişiler dahi İtalyan edebiyatını Fransızca yazılmış kitaplar aracılığı ile izleyebiliyorlardı²¹¹.

İtalyan edebiyatı ile Osmanlı edebiyatının ilk teması Silvio Pellico'nun *Le Mie Prigioni* (Zindan Anıları) adlı eseri ile olmuştur. Tanzimat dönemi yazarlarımızdan Recaizade Mahmut Ekrem'in Fransızca aslından okuyarak -düz yazı-nesir olarak çevirdiği ürünü, 1869 yılında *Terakki* adlı gazetede parça parça yayımlamak istemesi, -Fransızca aracılığı ile dolaylı yoldan da olsa- İtalyan edebiyatının Osmanlı serüvenini başlatmıştır. Recaizade Mahmut Ekrem'in bu eseri seçmesinde iki sebep bulunmaktadır. Birincisi, İtalyan edebiyatı XIX. yüzyıla kadar Osmanlı ülkesinde yayılmış olmamakla birlikte yüzyıllardır bu topraklarda -özellikle İstanbul, İzmir ve Selanik'te- Türklerle birlikte yaşayan İtalyan topluluklar vardı ve 1869-1870 yılları İtalya'nın ülke olarak ulusal birliğini kurmaya başladığı senelerdi. Bu politik gelişmeler İstanbul'da ve Osmanlı aydınları arasında da yakından takip ediliyordu. Eserin Türkçe'ye çevrilmesinde etkili olan ikinci neden ise *Le Mie Prigioni*'nin içeriğinin dönemin aydınlarının yaşadığı ruh hali ve siyasi durumla olan bağlantısıdır. Recaizade Mahmut Ekrem bu eseri Namık Kemal'e gönderir. Namık Kemal, İtalyan edebiyatından okuduğu bu ilk örneği beğenir ve İtalyan edebiyatını takdir ettiği gibi Silvio Pellico'nun bu eserinde, kendi Magosa hayatından izler bulur²¹². Bu dönemden sonra İtalyan edebiyatının Türkiye'de tanınmaya başladığını söyleyebiliriz.

1874'ten sonra ve özellikle 1880'lerde Osmanlı dergiciliği gelişir ve Dante Aligheri'nin adı zaman zaman bazı yayın organları ile edebi yapıtlarda görülmeye

²¹¹ Karakartal, *a.g.e.*, s. 51.

²¹² Oğuz Karakartal, *Türk-İtalyan Kültür İlişkileri*, Eren Yayıncılık, İstanbul Ekim 2004, s. 11-12

başlar. Bu arada modern Türk şiirinin kurucusu Abdulhak Hamit Tarhan'ın da eserlerinde İtalyan edebiyatına, şair ve yazarlarına yer verdiği görülür. Abdulhak Hamit Tarhan, Batı'da kendisini etkileyen şair ve yazarlar arasında iki İtalyan isim olarak Dante ve D'Annunzio'yu zikreder.

Recaizade Mahmut Ekrem ve Abdulhak Hamit'in İtalyan kültürüne yönelik bu ilk temaslarının yanında İtalyan edebiyatı ile ilgili müstakil bir kitabın çıkması için 1890 yılını beklemek gerekir. Bu tarihte Nüzhet adlı bir yazarın hazırladığı Avrupa Edebiyatları Tarihi niteliğindeki Lisan-ı Garbiye Edebiyat ve Üdebası (Batı Dilleri Edebiyat ve Yazarları) adlı kitapçıkların ikinci cildi Alman, İtalyan, İspanyol ve Fransız edebiyatlarına ayrılmıştır. Bu kitapta İtalyan edebiyatından Dante, Aristo, Tasso, Petrarca, Boccacciove Silvio Pellico gibi isimler hakkında kısa bilgiler de bulunmaktadır²¹³.

İstanbul'da XIX. yüzyıl boyunca basılan İtalyan gazetelere değinmek, İtalyanların Osmanlı Devleti ile ilişkileri hakkında fikir vericidir.

İstanbul'da ilk İtalyanca basılan gazetenin 1834'te yayımlandığı tahmin edilmektedir. XIX. yüzyılın ortalarına kadar Osmanlı- İtalyan ilişkilerinde belirleyici rol ticarete ait olduğundan, ilk İtalyanca gazeteler de ticari içerikli olmuşlardır. 1834-1855 yılları arasında Album Bizantino, Juris Prudenza, Indicatore Bizantino ve Omnibus adlı dört ticari gazete yayınlandığı saptanabilmiştir.

1862'de ise editörlüğünü G.B. Pagano'nun yaptığı tiyatro, müzik ve edebiyatla ilgili yazılar içeren L'Euterpe adlı gazete basılmaya başlanmıştır. Siyasi, edebi ve ekonomi içerikli Commercio Orientale ise 1866'da T. Finzi tarafından çıkartılmaya başlanmıştır²¹⁴.

II. İTALYAN DİLİNİN TANINMASI

Türkiye'deki ilk özel gazetelerden Ceride-i Havadis'in matbaasında basılan Mehmet Atıf'ın Dictionnaire Français, Turc, Italien'i (1868) Tanzimat dönemine

²¹³ Karakartal, *Türk Kültüründe...*, s. 52-53.

²¹⁴ Oya Ece Alton, *XIX. Yüzyılda İtalyanların İstanbul'da Sanata Etkileri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004, s. 142-143.

damgasını vuran iki dilde, İtalyanca ve Fransızca üzerine hazırlanmış olması bakımından dikkati çekmiştir. 1868 yılında basılan bu sözlükten sonra Türkçe-İtalyanca sözlük ve İtalyanca öğreten kitaplar için 1890'lı yılları beklemek gerekiyordu. 1850'lerden itibaren Batı kültürüyle yoğunlaşan ilişkiler Osmanlı sınırları içinde Avrupa dillerini ve bu dilleri bilenleri daha da kıymetli ve aranır hale getirmiştir. Türkçe öğretmeyi amaçlayan ve Türkiye'deki İtalyan okullarında kullanılmak üzere hazırlanan Gramatica Turca adlı eser 1890'da çıkarken yine İtalyanlara Türkçe öğretmek için Saray tercümanı Angelo Scanziani tarafından düzenlenen Ameli ve Nazari Sarf u Nahv-i Lisan-i Osmani, İtalyanca adıyla "Lingua Turca" adlı kitabı da 1900 yılında İstanbul'da yayınlanmıştır²¹⁵.

III. İTALYA'NIN OSMANLI TİYATROSU VE MÜZİĞİNE ETKİSİ

Osmanlı Devleti'nde tiyatronun başlangıcını 1826 yılına kadar götürmemiz mümkündür. Daha çok Fransız repertuarından dram ve komediler oynanmaktaydı. İleri gelen Türkler de bu gösterilere davet ediliyordu. Bu gösteriler Beyoğlu'nun yüksek sosyetesini ve tanınmış kişiler içindi. Venedikli Giustinani de Beyoğlu'nda İtalyan üslubunda büyük ve süslü bir tiyatro binası yaptırdı. Yabancı elçiler ve devlet adamları bu tiyatroyu koruyordu. Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra İstanbul'a gelen Bosko adlı İtalyan cambaz 1840 yılında Padişah Abdülmecit'e bir dilekçe vererek, Beyoğlu'nda bir oyun yeri yaptırıp para karşılığı gösteri yapmak için izin istemişti. İzin verilmiş, fakat Bosko uygun arsa bulmakta güçlük çekmiş. Nihayet Galata'da bir bina yaptırıp gösteriler düzenlemiştir²¹⁶.

1844 yılında tiyatro, Osmanlı tebaasından Tütüncüoğlu Mihail Naum adlı bir Hristiyan'ın eline geçti. Naum'un getirdiği İtalyan sanatçıların ilk oynadığı eser, 29 Aralık 1844 Pazartesi akşamı oynanan Lucrezia Borgia operasıdır²¹⁷.

Beyoğlu'nda yirmi beş yıl opera zevki yayan Naum Tiyatrosu 1870 yılı yazında iken bir yangın felaketi yüzünden tamamen yandı ve bir daha da yapılmadı²¹⁸.

²¹⁵ Karakartal, *Türk Kültüründe...*, s. 48-49.

²¹⁶ Refik Ahmet Sevengil, *Türk Tiyatrosu Tarihi*, Alfa Basın Yayımları Dağıtım San. Ve Tic. Ltd. Şti., İstanbul 2015, s. 101-102.

²¹⁷ Sevengil, *a.g.e.*, s. 107.

²¹⁸ Sevengil, *a.g.e.*, s. 123.

Osmanlı Hanedanının Batı müziği ile olan ilk tanışması çok eski olmakla beraber asıl ilgi XIX. yüzyılda başlar. Sultan III. Selim ile başlayan bu ilginin güçlenmesini sağlayan ise II. Mahmut'un Batı müziğini kurumsallaştırma girişimleridir. Mızıkâ-i Hümâyûn'un ve askeri bandoların kurulması ile vücut bulan bu kurumsallaşmanın hemen ardından Batı müziği Osmanlı sarayında önemli yer tutar²¹⁹.

Mızıkâ-i Hümâyûn'un ilk şefi Manguel'in ölümüyle noktalanın kısa hizmetinden sonra Sultan II. Mahmut İtalya'dan yeni bir şef getirilmesini emreder. Hüsrev Paşa, Sardunya ve Piyemonte Krallığı'nın İstanbul'daki temsilciliğiyle teması sonucunda Torino'daki Dışişleri Bakanlığı tarafından Giuseppe Donizetti (1788-1856) tavsiye edilir. 1828'de İstanbul'a gelen Donizetti'nin Batı müziğinin benimsenmesinde değerli katkıları oldu. Bunların askeri bando düzeninin oluşturulması ve bandoların yaygınlaştırılması, saraya bağlı müzik okulu olan Mızıkâ-i Hümâyûn'un kurulması, Batı müziği repertuarının, çalgılarının ve alafranga notanın öğretilmesi, Osmanlı'ya özel çoksesli bir müzik repertuarının zenginleşmesi için eserler bestelenmesi ve Harem-i Hümayûn'da hanedan mensuplarına Batı müziği dersi verdirilmesidir²²⁰.

Giuseppe Donizetti'nin 12 Şubat 1856'daki vefatından sonra Mızıkâ-i Hümâyûn'un başına Callisto Guatelli (1819-1900) getirildi. Guatelli 1856 yılında başladığı görevini 1858'de Bartolomeo Pisani'ye bıraktı²²¹.

IV. İTALYA'NIN OSMANLI DEVLET'İNDE OKUL AÇMA GİRİŞİMİ

Eğitim alanında birçok devletin yaptığı gibi İtalya da Osmanlı toprakları içinde çeşitli dönemlerde mektepler açma girişiminde bulunmuştur.

Cenevizli, Venedikli, Sicilyalı İtalyanlar içinde zengin olanlar, İstanbul'a yerleştikten sonra çocuklarını özel öğretmenlerle yetiştirmeye çalışmışlardı. Ancak dar gelirli ailelerin çocuklarının yetişmesi ile de Katolik kilisesi ücretsiz olarak ilgilenmiştir.

²¹⁹ Selçuk Alimdar, *Osmanlı'da Batı Müziği*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016, s.5.

²²⁰ Alimdar, *a.g.e.*, s. 87-88.

²²¹ Alimdar, *a.g.e.*, s. 90.

İtalya'da henüz siyasi birlik olmadığından yurtdışındaki vatandaşların eğitimi ile ilgilenilememiştir. Çünkü İtalya parça parça devletler halinde idi. Böylece İtalyan Hükümeti, uzun süre yurt dışındaki vatandaşlarının çocuklarının öğrenimi ve eğitimi ile ilgilenememiş, bu sebeple İtalyan aileleri çocuklarının eğitimine İstanbul'da çok önceden başlamış ve çocuklarını ciddi bir öğrenim vermekte olan Fransız okullarına göndermek zorunda kalmışlardır.

1861 yılında İtalyan dilinin yayılması ve İtalyan azınlığın çocuklarının eğitimi için resmi makamlara başvurularak bir İtalyan erkek okulu açılmasına teşebbüs edildi. İtalyanca, aritmetik, geometri ve tarih derslerini yalnız akşamları ve Pazar günü okutan bir okul açıldı ve bu okul bir yıl faaliyette bulunabildi. Bundan sonra çeşitli tarihlerde birçok okul açılmaya başlandı.²²²

1899 yılında İtalya, Preveze ve Trabzon'da birer mektep açmak istemiş²²³ aynı yılın Ramazan ayı içerisinde ise Maarif Kanunnamesine uygun olarak İtalya Devleti'ne Osmanlı Devleti sınırları içerisinde on yerde okul açma izni verilmiştir²²⁴. Okulların açılış tarihlerinin kronolojik sıralaması şu şekildedir:

- 1861 İtalyan Erkek Okulu,
- 1863 İtalyan İlkokulu (Hatay'da karma okul),
- 1864 Kurs,
- 1870 İtalyan Kız Okulu (Ağahamamı'nda ana ve ilkokul)
- 1880 İtalyan Okulu (Büyükdere'de karma okul),
- 1881 Bakırköy İtalyan Okulu (Yedikule'de karma),
- 1885 İtalyan Erkek Okulu (Beyoğlu'nda İlkokul ve Teknik Ticaret Okulu),
- 1889 Kurs,

²²² İlknur Polat Haydaroglu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar*, Ocak Yayınları, Ankara 1993, s. 139-140.

²²³ BOA., DH. MKT., Dos. 1579, no. 98.

²²⁴ BOA., MF. MKT., Dos. 60, no. 44.

1889 Beykoz İtalyan Okulu,

1892 St. Marie Kilise Okulu,

1893 Sacre Cour İtalyan Kız Okulu (Yeşilköy'de)²²⁵

Daha çok İtalyan Cizvitleri ile yine İtalyan soyundan gelen İvrea Rahibeleri tarafından açılan ilk ve ortaöğretim seviyesindeki okulların amacı, İtalyanca'yı öğretmek ve kendi kültürünü özümsemiş nesiller yetiştirmek olarak belirlenmiştir. Ayrıca çeşitli din ve dillerin yer aldığı İstanbul'da diğer yabancı dillere, özellikle Fransızca'ya karşı ilgi artarken, yüzyıllardır ön sırada gelen İtalyanca'nın artık gerilemeye başlamasına bir önlem olarak, diğer okullarda da İtalyanca'ya yer verilmesi için çaba harcanmıştır.

İtalya'nın XIX. Asır sonlarında Osmanlı Devleti topraklarında açtığı okullara ait bilgileri şu şekilde tablolastırmak mümkündür²²⁶.

1890 Senesinde Osmanlı Devleti'nde Bulunan İtalyan Okulları				
Mektebin Bulunduğu Yer	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Okul Sayısı	
			Ruhsath	Ruhsatsız
İzmir	253	6		3
Plavişte	158	2		
Ponta	71	2		
Aydın	28	1		
Rodos	49	4	1	

²²⁵ Haydaroğlu, *a.g.e.*, s.149.

²²⁶ Erkan Erdik, *II. Abdulhamit Döneminde Kurulan Misyoner Okullarından İzmir İtalyan Mektebi*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s. 23.

Selanik	451	22		3
Beyrut	328	13		3
Trablusşam	175	8	3	
Halep	550	12		1
Trablusgarp	480	12		3
Bingazi	68	5	1	
Yanya	96	2	2	
Avlonya	29	4	2	
Preveze	65	4	2	
İşkodra	441	7		2
Trabzon	374	8	3	
Yekûn	3616	112	14	15

V. İTALYA'DA SALGIN HASTALIKLARIN ORTAYA ÇIKIŞI

1886 yılı başlarında ortaya çıkan ve İtalya'yı kaplayan kolera hastalığı İtalya'yı ticaret açısından oldukça etkilemiştir. Osmanlı Devleti ise İtalya'dan gelen malları, ülkesinde de kolera salgını endişesiyle karantina altına almıştır²²⁷. 1887 yılında İtalya'daki kolera salgınında ölenlerin sayısı artınca Osmanlı Devleti İtalya'ya yakın yerlerde sıkı tedbirler alma yoluna gitmiştir²²⁸. İtalya'da salgın hastalıkların görüldüğü yerlerde öncelikle kordon oluşturulmak istenmiş ve bunun sonucunda jandarma ve gardiyanlara görev verilmiştir²²⁹. 1888 yılının sonlarına

²²⁷ BOA., MKT. MHM., Dos. 490, no. 32.

²²⁸ BOA, DH. MKT., Dos. 1438, no. 103.

²²⁹ BOA, Y. MTV., Dos. 29, no. 4.

doğru Sıhhiye Nazırının yapmış olduğu incelemeler sonucunda İtalya'da kolera salgınının sona erdiği ancak tedbir amacı ile İtalya'dan gelen malların üç gün boyunca karantinada tutulmasının yerinde olacağı belirtilmiřtir²³⁰.

²³⁰ BOA, Y. MTV., Dos. 34, no. 35.

SONUÇ

İtalya, 1870 yılında siyasi birliğini tamamladıktan sonra kendisini Roma İmparatorluğu'nun mirasçısı olarak görmeye başlamış ve tekrar eski ihtişamlı günlere dönmeyi hayal etmişti. Bunu gerçekleştirmenin yolu da sömürgecilik yarışından geçmekte idi. Ancak İtalya bu konuda geç kalmıştı. Çünkü o dönemde büyük devletler sömürgelerde aslan payını almışlardı. İtalya, Osmanlı Devleti'ni kendine sömürge alanı olarak belirlemiş ve harekete geçmiştir.

1881 yılında Fransa'nın Tunus'u, 1882'de İngiltere'nin Mısır'ı işgalinden sonra Trablusgarp ve Bingazi'yi diğer sömürgeci devletlere kaptırma endişesine kapılan İtalya, sorunu diplomatik yollarla halletmiş ve Trablusgarp'ın kendi hâkimiyet alanı olduğunu diğer büyük devletlere bir takım gizli anlaşmalarla kabul ettirmiştir. Almanya'nın ve İngiltere'nin böyle bir ittifaka teşebbüs edeceğini aslında Osmanlı Devleti de ihtimal vermiyordu. Bu sebepten dolayı Fransa'nın uyarılarını çok fazla dikkate almadı.

Trablusgarp sorununun aslında tarihte çok daha önceki dönemlere, yani İtalya milliyetçiliğinin baş gösterdiği döneme kadar götürmek mümkündür. Çünkü işgal aşamasına geçmeden önce İtalya'nın bölgede hazırlıklar yapması, posta şubeleri ve ticaret acenteleri açmak istemesi, silah ve mühimmat yığınağı yapması, aslında yaklaşan bir felaketin habercileriydi. İlginç olan kısım gerek dünya medyasında, gerekse İtalyan gazetelerinde Trablusgarp'ın işgali için haberler yayınlanmasına rağmen Osmanlı Devleti'nin bu ihtimali fazla ciddiye almaması, tutarsız ve tavizkar bir politika izlemesi, yani sorunu sadece diplomatik yollarla çözmeye çalışması en büyük hatası olmuştur. Aslında Osmanlı Devleti bölgeye bazı askeri güçler nakletmiş, piyade ve süvariler ile silah araç ve gerecin sayısını artırmış, deniz kuvvetleri hakkında bilgi almış, hatta Girit Limanı'nda hazır bir donanma dahi bulundurmıştır. Ancak biraz da İtalya ile olan geçmişteki dostluğuna güvenerek bu tedbirleri ciddi boyutlara taşımamıştır.

Osmanlı Devleti o dönemlerde sadece İtalya ve Trablusgarp sorunu ile uğraşmıyor aynı zamanda gelişen ve değişen dünyanın getirdiği diğer problemlerle de ilgileniyordu. Bu durum Osmanlı Devleti'nin dikkatinin tek bir cephede

toplamasını engellemiştir. Bunların bazıları Ermeni sorunu, ıslahatlar, ekonomik problemler v.s.

İtalya, Avrupa devletleri ile olan ilişkilerinde oldukça esnek davranmıştır. Daha önce Almanya ile yapılmış olan ittifaktan ayrılmış ve İngiltere saflarına katılmıştır. Her ne kadar İngiltere, İtalya'nın Kassale'yi işgal etmesine pek hoş bakmamışsa da sonraları yani 1895 yılında İngiltere ile İtalya arasında bir ittifak meydana gelmiştir.

Aslında İtalya, ilk dönemlerde İngiltere'den gerekli desteği alamayınca Almanya ile yakınlaşmış, kendisi gibi sonradan birliğini tamamlayan bu devletle ortak birlik dahi kurmuştur. Bağlaşma devletleri safında mücadele ederken Almanya'nın vermiş olduğu vaatlerin yetersizliği, İtalya'yı İngiltere ile bir birlikteliğe sevk etmiştir. Yani devletlerin dış politikalarını şekillendiren milletlerin ihtiyaç ve istekleri gibi görünse de aslında bir çıkar çatışması olarak görülmektedir. İtalya da çıkarları doğrultusunda bazı dönemler Almanya ile bazı dönemler Fransa ve Rusya ile ama en çok Afrika'da önemli oranda söz sahibi olan İngiltere ile müttefik bir ülke konumunda olmuştur.

İtalya sadece Trablusgarp bölgesi ile değil aynı zamanda diğer Afrika ülkeleri olan Tunus, Fas ve Sudan devletleri ile de yakından ilgilenmiştir. Bu bölgelerde de işgal planları yapmıştır. Ancak Fransa ve İngiltere'nin bu bölgeleri ele geçirme niyetleri onları bu düşünceden uzaklaştırmıştır. Tek hedef olarak Trablusgarp görülmeye başlanmış ve dikkatler bu bölgede yoğunlaşmıştır.

Osmanlı Devleti ile olan ilişkiler çerçevesinde Osmanlı sınırları içerisindeki olayları da dikkatle izleyen İtalya, özellikle ıslahatlar konusunda Osmanlı Devleti'ni baskı altına almaya çalışmıştır. Ayrıca Ermeni meselesi konusunda İngiltere ile birlikte hareket etmiştir.

Kısacası Osmanlı Devleti bu dönemde izlediği tutarsız politika nedeniyle hem Trablusgarp'ın işgali konusunda gereken tedbirleri alamamış hem de uluslararası alanda yalnızlığa itilmiştir. Özellikle Trablusgarp meselesinde Fransa'nın uyarıları

olsa da onların bu uyarıları da “İtalya ile Osmanlı Devleti arasındaki dostluğu bozmak istiyorlar” düşüncesi ile pek dikkate alınmamıştır.

KAYNAKÇA

I. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ (BOA):

HR. TO.(Hariciye Nezareti Tercüme Odası).

HR.SYS.(Hariciye Nezareti Siyasi Kısım).

İ. HUS.(İrade-i Hususiye).

İ. DH. (İrade-i Dahiliye).

İ. HR. (İrade-i Hariciye).

İ.MTZ(05)(İradeler Mısır).

İ.MTZ.GR.(İradeler Girit).

M.V.(Meclis-i Vükela Mazbataları).

Y.A. HUS.(Yıldız Arşivi Hususi Evrakı).

Y.E.E.KP.(Yıldız Esas Evrakı Kamil Paşa Evrakı).

Y.MTV. (Yıldız Mütenevvia).

Y. PRK. A. (Yıldız Perakende Sadaret).

Y. PRK. AZJ.(Yıldız Perakende Arzuhal ve Journaller).

Y.PRK.BŞK.(Yıldız Perakende Evrakı Mabeyn Başkitabeti).

Y. PRK. EŞA.(Yıldız Perakende Elçilik ve Şehbenderlik Tahriratı).

Y. PRK. HR. (Yıldız Perakende Evrakı Hariciye Nezareti Maruzatı).

Y.PRK.MK.(Yıldız Perakende Müfettişlikler ve Komiserlikler Tahriratı).

Y.PRK.PT.(Yıldız Perakende Posta).

Y.PRK.SRN.(Yıldız Perakende Serkürenalık Evrakı).

Y.PRK. MYD. (Yıldız Perakende Yaveran ve Maiyet-i Seniyye Erkan-ı Harbiye Dairesi).

Y.PRK.TKM. (Yıldız Perakende Evrakı Tahrirat-ı Ecnebiye ve Mabeyn Mütercimliği).

II. KİTAPLAR VE MAKALELER:

- ADIYEKE, Ayşe Nükhet **Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)**, T.T.K., Ankara 2000.

- ALİMDAR, Selçuk, **Osmanlı'da Batı Müziği** , Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016.

-ALTON, Oya Ece, **XIX. Yüzyılda İtalyanların İstanbul'da Sanata Etkileri**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004.

- ARMAOĞLU, Fahir, **19.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, T.T K., Ankara 1997.

-BERTELE, TOMMASO, **Venedik ve Konstantiniye Tarihte Osmanlı-Venedik İlişkileri**, (Önsöz: Cecile Morrisson, Çeviri: Mahmut H. Şakiroğlu), Kitap Yayınevi, İstanbul 2012.

-BOSWORH R.J., “İtalya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu”, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler** (Editör: Marian Kent, Çeviren: Ahmet Fethi) Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.

- CANTEMUR, Türkan, **Türkiye-İtalya İlişkileri (1930-1950)**, Ege Üniversitesi S.B.E. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2000.

- COMELL, Tim, Mathews, John, **Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi V. Cilt Roma Dünyası**, (çev: Şadan Karadeniz), İletişim Yayınları, İstanbul 1988.

- ÇATALTEPE, Sipahi, **19. Yüzyıl Başlarında Avrupa Dengesi ve Nizam-ı Cedit Ordusu**, Göçebe Yayınları, İstanbul 1997.

-ÇAYCI, Abdurrahman, “İtalya’daki Tunus Konsoloslukları Meselesi ve 1863 Osmanlı- İtalyan Anlaşması”, **Belleten**, XXX/120, (Ekim 1966), s. 604-605.

- ÇELEBİ, Mevlüt, **Milli Mücadele Döneminde Türk İtalyan İlişkileri**, Sam Yayıncılık, Ankara, 1999.

-ÇELİK, Bilgin, **İttihatçılar ve Arnavutlar, II. Meşrutiyet Döneminde Arnavut Ulusçuluğu ve Arnavut Sorunu** , Büke Kitapları, İstanbul Ağustos 2004.

-DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1995.

ERDİK, Erkan **II. Abdülhamit Döneminde Kurulan Misyoner Okullarından İzmir İtalyan Mektebi**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010.

-GÜRER, Mümtaz Onur, **İtalya Krallığı’nın Doğu Akdeniz Politikası(1861-1913)**, Ege Üniversitesi S.B.E. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2007

- HAYDAROĞLU, İlknur Polat, **Osmanlı İmparatorluğu’nda Yabancı Okullar**, Ocak Yayınları, Ankara 1993.

-İSMAİL, Sebahattin, **Girit’ten Kıbrıs’a Yunan Yayılmacılığı Girit Nasıl Kaybedildi?**, Dışişleri Bakanlığı Tanıtma Dairesi, Lefkoşe 1988.

- KHALFALLAH, Zaubeir, **Trablusgarp Meselesi ve Osmanlı Kamuoyunun Tutumu**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2009.

-KARAKARTAL, Oğuz, **Türk Kültüründe İtalyanlar**, Eren Yayıncılık, İstanbul 2002.

-KARAKARTAL, Oğuz, **Türk-İtalyan Kültür İlişkileri**, Eren Yayıncılık, İstanbul Ekim 2004.

-KARAL, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi C. VII. Islahat Fermanı Devri(1861-1876)**, T.T.K., Ankara 1995.

- KARAL, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi C..V Nizam-ı Cedit ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)**,T.T.K., Ankara 1994.
- KAVAS, Ahmet, “İtalya”, **DİA, C. 23**, s. 446-448.
- KELEŞ, Erdoğan, “Kırım Savaşı (1853-1856) ve 1854 Osmanlı Sardunya Ticaret Antlaşması”, **Musa Çadırcı’ya Armağan Yazılar**, (Yayına Hazırlayanlar: Doç. Dr. Selda Kılıç, Doç. Dr. Bekir Koç, Yrd. Doç. Dr. Tülay Ercoşkun), Bilgi Kültür Sanat Yayınları , Ankara 2012, s.249-269.
- KERR, Gordon, **Charlemagne’den Lizbon Antlaşması’na Avrupa’nın Kısa Tarihi**, çev: Cumhur Atay, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul 2011.
- KOLOĞLU,Orhan, **Osmanlı-İtalya-Libya Savaşı’nda İttihatçılar, Masonlar, ve Sosyalist Enternasyonal**, Ümit Yayıncılık, Ankara 1999.
- KURTCEPHE, İsrail, **Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)** , T.T.K., Ankara 1995.
- KÜÇÜKCAN, Talip, “İtalya”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 23**, s. 445-446.
- MACKENNEY, Richard, **Şehir Devletler**, çev: Cem Demirkan, Babil Yayınları, İstanbul 2004.
- MANSEL, Arif Müfit, Baysun, Cavit, Karal, Enver Ziya **Yeni ve Yakın Çağlar Tarihi**, Menafi Matbaası, İstanbul 1942.
- MANTRAN, Robert, **XVI. Ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu**, çev:Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitapevi, Ankara 1995.
- METİN, Halil, **Türkiye’nin Siyasi Tarihinde Ermeniler ve Ermeni Olayları**, M.E.B., İstanbul 1997.
- ORTAYLI, İlber, **Osmanlı İmparatorluğu’nda Alman Nüfuzu**, İletişim Yayınları, Ankara 1998.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,C. III**, M.E.B., İstanbul 1993.

- PAMUK Şevket, **Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme 1820-1913** Tarih Vakfı Yurt Yayınları İstanbul 2005.
- SARAY, Mehmet, **Türk-Rus Münasebetlerinin Bir Analizi**, M.E.B., İstanbul 1998.
- SAVELLİ, A., **İtalya Tarihi**, çev: Galip Kemali Söylemezoğlu, İstanbul 1940.
- SEVENGİL, Refik Ahmet, **Türk Tiyatrosu Tarihi**, Alfa Basın Yayım Dağıtım San. Ve Tic. Ltd. Şti., İstanbul 2015.
- ŞIVGIN, Hale, **Trablusgarp Savaşı 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri-Trablusgarp -Savaşı'nda Mustafa Kemal Atatürk'le İlgili Bazı Belgeler-** T.T.K, Ankara 1989.
- TUNCER, Hüner, **19. Yüzyılda Osmanlı-Avrupa İlişkileri**, Ümit Yayıncılık, Ankara 2000.
- TURAN, Şerafettin, "İtalya", **DİA, C. 23**, s.448-452.
- YANARSÖNMEZ, Mesut, **Türk Dış Politikasında İtalya (1914-1923 Türk İtalyan Münasebetleri)**, Fırat Üniversitesi S.B.E. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 1995.

EKLER

EK 1. Osmanlı Devlet Erkânını Gösteren Tablo: **Başbakanlık Osmanlı Arşivi Katalogları Rehberi**, Ankara 1995, s. 315-318.

PADİŞAH VE SADRAZAMLAR	Görev Yılları		Görev Süresi
Abdulmecid	1.8.1839	25.6.1861	22 Yıl
1-Koca Mustafa Reşit Paşa (2. defa)	12.8.1848	26.1.1852	4 yıl
2-Mehmet Emin Rauf Paşa (5. defa)	26.1.1852	5.3.1852	2 ay
3-Koca Mustafa Reşit Paşa (3.defa)	5.3.1852	5.8.1852	5 ay
4-Mehmed Emin Ali Paşa (1. defa)	5.8.1852	3.10.1852	2 ay
5-Damad Mehmed Ali Paşa	3.10.1852	3.5.1853	8 ay
6-Giritli Mustafa Naili Paşa (1. defa)	14.5.1853	8.7.1853	2 ay
7-Giritli Mustafa Naili Paşa (2. defa)	10.7.1853	29.5.1854	11 ay
8-Kıbrıslı Emin Mehmed Paşa (1. defa)	29.5.1854	23.11.1854	6 ay
9-Koca Mustafa Reşit Paşa (4. defa)	23.11.1854	2.5.1855	5 ay

10-Mehmet Emin Ali Paşa (2. defa)	2.5.1855	1.11.1856	1,5 yıl
11-Koca Mustafa Reşit Paşa (5. defa)	1.11.1856	6.8.1857	9 ay
12-Giritli Mustafa Naili Paşa (3. defa)	6.8.1857	22.10.1857	3 ay
13-Koca Mustafa Reşit Paşa (6. defa)	22.10.1857	7.1.1858	3 ay
14-Mehmet Emin Ali Paşa (2. defa)	11.1.1858	8.10.1859	1,5 yıl
15-Kıbrıslı Mehmet Emin Paşa (2. defa)	18.10.1859	23.12.1859	2 ay
16-Mütercim Mehmet Rüştü Paşa (1. defa)	24.12.1859	27.5.1860	6 ay
17-Kıbrıslı Mehmet Emin Paşa (3. defa)	28.5.1860	6.8.1861	1,5 yıl
18-Mehmet Emin Ali Paşa (4. defa)	6.8.1861	22.11.1861	4 ay
Abdülaziz	25.6.1861	30.05.1876	15 yıl
1-Keçecizade Mehmet Emin Fuat Paşa (1. defa)	22.11.1861	1.6.1863	1,5 yıl
2-Yusuf Kamil Paşa	5.1.1863	1.6.1863	5 ay
3-Keçecizade Mehmet Emin Fuat Paşa (2. defa)	1.6.1863	4.6.1866	3 yıl

4-Mütercim Mehmet Rüştü Paşa (2. defa)	5.6.1866	11.2.1867	10 ay
5-Mehmet Emin Ali Paşa(5. defa)	11.2.1867	7.9.1871	5 yıl
6-Mahmut Nedim Paşa (1. defa)	8.9.1871	30.7.1872	1 yıl
7-Ahmet Şefik Mithat Paşa(1. defa)	31.7.1872	19.10.1872	3 ay
8-Mütercim Mehmet Rüştü Paşa (3. defa)	19.10.1872	15.2.1873	4 ay
9-Sakızlı Ahmet Esad Paşa (1. defa)	15.2.1873	15.4.1873	2 ay
10-Şirvanizade Mehmet Rüştü Paşa	15.4.1873	13.2.1874	10 ay
11-Hüseyin Avni Paşa	15.2.1874	25.4.1875	1 yıl
12-Sakızlı Ahmet Esad Paşa (2. defa)	16.4.1875	25.8.1875	4 ay
13-Mahmut Nedim Paşa (2. defa)	26.8.1875	11.5.1876	1 yıl
V.Murat	30.05.1876	31.8.1876	3 ay
Mütercim Mehmet Rüştü Paşa(4. defa)	12.5.1876	19.12.1876	8 ay
II.Abdulhamit	31.8.1876	27.41909	33 yıl

1-Ahmet Şefik Mithat Paşa (2. defa)	19.12.1876	5.2.1877	1 yıl
2-İbrahim Ethem Paşa	5.2.1877	11.1.1878	1 yıl
3-Ahmet Hamdi Paşa	11.1.1878	4.2.1878	1 ay
4-Ahmet Vefik Paşa (1. defa)	4.2.1878	18.4.1878	2 ay
5-Mehmet Sadık Paşa	18.4.1878	28.5.1878	1 ay
6-Mütercim Mehmet Rüştü Paşa (5. defa)	28.5.1878	4.6.1878	1 ay
7-Mehmet Esad Şevket Paşa	4.6.1878	4.12.1878	6 ay
8- Tunuslu Hayrettin Paşa	4.12.1878	29.7.1879	8 ay
9-Ahmet Arifi Paşa	29.7.1879	18.10.1879	3 ay
10-Mehmet Said Paşa (1. defa)	18.10.1879	9.6.1880	8 ay
11-Cenanizade Mehmet Kadri Paşa	9.6.1880	12.9.1880	3 ay
12-Mehmet Said Paşa (2. defa)	12.9.1880	2.5.1882	2 yıl
13-Abdurrahman Nurettin Paşa	2.5.1882	10.7.1882	2 ay

14-Mehmet Said Paşa (3. defa)	1.2.7.1882	30.12.1882	5 ay
15-Ahmet Vefik Paşa (2. defa)	30.12.1882	2.12.1882	3 gün
16- Mehmet Said Paşa (4. defa)	3.12.1882	24.9.1885	2 yıl
17-Mehmet Kamil Paşa (1. defa)	25.9.1885	3.9.1891	6 yıl
18-Kabağaçlızade Ahmed Cevat Paşa	14.9.1891	8.6.1895	4 yıl
19-Mehmet Said Paşa (5. defa)	8.6.1895	30.9.1895	5 ay
20-Mehmet Kamil Paşa (2. defa)	2.10.1895	7.11.1895	1 ay
21-Halil Rifat Paşa	7.11.1895	9.11.1901	6 yıl

EK 2. 1861 – 1900 Yılları Arası İtalya Başbakanları, Mümtez Onur Gürer, **İtalya Krallığı'nın Doğu Akdeniz Politikası (1861-1913)**, s.198-199.

İtalya'nın Başbakanları	Göreve Geliş Tarihi	Görevden Ayrılış Tarihi	Partisi
Camillo Benso, Count of Cavour	23 Mart 1861	7 Haziran 1861	Liberal - Muhafazakâr
Bettino Ricasoli (İlk Sefer)	12 Haziran 1861	3 Mart 1862	Liberal Muhafazakâr
Urbano Rattazzi (İlk Sefer)	3 Mart 1862	8 Aralık 1862	Demokrat
Luigi Carlo Farini	8 Aralık 1862	24 Mart 1863	Liberal - Muhafazakâr
Marco Minghetti (İlk Sefer)	24 Mart 1863	28 Eylül 1864	Liberal - Muhafazakâr
Alfonso Ferrero La Marmora	28 Eylül 1864	20 Haziran 1866	Liberal - Muhafazakâr
Bettino Ricasoli (İkinci Sefer)	20 Haziran 1866	10 Nisan 1867	Liberal - Muhafazakâr
Urbano Rattazzi (İkinci Sefer)	10 Nisan 1867	27 Ekim 1867	Demokrat

Federico Luigi, Conte Menabrea	27 Ekim 1867	14 Aralık 1869	Liberal - Muhafazakâr
Giovanni Lanza	14 Aralık 1869	10 Temmuz 1873	Liberal - Muhafazakâr
Marco Minghetti (İkinci Sefer)	10 Temmuz 1873	25 Mart 1876	Liberal - Muhafazakâr
Agostino Depretis (İlk Sefer)	25 Mart 1876	24 Mart 1878	Demokrat
Benedetto Cairoli (İlk Sefer)	24 Mart 1878	19 Aralık 1878	Demokrat
Agostino Depretis (İkinci Sefer)	19 Aralık 1878	14 Temmuz 1879	Demokrat
Benedetto Cairoli (İkinci Sefer)	14 Temmuz 1879	29 Mayıs 1881	Demokrat
Agostino Depretis (Üçüncü Sefer)	29 Mayıs 1881	29 Temmuz 1887	Demokrat
Francesco Crispi (İlk Sefer)	29 Haziran 1887	6 Şubat 1891	Demokrat
Antonio Starabba Marchese di Rudini (İlk Sefer)	6 Şubat 1891	15 Mayıs 1892	Liberal - Muhafazakâr

Giovanni Giolitti (İlk Sefer)	15 Mayıs 1892	15 Aralık 1893	Liberal
Francesco Crispi (İkinci Sefer)	15 Aralık 1893	10 Mart 1896	Demokrat
Antonio Starabba, Marchese di Rudini (İkinci Sefer)	10 Mart 1896	29 Haziran 1898	Liberal - Muhafazakâr
Luigi Pelloux	29 Haziran 1898	24 Haziran 1900	Liberal - Muhafazakâr

EK 3. 1861 – 1900 Yılları Arası İtalya Dış İşleri Bakanları, Mümtez Onur Güzer, İtalya Krallığı'nın Doğu Akdeniz Politikası (1861-1913), s.200-202.

İtalya'nın Dışişleri Bakanları	Göreve Başlama	Görevden Ayrılış
<u>Kont Camillo BENSO di Cavour</u>	1861	1861
<u>Bettino Ricasoli</u>	1861	1862
<u>Urbano Rattazzi</u>	1862	1862
<u>Giuseppe Pasolini'nin</u>	1862	1863
<u>Emilio, marquis Visconti Venosta</u>	1863	1864
<u>Alfonso Ferrero la Marmara</u>	1864	1866
<u>Emilio, marquis Visconti Venosta</u>	1866	1867
<u>Pompeo Di Campello</u>	1867	1867
<u>Federico Luigi, Conte Menabrea</u>	1867	1869
<u>Emilio, marquis Visconti Venosta</u>	1869	1876
<u>Luigi Amedeo Melegari</u>	1876	1877
<u>Agostino Depretis</u>	1877	1878

<u>Conte Luigi Corti</u>	1878	1878
<u>Benedetto Cairoli</u>	1878	1878
<u>Agostino Depretis</u>	1878	1879
<u>Benedetto Cairoli</u>	1879	1881
<u>Pasquale Stanislao Mancini</u>	1881	1885
<u>Agostino Depretis</u>	1885	1885
<u>Carlo Felice Nicolis, conte di Robilant</u>	1885	1887
<u>Agostino Depretis</u>	1887	1887
<u>Francesco Crispi</u>	1887	1891
<u>Antonio Starabba di Rudini</u>	1891	1892
<u>Benedetto Brin</u>	1892	1893
<u>Barone Alberto de Blanc</u>	1893	1896
<u>Onorato Caetani</u>	1896	1896
<u>Emilio, marquis Visconti Venosta</u>	1896	1898

<u>Raffaele Cappelli</u>	1898	1898
<u>Felice Napoleone Canevaro</u>	1898	1899
<u>Emilio, marquis Visconti Venosta</u>	1899	1901

7C

اینجمنه فقهه
فیه از علمای کرامت و طایفه فاضله
در بیان و تفسیر احکام شرعی و
در بیان و تفسیر احکام شرعی و
در بیان و تفسیر احکام شرعی و

فصل
در بیان و تفسیر احکام شرعی و

EK 5. İtalya ile İngiltere arasında ittifakın kesinleştiğini gösteren belge. BOA. Y.A. HUS, Dos. 341, no. 117.

OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI

نمونه ۱

سنه ۱۳۱۸ في ۱ Le 189 189
 وصول نومروسي
 N° d'arrivé
 دقیقه ساعت
 h. m. du

TÉLEGRAMME

مأمورك امضاسي
 Signature de l'employé
 De عنه Pour الى

Transmis par ر
 دقیقه ساعت
 h. m. du
 بدأ بخابره
 Commencé à هـ
 ختام بخابره
 Fini هـ

L'Etat n'accepte aucune responsabilité à raison du service de la télégraphie.

محل نومروسي	عدد كلمات	غروب	محل تاريخي	ساعت	دقیقه	روز ويا شب	طریق	اشارات مخصوصه
No du dépôt	Nombre de mots	Croup	Date du dépôt	Heures	Minutes	Matin ou soir	Voies	Indications non taxés
۶۶								

صورت

ویا در رسالت غرضه
 مجلس بعنوانه کردی سلسله مذاکره اولیایه کرده رویه ایتالیا بحرفه
 نقشه ایچوره اروپا رو نقشه سید اتفاقه اتیه لازه مکلده ای ایتالیا دوله نظریه
 موازنه خلل کامله اوره اهره حرکت ایه قیامه سید اید القسطنیه و مجلس
 مذکور بود اوتورایه ای فایو ایچوره سلسله ستر اید حکومته بیاناته قبوله ای
 و ماده سیدرلیور اطایا روسیه داوسریا حکومتده هیره بیاتله ابلوقه ایچوره ابراه
 طرفنده تکلیف اولانده تیوریه قبوله ایچوره وریونانده و عهده یقینه حدودده
 بولمانه بوقته تقسیمه قیامت کیده مکلده ایچوره سیدرلیور (عنه)

EK 6. İtalya'nın Giritteki menfaatlerinden dolayı büyük devletlerle ittifak etmesi yolunda İtalyan meclisinde karar alındığını gösteren belge. BOA., Y. MTV. Dos. 154, no . 64.

۵

(3)

دستور منظمه عند عثمانیه

۱۸۶۹

مردم و همه هاکم کفیل بر سر
۷۷ ایالتی تاریخ شکره هاکریمه دیندر ایالتی انظفیه دولتی نیش برافاضه مخصوصه وجودیه ذکر حاصل اولونه طبقات صوت کونول طرفه
بیکری دلی و تقصیب ایدیه و توغمانه ذوقه تجریمه ایدیه و تارکات ایلمکت نایه ایلمه اولدیفنده و بارونه بلونه ایلمر و عاده کی
انظفیه سفیدی نیش هسانه هر کوبه کی و توغولونه همه صعبه علاقه نیه کیمه بوضه هیسات و مطالعات و ممالک سا هانه هولر ایلونانه
ایتالیانیا فیلسونه تقویه احمونه بیه نونسا نام فرود و زورک انعام ایدیه هکی و سفینه مذکوره نیک سلاطینک منهن عریجن اولدین اکیا روت
ایدیه ایلم سف روماسفیدی عطف و تالیان اوقه حضرت ندره اوقه اولدین سف ایدیه وارد اولونه ۱۴ کالونه اولم تاریخ و او جهوز قریه بر نوردی خیرات کوماله ایلم
ذکر اولدانه سفینه هفتکی روتانک نایه ایلمه اولدین سف ایدیه وارد اولونه ۱۴ کالونه اولم تاریخ و او جهوز قریه بر نوردی خیرات کوماله ایلم
تجهیزی نفا تقسیم نفعله امر و وضعه حضرت دلی الامیر کور ۱۸

هاجی پاشا
موجوده

4

نیفت جدیدہ میجی انالی ارونک موجود
 حفیسی ایہ ایدر خدو عنیہ عدولیدر

صوف	خانان	تاریخ	مع موجود خانانہ	انوارہ	تعداد
یادہ مقس وفادرو حاجتہ بڑا	۵۴۰	۶۱	—	—	—
قاریبیری «تارند»	۵۷۹	۶۰	۲۴۵۰۰	۲۷۲۲	—
یادہ مع بولک انکان	۷۶۱۷	۶۰۶	۱۲۷۶۶۲	۹۵۲	—
سوار	۱۱۱۸	۴۲	۲۵۶۲۲	۲۰۸۸۰	—
طوبیج	۱۷۸۶	۲۸۹	۴۴۰۰۰	۱۱۶۶۵	—
استقام	۵۶۰	۵۷۶	۸۹۱۶	۵۶۰	—
صعب	۴۵۲	۱۷۴	۲۴۰۰	—	—
ادارہ	۴۱۵	۱۴۶	۱۹۰۰	—	—
مکان	۱۹۲	۱۴۰	۱۴۶۶	۷۱۵	—
سارہ	۱۴۸	۶۱۰	۴۹۹	—	—
کل	۱۴۱۹۰	۲۴۸۲	۲۴۶۴۸۱	۲۸۴۸۶	—

Stamboul
S. M. / P. de V. de
Paris le 20 Mars 1840

Mon Frere

J'ai recu votre lettre du 14
et j'ai vu de suite que vous
me parlez de l'achat de la
cathédrale de St. Etienne de
la ville de Constantinople
et que vous m'avez dit que
le Gouvernement de Paris
avait été en consultation avec
vous à l'effet de savoir
en quelle mesure il pourrait
de vous le faire acheter
de Paris et de la ville de
Constantinople et de la ville de
Paris.

Ministère Impérial des Affaires Étrangères
de la Cathédrale de St. Etienne

Je par conséquent charge le Consul
de la ville de Constantinople à
Constantinople l'administration de
la ville de St. Etienne, avec
d'installer un bureau géographique
dans la ville de St. Etienne.
C'est pourquoi le Consul de
Paris à Constantinople de Constantinople
de la ville de St. Etienne à la ville de
Paris, tant en ce qui concerne la
confiance que vous m'avez bien
pu me rendre possible.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı :Halil DAL
Doğum Yeri :Erzurum
Doğum Yılı :1977
Medeni Hali :Evli

EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER

Lise 1991-1994 : Atatürk Lisesi
Lisans 1994-1998 : Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih
Yabancı Dil : İngilizce

MESLEKİ BİLGİLER

2000-2010 : Sosyal Bilgiler Öğretmeni
2010-2017 : Müdür Yardımcısı